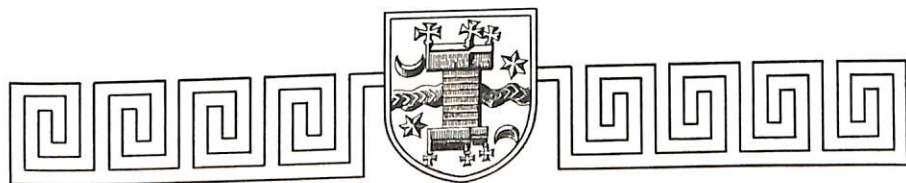
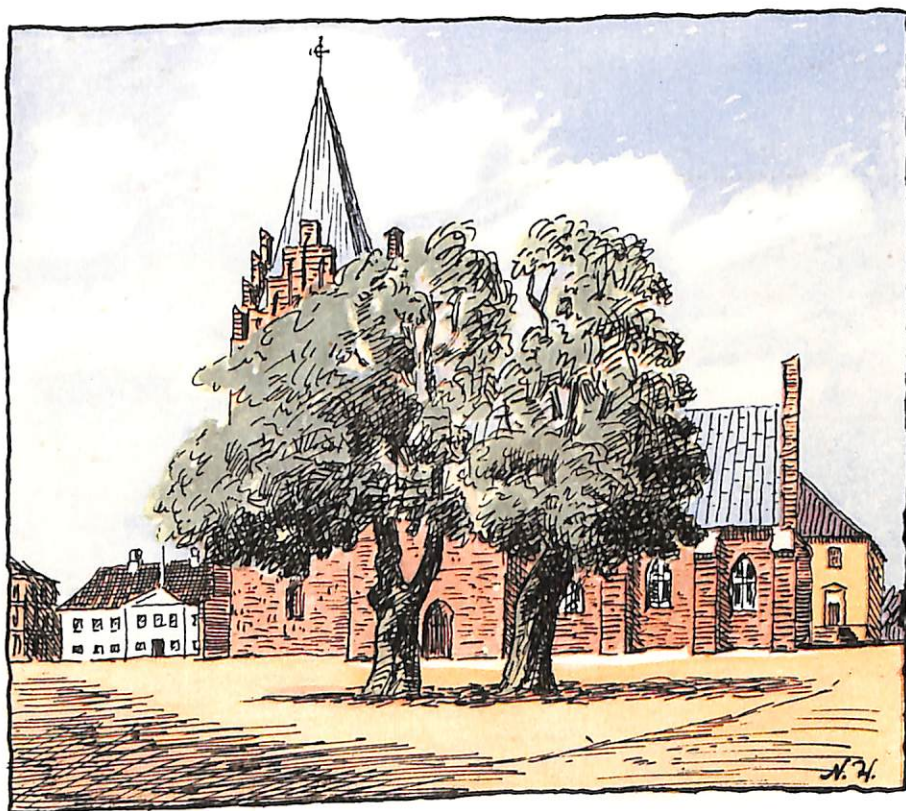

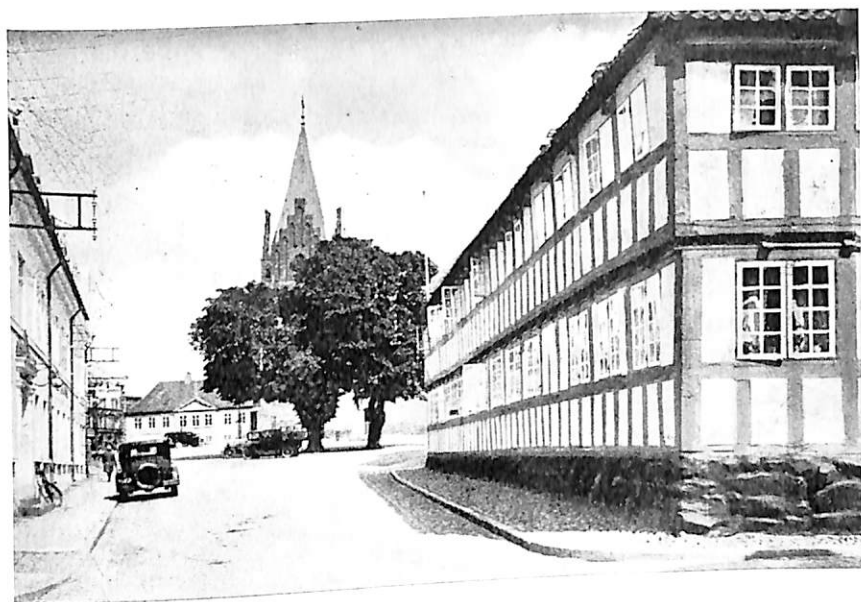
Carl Svenstrup
GRENAA
I TEKST OG BILLEDER

CARL SVENSTRUP

GRENAA

I TEKST OG BILLEDER

GRENAA BYS HISTORIE
I KORTE TRÆK

FORKORTET OG REVIDERET UDGAVE AF
»GRENAA I FORTID OG NUTID«

EGET FORLAG
1951

Af samme Forfatter er tidligere udkommet:

Grenaa Bys Historie Bind A. Den egentlige Byhistorie. I Halvbind: Tiden før Aar 1800. 823 Sider. Ill. 1948.

Bind A. Den egentlige Byhistorie. II Halvbind: Tiden 1800—1945. 529 Sider. Ill. 1945. (Udkom som Jubilæumsskrift i Anledning af Købstadjubilæet under Titel »Grenaa i Fortid og Nutid«, men er nu omtrent udsolgt.)

Grenaa Bys Historie Bind B: En personalhistorisk-topografisk Beskrivelse af Byens ældre Ejendomme og deres Beboere gennem Tiderne. (Sondergade, Torvet og Storegade.) 500 Sider. Ill. 1938.

Grenaa Bys Historie. Bind C: Fortsættelse af Bind B med Lillegade og Resten af de gamle Gader. Heraf er endnu kun udkommen 3 Hæfter. Ill. 1949—51.

Fra det gamle Grenaa: Særtryk af en Række Avis- og Tidsskriftsartikler fra 25 Aar 1924—49. Ca. 600 Sider. Ill. Omtrent udsolgt.

FORORD

Af Grenaa Bys Historie, som er udkommet i 18 aarlige Hæfter siden 1933, foreligger tre afsluttede Bind og Begyndelsen til det fjerde og sidste. Naar dette Bind om et Par Aar er færdigt, vil Værket bestaa af 4 Bind paa tilsammen ca. 2.500 Sider og med hen mod 1.000 Illustrationer.

Af disse Bind er dét, som udkom som en selvstændig Bog i Jubilæumsaaret 1945 under Titel »Grenaa i Fortid og Nutid« og i et Oplag paa 2.500 Eksemplarer, nu omtrent udsolgt. De faa tilbageværende Eksemplarer sælges nu ikke længere separat, men kun som Del af det hele Værk. Der er næppe Mulighed for, at dette Bind genoptrykkes i en overskuelig Fremtid. Da der imidlertid stadig spørges om det i Boghandelen, udkommer nærværende lille Bog som en Erstatning. Det er altsaa en stærkt forkortet og revideret Nyudgave af »Grenaa i Fortid og Nutid«. Men den vil formentlig være meget godt egnet for enhver, der ønsker en ganske kortfattet Fremstilling af Hovedpunkterne i Byens Historie og nuværende Tilstand. Den er, som det vil ses, forsynet med et særdeles righoldigt Billedstof, delvis efter helt nye Optagelser, og vil altsaa ogsaa kunne gøre Fyldest som Haandbog for Turister.

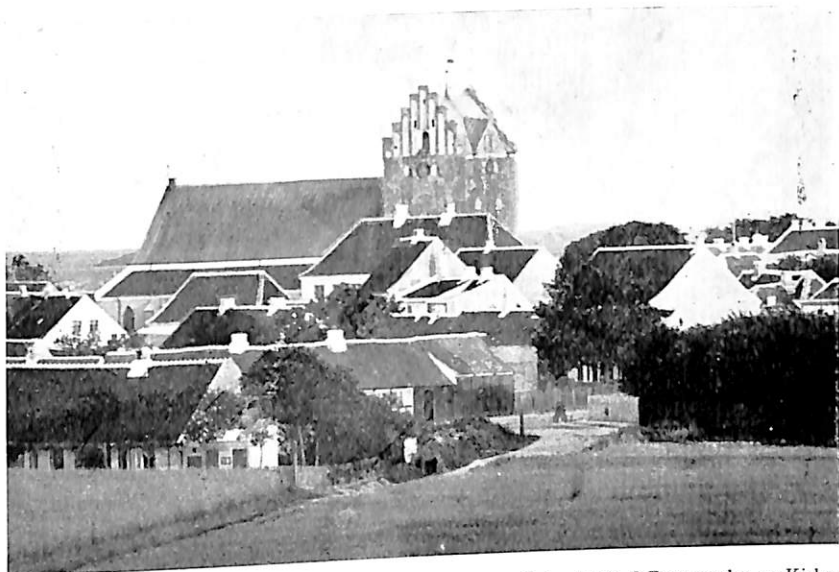
Grenaa, 1. August 1951.

CARL SVENSTRUP

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
A. Grenaa Bys Historie i kortest mulige Træk	1
Historiske Vidnesbyrd fra den ældste Tid	2
De ældste Købstadprivilegier	4
Byens mørkeste Periode 1625—1660	5
De store Brande 1750—51	7
Byens Indbyggertal	9
Den store Periode i 1870erne: Kolindsunds Udtørring, Jernbanen, Havnen	10
Indlemmelsen i 1941	13
Byens Navn og Segl	14
B. Enkelte Institutioner, Bygninger, Anlæg o. s. v.	16
I. Byens Styrelse	16
II. Raadhuset	19
III. Grenaa Kirke	21
IV. Grenaa gamle Kirke »Kirkeruinen«	27
V. Kirkegaarden	29
VI. Grenaa kommunale Skoler	33
VII. Sygehusene	36
VIII. De gamles Hjem, Aldersrenteboligerne	38
IX. Grenaa Lystanlæg, Pavillonen	39
X. Møllerne	43
XI. Djurslands Museum	46
XII. Grenaa Folkebibliotek	51
XIII. Jernbanerne	53
XIII. Posthus og Postvæsen	56
XV. De tekniske Værker	58
XVI. Brandvæsen og Brandstation	60
XVII. Østerbrokvarterets Opstaaen, Grenaa Dampvæveri, An- dels-Svineslagteriet	62
XVIII. Indlemmelsen 1941, Havnevejen, Søndermøllekvarteret	66
XIX. Hessel Hede og Granskoven	72
XX. Stadion	75
XXI. Grenaa Havn og Havneby	77
XXII. Stranden	83
XXIII. Søren Kanne	86
XXIV. Grenaa Købstads 500 Aars Jubilæum 13. Maj 1945 Kapitulationen	88
XXV. August Krogh	93
XXVI. Kongebesøget 6. Juli 1951	95
XXVII. Spejderlejren 4.—12. Juli 1951	99
XXVIII. Lidt Personalhistorie	103
C. Kort Vejledning for besøgende	108
D. Person-, Emne- og Billedregister — Trykfejl og Rettelser	117
E. Kort over Grenaa By	120

TIDSTAVLE

Grenaaby set fra Ve'en til »Rosenbakken« over Nytorv omkring 1870. I Baggrunden ses Kirken for den ydre Restaurering. Lige under Taarnet ses Raadhuset med de to hvide Skorstene, og under Kirkens Tag ses Taget af Sideskibet, som dengang havde fladt Tag og var uden Kamgavle. Lige under dette ses Taget af Sprojtet, som dengang laa paa Torvet (uden Skorstene). Bygningen i Forgrunden til venstre er Amtssygehuset paa Gronland.

- 1060 Søslag i Djursaaen mellem Svend Estridson og Harald Haardraade.
- 1165 Erling Skakke plyndrer Grenaaby.
- 1157 Svend Grathe lander i »Grindaa-Bugten« efter Blodgildet i Roskilde.
- ca. 1150—1200 Gammel Grenaaby Kirke bygges.
- ca. 1235 Den store Møntskat (12.000 Sølvmonter) nedsattes i Aagade.
- 1241 »Grindhogh« nævnes i Valdemar Sejrs Jordebog.
- ca. 1300 Det sandsynlige Tidspunkt for Grenaaby Kjøbstadrettigheders Udstedelse.
- ca. 1300 St. Gjertruds Kirke paa Torvet bygges.
- 1301 Ebeltoft faar Kjøbstadrettigheder.
- 1329 Grenaaby pantsættes til Marsken Erik Holch.
- 1440 Grenaaby ældste kendte Privilegium. Findes kun i Uddrag.
- ¹³/₅ 1445 Det ældste kendte fuldstændige Privilegium.
- ca. 1540 St. Jørgens Gaard, Bro Spedalskehospital, brænder.
- ca. 1540 3 Aars Skattefritagelse paa Grund af »stor Skade«. Ildebrand?
- 1545 Chr. III besøger Grenaaby og Ebeltoft.
- 1552 Chr. III giver Byen Ret til at opkræve Havnepenge.
- 1556 Hessels Ejere tildømmes Retten til Bro Hede.
- 1558 Gammel Grenaaby Kirke nedlægges.

- 1558 Chr. III skænker »Provstegaarden« i Grenaa til Latinskolen.
- 1592 Galgebakken ved Enslev fradømmes Grenaa.
- 1595 Grenaa fritages foreløbig for Byskat. Beløbet skal anvendes til Havnens Istandsættelse.
- 1600 Borgmester og Raad søger Kongen om Tilladelse til at rejse en ny Galge.
- 1600—03 Pesten raser i Grenaa.
- 1606 Bro Hede og Aæn »fordærves« af Sandflugt.
- 1617 Grenaa og Ebeltoft antager i Fællesskab en Skarpretter.
- 1617 Anna Jensdatter brændes som Heks efter Landstingsdom.
- 1626 Kæmpebrand fortærer Grenaa's vestlige Halvdel. 13.—14. Novbr.
- 1627 Chr. IV fritager i den Anledning Grenaa for 5 Aars Skat.
- 1627 Wallensteins Tropper overvintrer i Grenaa og plyndrer Kirken.
- 1649 Kæmpebrand ødelægger Byens østre Del med Kirken. 29. Juni.
- 1657 Svenske Tropper hemsøger Grenaa og Nørre Herred.
- 1682 Borgmester og Raad ophæves i mindre Byer, bl. a. i Grenaa.
- 1696 Kirkens første Orgel tages i Brug.
- 1713—15 Indkvartering af 130 svenske Fanger. Store nordiske Krig.
- 1715 Havnemøllerne ødelægges fuldstændig af Stormflod.
- 1726 Nørreherreds Ting incorporeres under Grenaa Byting.
- 1737 Alle 3 Broer Syd for Grenaa bortrives af Vandflod.
- 1740 Latinskolen ophæves. »Dansk Fattigskole« oprettes.
- 1744 Grenaa's første Apotek oprettes af Aug. Steube.
- 1750 Stor Brand paa Storegade. 8 Bygninger fortæres.
- 1751 Kæmpebrand. 44 Bygn. paa Lille- og Storegade fortæres. 7. Juni.
- 1762 Vandmøllen nedbrænder. Sønder Mølle opføres i Stedet som Vejrmølle.
- 1789 Byen forpagter Broerne og Brokornet.
- 1805 Raadhuset paa Torvet opføres.
- 1808—14 Store Indkvarteringer i Anledning af Englænderkrigen.
- 1812 Den første virkelige Havn bygges.
- 1822 Kirkegaarden ved Nørreport indvies 24. April.
- 1825 Morderne Schrøm og Schatteberg henrettes. Hessel Hede. 4. Maj.
- 1835 Søren Kanne udøver sin Redningsdaad. 16. Februar.
- 1839 Den første Skole for Haandværkslærlinge oprettes.
- 1842 Lystanlæggets ældste Del anlægges.
- 1845—46 Havnen udvides. Dens ældste Beboelseshus bygges.
- 1849 Den ældste Skolebygning paa Vestergade indvies.
- ca. 1849 Bavnøj Mølle opføres af Distriktslæge Arendrup.
- 1850 Grenaa Avis begynder at udkomme 18. Januar.
- 1854 Grenaa Haandværkerforening stiftes 4. Februar.
- 1856 »Sparekassen«, Byens første Pengeinstitut, stiftes.
- 1856 Gjertrud Hansdatter henrettes paa Hessel Hede 19. Juni.
- 1859 De første Tranlygter opsættes i Gaderne.
- 1860 Amtet indretter Sygehuset paa Grønland.
- 1861 Fr. VII og Grevinde Danner besøger Grenaa 12.—13. Juni.
- 1861 Chr. Bønløkke vælges til Folketingsmand 13. Juni.
- 1864 De første præstiske Tropper indtræffer, 3. Maj.
- 1865—66 Kirkens store indvendige Restaurering.
- 1868 Grenaa Landboforening stiftes 16. Maj.
- 1869 Det første Dyrskue afholdes 11. Juni.

- 1869 »Søndags- og Aftenskole« for Haandværkslærlinge oprettes.
- 1870 Søndermølle brænder 23. Maj.
- 1871 De nye Landeveje fra Randers og Aarhus fuldføres.
- 1871 Byraadet vedtager en successiv Inddragelse af Fælleskæret.
- 1872 Kolindsunds Udtørring begynder. Fuldføres først 1879.
- 1874 Anlæg af en ny Havn begynder. Fuldføres først 1879.
- 1873—74 Kirkens ydre Restaurering.
- 1874 Grenaa Folketidende grundlægges 4. August.
- 1876 Grenaa Handelsforening stiftes 11. Januar.
- 1876 Banen Grenaa—Randers indvies 24. August.
- 1876 Kong Chr. IX.s Besøg i Grenaa 9. September.
- 1878 »Det nye Anlæg« paabegyndes ved Konsul Mommers økonomiske Støtte.
- 1879 Den nye Havn fuldendt 18. Sept. efter 5 $\frac{1}{2}$ Aars Arbejde.
- 1879 Sprøjtehuset paa Nytorv opføres.
- 1879 En ny Fattiggaard opføres. Nuv. »Rosengaarden«.
- 1881 Bavnhøj Mølle brænder 6. December.
- 1881 Ligkapellet paa Kirkegaarden opføres.
- 1882 Søndagsskolen i Grenaa oprettes af Skomager M. Andersen.
- 1884 Haandværkerforeningens Alderdomshjem opføres.
- 1884 Børneasylet bygges. Menighedssygeplejen begynder.
- 1884 Fr. VII.s Statue paa Torvet afsløres 5. Juni.
- 1885 Socialdem. Forening stiftes med Blomberg som Formand.
- 1889 Epidemisygehuset opføres.
- 1889 Missionshuset Zarepta indvies 13. December.
- 1891 Teknisk Skoles Bygning indvies 30. December.
- 1892 W. Dinesen vælges til Folketingsmand. Chr. Bonløkke falder efter at have repræsenteret Kredsen i 31 Aar.
- 1893 Grenaa Dampvæveri grundlægges 24. Juni.
- 1893 Den første Fagforening, Tekstilarbejdernes, stiftes 14. Oktober.
- 1894 Arbejderhjemmet af 1894 opf. af Konsul Momme.
- 1895 Branden i Lorentzens Savskæreri, Nytorv, 9. Oktober.
- 1895 Menighedshjemmet indvies. December.
- 1897 Gasværket indvies 19. December.
- 1899 Den første Socialdemokrat, Købmand J. Jensen, valgt til Byraadet.
- 1901 Amtssygehuset ved Havnevejen opføres.
- 1902 Pavillonen indvies 18.—20. Juli.
- 1904 Grenaa Andels-Svineslagteri aabnes 4. August.
- 1904 Grenaa første Børnehjælpsfest afholdes.
- 1906 Ungskuet i Grenaa 13.—15. Juli.
- 1907 Grenaa Vandværk tages i Brug 1. December.
- 1908 Kommunen overtager 1. August den private Realskole.
- 1909 Brandstationen paa Nytorv opføres.
- 1909 Posthuset opføres.
- 1912 Mellemskolebygningen opføres.
- 1914 Grenaa Dampvæveri nedbrænder 24. Februar.
- 1914 Badehotellet indvies 5. Juni.
- 1914 Verdenskrigen udbryder. 28. Juli erklærer Østrig Krig.
- 1917 Købmand Vogel skænker Byen Grundstammen til »Djurslands Museum«.

- 1917 Grenaa—Gjerrildbanen indvies 26. Juni.
 1918 Grenaa erhverver de første Arealer fra Hessel.
 1919 Retsreformen indføres. Byraadet vælger fremtidig selv Borgmester.
 1919 Branden hos Edv. Hansen 5. Marts.
 1920 Elektricitetsværket tages i Brug 15. September.
 1921 Biblioteksbygningen indvies.
 1922 Savskæreriets 2den Brand 2. Februar.
 1922 Amtssygehuset ved Bavnhøj indvies 30. August.
 1923 Søndermølles 2den Brand 9. April.
 1925 De gamles Hjem indvies 12. Marts.
 1925 Kommunen køber Bavnhøj Mølle.
 1927 Kirkens store Hovedreparation (Juni—December).
 1931 Grenaa køber Stranden og Hedearealerne af Hessels Ejer.
 1931 Skuespillerinde Emilie Sannom omkommer ved Faldskærmsudspring under en Flyveopvisning ved Grenaa 30. August.
 1933 Nordhavnen indvies 10. Juni. Statsm. Stauning er til Stede.
 1933 Kong Chr. X besøger Grenaa og Grenaa Havn. 2. August.
 1934 Grenaa—Hundreded Færgeruten aabnes 14. Juli.
 1935 Stadion indvies 30. Juni.
 1936 Det nye Raadhus paa Nytorv indvies 22. November.
 1937 Den store Omregulering af Torvet. Fr. VII.s Statue flyttes.
 1938 Den nyeste Skolebygning paa Vestergade indvies 11. November.
 1940 Hørskættet tages i Brug.
 1940 De første tyske Tropper (170 Mand) kommer til Grenaa. 4. Juni.
 1941 Indlemmelsen af Bredstrup og Søndermølle Kvarteret 1. April.
 1943 Grenaa Hørskæteri nedbrænder 29. Juli.
 1943 Aldersrenteboligen paa Bavnhøj indvies 27. Marts.
 1945 Schalburgtagebranden paa Storegade Natten 24. Februar.
 1945 Tysklands Kapitulation 4. Maj.
 1945 13. Maj fejrer Grenaa 500 Aars Jubilæum. Tyskerne forlader Byen. Englændernes Indtog.
 1945 Professor Aug. Krogh fejres som Byens Æresborger 3. September.
 1946 Ved Byraadsvalget 12. Marts faar Socialdemokratiet Flertal. Kommunekasserer Aksel H. Hansen vælges til Borgmester.
 1949 Søren Kannes Statue afsløres 30. Juli.
 1949 Professor August Krogh dør 13. September.
 1951 Østre Skoles første Afdeling tages i Brug 1. April.
 1951 Kong Frederik IX og Dronning Ingrid besøger Grenaa 6. Juli.
 1951 Det danske Spejderkorps' Korpslejr ved Grenaa Strand 4.—12. Juli.

A. GRENAA BYS HISTORIE

I KORTEST MULIGE TRÆK

KOLINDSUND er Baggrunden for Grenaa Bys Opstaaen. — Ikke det Kolindsund, som vi kender fra den historiske Tid, og som indtil 1870'erne eksisterede som en ca. 20 km lang Indso. Nej, men det Kolindsund, der i Stenaldertiden gennemskar hele Djursland som et virkeligt Sund og forbandt Randers Fjord med Kattegat over Djurslands østligste Spids. Ved dette Sund med dets Uendelighed af Vige og Smaasnæs laa en Mængde smaa Stenalderbygder, hvis Beboere fandt et rigeligt Udkomme, dels i Sundet, dels i de omgivende store Skove.

Grenaa By er en direkte Efterkommer af en enkelt af disse mange Oldtidsbygder. Vidnesbyrd derom har man gennem Fund paa Byens Torv af Rester af en Skaldyngge fra den ældre Stenalder. Den er aldrig blevet systematisk udgravet, da den strækker sig ind under Kirken og de omliggende Huse. Men der er ved Kloakgravning afdækket tilstrækkeligt til at bevise den nuværende Bys Forbindelse med den fjerne Oldtid.

Sandsynligheden taler for, at Beboerne hen i Middelalderen har flyttet Byen et Stykke længere mod Nord, lidt bort fra Vandet. Grenaa ældste Kirkes Beliggenhed op ad Bavnhøjbakken tyder derpaa. Denne Kirke, som var en af Grenaegnens 10 Kridtstenskirker, er længst forsvundet. Den nedlagdes paa Reformationstiden i Aaret 1558. Byen var da længe forinden flyttet tilbage til den nuværende Plads. Resterne af Stenalderbeboelsen var dækket af Jorden og har rimeligvis i Aarhundreder været Bymark.

Hvor Vejen fra Syd, der over Broen førte fra Sønderherred, mødtes med Vejen fra Vest, opførtes Byens nye Kirke, som efter historiske Vidnesbyrd indviedes til Helgeninden St. Gjertrud. Kridtstenskirken ved Bavnhøj var bygget i romansk Stil og vistnok i Tiden mellem 1150 og 1200. Den nuværende Kirke opførtes i gotisk Stil og fremstod i Tiden omkring Aar 1300. Bevis derfor findes i Byens ældgamle Segl, som efter Sagskundskabens Mening netop er omtrent fra dette Aar. Det

bærer Billedet af en Bro og to korsbærende Bygninger, som jo uden Tvivl skal forestille Kirker.

DE HISTORISKE VIDNESBYRD om Grenaa i Middelalderen er kun faa. Saxo fortæller om Harald Haardraades og Svend Estridsons

Grenaa Bys ældste Segl fra ca. 1300. Det er et Vidnesbyrd om, at Byen paa dette Tidspunkt maa have haft Købstadsrettigheder (Grandjean).

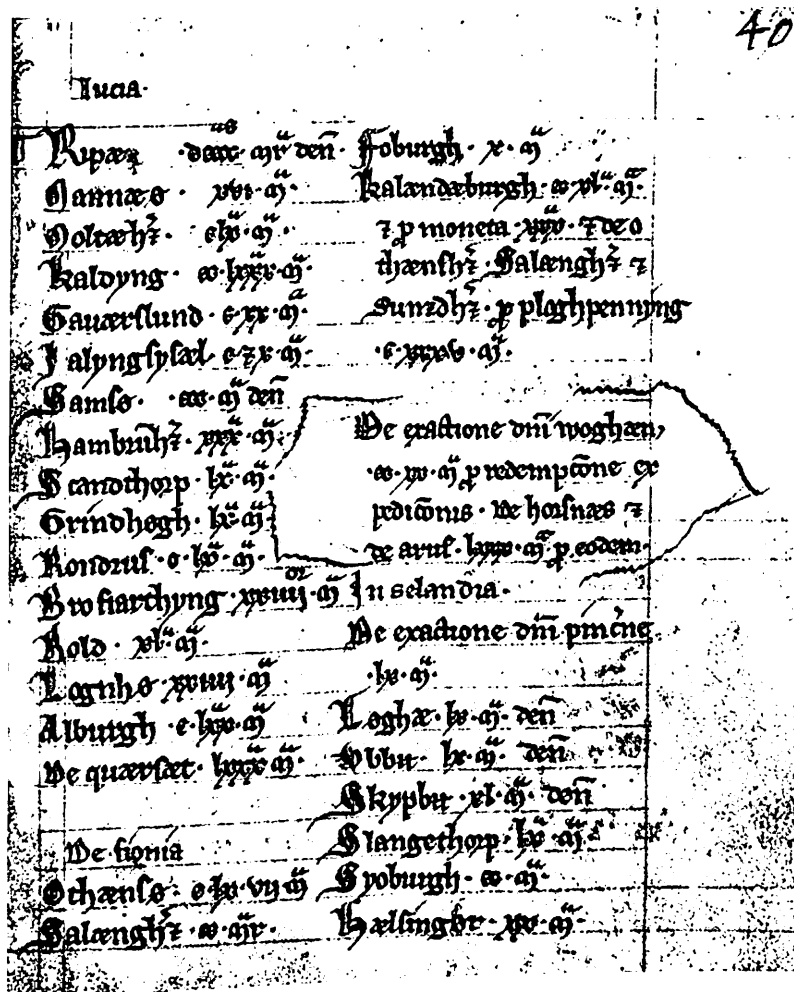
Kamp i Djursaaen i 1060 og ligeledes om, at Kong Svend (Grathe) efter Blodgildet i Roskilde 1157 satte efter Knud med den sjællandske og fynske Flaade, »som han lod lægge ind i Djursaaen, hvorfra han med Kernen af Rytteriet begav sig til Viborg«. Her fandt han sin Dod paa Grathe Hede.

Byen selv nævnes ikke. Derimod omtaler Snorre Træfningen mellem Valdemar den Store og Erling Skakke i Aaret 1165 i »Dyrsaaen«. Han siger kort

og godt, at »Danerne flygtede snart og mistede mange Folk. Men Erlings Mænd plyndrede Skibene saavel som Købstaden og fik meget Bytte. Siden fo'r de tilbage til Norge. Da var der en Tid Ufred mellem Norge og Danmark«. Grenaa er altsaa blevet plyndret, men opført igen. Om Byen ved den Lejlighed er afbrændt, kan man ikke vide. Men der er en vis Sandsynlighed for, at netop Aarene omkring 1165 er Gammel Kirkes Opførelsestid. Den *kan* altsaa være opført paa en nedbrændt Trækirkes Tomt.

BYEN NÆVNES FØRSTE GANG ved Navn i Kong Valdemar Sejrs Jordebog. Det er som bekendt et Skrift, der er affattet i Tiden 1231—41, altsaa umiddelbart efter Kong Valdemars Hjemkomst fra Fangenskab i Schwerin. Skriftet bestaar af en Samling Lister, der opregner Kronens og Rigets Jordegods og de Afgifter, som skal svares deraf. Grenaa Bys Navn nævnes i en af de sidste Lister og skrives »Grindhögh«. Det forekommer lige efter Scandthorp [Skanderborg] og — i et Indskud — Horsnæs [Horsens] og Arus [Aarhus]. Saa følger Rondrus [Randers] og Brofiarthyng [Brofjerding]. Skanderborg var ikke Købstad dengang og blev det først flere Aarhundreder senere. Det ses altsaa, at Grenaa staaer nævnt som »Konnunglev« imellem Købstæder og Ikke-Købstæder. Jordebogen afgiver altsaa kun Vidnesbyrd om Byens Eksistens, men siger intet

som helst om, hvorvidt den er Købstad eller ikke. Derimod viser Byens gamle, smukke Købstadsegl, der som før nævnt stammer fra ca. Aar 1300, at Grenaa i det seneste omkring ved dette Aar er blevet Købstad. Det nøjagtige Aarstal for Kongebrevet, som gav Byen Købstadrettigheder, kendes ikke og vil rimeligvis aldrig blive kendt. Brevet er, som skrevet staar i Pontoppidans Danske Atlas fra 1768, »forkommet ved Ildsvaades». Da Nabobyen Ebeltoft har Købstadbrev fra 1301, og da de to smaa Købstæder paa Halvoen i mange Henscender har fulgtes ad, er der alt-

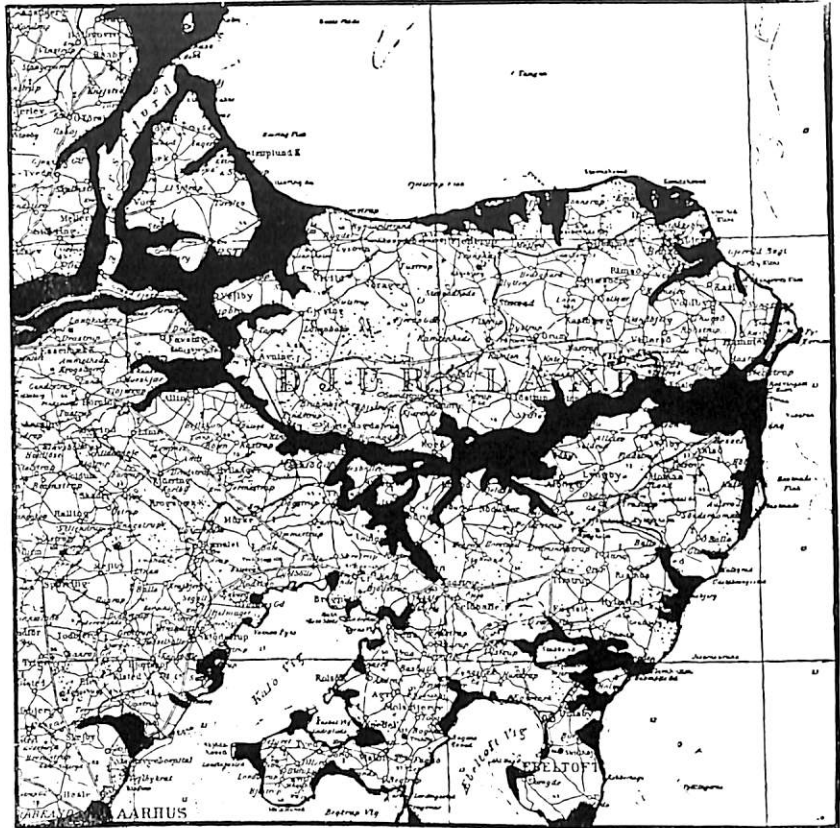
Facsimile af en Side i Kong Valdemars Jordebog (fra Aar 1231). Det er det ældste Sted, hvor Byens Navn forekommer. Navnet Grindhogh staar midt paa den første Spalte, efterfulgt af LX — M. (60 Mark) altsaa Afgiftens Storrelse. Oven over staar Scandthorp LX — M. (altsaa Skanderborg 60 Mark). Lige under Grenaa staar Rondrus CLX — M. (altsaa Randers 160 Mark). Sidetallet 40 er en langt senere Tilføjelset. (Kgl. Biblioteks Fotografi).

Kort over Stenalderhavets Udbredelse paa Djursland for ca. 5000 Aar siden. De med sort angivne Partier er de Dele af Djursland, der dengang — men ikke nu — var dækket af Vandet. Det tykke sorte Parti tværs igennem er altsaa det oprindelige Kolindsund, som gik gennem Djursland fra Øst til Vest, og hvorved det ældste Grenaa har ligget. (Tegnet paa Grundlag af Danmarks geologiske Undersøgelers Kort).

saa adskilligt, som peger hen paa, at Grenaa ogsaa er blevet Købstad omkring Aar 1300.

DET FØRSTE PRIVILEGIUM, hvorom man har nogen bestemt Viden, er udstedt i 1440 af Kong Christopher af Bayern. Men først af det næste Privilegium, udstedt Femte Dag efter Kristi Himmelfart (d. v. s. 13. Maj) 1445 af samme Konge, findes en fuldstændig — ganske vist meget senere — Afskrift. Det tilsikrer Grenaa Borgere, at de for deres Troskab mod Kongen maa være toldfri »med deres Gods og Købmandskab«, hvor som helst de kommer i Danmark med Undtagelse af Skaane, Falsterbo og andre kongelige Sildelejer om Høsten. Sildetolden i Sundet var ligesom Hestetolden i Ribe en af Kongens vigtigste Indtægtskilder, som han altsaa ikke ønskede at bortskænke. — Det er dette Kongebrev, hvis 500 Aarsdag Byen fejrede 13. Maj 1945, lige efter Kapitulationen.

Kort over Stenalterhavets Udbredelse paa Djursland for ca. 5000 Aar siden. De med sort angivne Partier er de Dele af Djursland, der dengang — men ikke nu — var dækket af Vandet. Det tykke sorte Parti tværs igennem er altsaa det oprindelige Kolindsund, som gik gennem Djursland fra Øst til Vest, og hvorved det ældste Grenaa har ligget. (Tegnet paa Grundlag af Danmarks geologiske Undersøgers Kort).

saa adskilligt, som peger hen paa, at Grenaa ogsaa er blevet Købstad omkring Aar 1300.

DET FØRSTE PRIVILEGIUM, hvorom man har nogen bestemt Viden, er udstedt i 1440 af Kong Christopher af Bayern. Men først af det næste Privilegium, udstedt Femte Dag efter Kristi Himmelfart (d. v. s. 13. Maj) 1445 af samme Konge, findes en fuldstændig — ganske vist meget senere — Afskrift. Det tilsikrer Grenaa Borgere, at de for deres Troskab mod Kongen maa være toldfri »med deres Gods og Købmandskab«, hvor som helst de kommer i Danmark med Undtagelse af Skaane, Falsterbo og andre kongelige Sildelejer om Hosten. Sildetolden i Sundet var ligesom Hestetolden i Ribe en af Kongens vigtigste Indtægtskilder, som han altsaa ikke ønskede at bortskænke. — Det er dette Kongebrev, hvis 500 Aarsdag Byen fejrede 13. Maj 1945, lige efter Kapitulationen.

BYENS MØRKESTE PERIODE. Midten af 17. Aarhundrede — Trediveaarskrigens Tid — var for hele Landet en tung og trang Tid. For Grenaa var den det i dobbelt Forstand. Det er ingen Overdrivelse at sige, at Aarene fra 1625, da Kong Christian indblandede Danmark i Trediveaarskrigen, og indtil 1660, da Svenskekrigen endelig var forbi, er det mørkeste Tidsrum i Byens Historie. Tre Gange var Byen besat af Fjenderne. Første Gang i 1627 under »Kejserkrigen« af Tyskerne, de to andre Gange i 1644—45 og i 1657—60 af Svenskerne. Ved den sidste af Krigene fik vi ganske vist Hjælp af Landets Forbundsfaller: Polakerne, Brandenburgerne og Østrigerne. Af dem var det nærmest de første, som kom til vor Egn. Men disse Forbundsfaller udsugede Landet endnu værre, end Fjenderne havde gjort.

Disse Ulykker var fælles for store Dele af Landet. Men Grenaa fristede den tunge Skæbne, at 2 Kæmpebrande inden for det samme Tidsrum odelagde Byen. Den første Brand var i 1626 — ikke i 1627, som alle topografiske Værker hidtil har fortalt. — Den ødelagde Byens vestlige Halvdel. Den anden Brand i 1649 fortærede den østlige og midterste

2de Grenaa Mand Valen Vignand. og Gud
 Mand. gieldt de King Lindivor Valen
 funder. 2de King Kippen. 2de Mand
 der det 17de af. det Leonard King, og Mand
 Mandige Stangend, Hambro, 2de Mand
 Byis Opholding, for Landt og Mand
 Galgen, 2de Mand indgaaende blinde for de
 2de Oden og Stenkenude. 2de Mand
 2de Mand 2de Mand og 2de Mand, 2de Mand 2de
 Mand og 2de Mand. 2de Mand og 2de Mand
 2de Stenkenude 2de Mand
 2de Mand 2de Mand 2de Mand
 2de Mand 2de Mand 2de Mand
 2de Mand 2de Mand 2de Mand
 2de Mand 2de Mand 2de Mand

Senere Gengivelse af Grenaa Borgmester og Raadmænds Brev til Kong Chr. IV om Tilladelse til at rejse en Galge. Se Teksten Side 6.

Del af Byen »med Kirken, Latinskolen og Præstegaarden«. Det er en Brand, som aldrig tidligere er omtalt i Haandbøger. Byen var lammet i lang Tid derefter. Endnu hen ved Aar 1700 var Østergade, hvor Latinskolen og Præstegaarden havde ligget, ikke halvt genopbygget. Gaden er slet ikke aftegnet paa Resens Atlas fra ca. 1680.

RAADET SØGER KONGEN OM EN NY GALGE En lille Kuriositet fra dette Aarhundredes Begyndelse kan nævnes her. Byens Rettersted var den Gang »Galgebakken« eller »Kongens Kilbjerg« Vest for Byen paa Grænsen af Enslev Mark. Der havde været Strid om Beliggenheden, og i 1600 ønskede de Grenaa Mænd at rejse en ny Galge. De tilskrev derfor Kongen og anmodede om hans Tilladelse. For at finde den rette Form, tog man et Brev fra Kongen til Mønster og efterlignede dets Sprogbrug. Resultatet blev følgende: »Vi Grenaae Mænd selv syvende af Guds Naade Hilser dig Kong Christian selv fjerde. Vor Gunst tilforn. Vide maa du at vi af frie be raad Hue, og med meenige Borgeres Samtykke, paa vor Byes Bekostning har ladet oprejse een Galge, som vi nødvendig behøve for os, vore Børn og Efterkommere, hvilken vi ydmygeligen bede og begiere at maatte bruge, nyde og beholde umolesteret af Dig og Dine Efterkommere i alle Maader. Dermed skeer Vor Villie.

Givet i vor Bye Grenaae den 1. April 1600. Borgmester og Raad.

Kjøbmand Skovs Gaard paa Torvet (egentlig Søndergade Nr. 1). Gaarden er opført af Kjøbmand Christopher Broch omkring ved Aar 1750 og har endnu paa Gaardsiden velbevarede Svalegange langs begge Floje.

Lillegade Nr. 39 »Aftenstjernen«. Opført umiddelbart efter Branden i 1751 af Købmand og Skipper Rasmus Sorensen Mau, som fire Aar før Branden havde opført Gaarden »af nyt« og nu atter maatte i Lag med Byggeriet.

Der maa aabenbart paa det Tidspunkt have været 6 Raadmænd, siden Borgmesteren er »selv syvende«. Det almindeligste i Grenaa var ellers 4 Raadmænd.

* * *

DE STORE BRANDE I 1750—51. Tiden i Midten af 18. Aarhundrede skildres i Almindelighed som en Opgangstid for Grenaa, fordi omtrent alle de ældste Bygninger i Byen er opført paa den Tid. Den Omstændighed, at Borgerne har Raad til at nedrive det gamle og bygge det op af nyt, anses jo — med Rette — som Tegn paa nogen Velstand. For Grenaaes Vedkommende er der nu en lille Hage ved Byggeriet. Største Delen forarsagedes af en ny Dobbeltbrand i 1750 og 51, som for-tærede over $\frac{1}{4}$ af hele Byen, nemlig Store- og Lillegades midterste Halvdel. De mange Nybygninger skyldes derfor mere den haarde Nød-vendighed end sund Byggeslyst. Men ikke desto mindre er det altsaa et Faktum, at alle de ældste Bygninger i Grenaa stammer fra Perioden omkring 1751, nogle foranlediget af Branden, andre ikke. Jeg vælger som Eksempel de bedste af de endnu eksisterende Bygninger. De staar jo ikke Maal med andre — mere velhavende — Byers Huse og Gaarde fra Holbergtiden, men er jo nu engang Grenaaes Seværdigheder.

Skovs Købmandsgaard paa Torvet er opført omkring ved Aar 1750 af en af Byens daværende største Købmænd, Christopher

Lillegade Nr. 33 (tidligere Købmand Schoubyes Gaard). En gammel nu ombygget Købmandsgaard, som var opført paa to Brandtomter fra 1751 (rimeligvis i 1757).

Ovesen Broch, som var Søn af Byens mangeaarige Sognepræst og Provst, Ove Christensen Broch. Han havde gjort et rigt Giftermaal med en ung, meget velhavende Købmandsenke og lod nu paa sine ældre Dage den gamle Gaard paa Torvet nedrive og en smuk ny opføre: Teglhængt i 2 Etagere og med Svalegang ind mod Gaarden langs Syd- og Østfløjen. Disse 2 Fløje er endnu bevaret omtrent urørt. De er godt vedligeholdt og er uden al Tvivl Byens mest seværdige Borgerhuse fra Perioden. Den anden 2 Etagers Gaard, »Aftenstjernen«, ligger Lillegade Nr. 39. Den er opført af Købmand Rasmus Sørensen

Mau. Det er en af de mange Gaarde og Huse, som opførtes efter Branden i 1751. En Junidag fortæredes paa et Par Timer 44 Ejendomme, og 57 Familier blev hjemløse. Rasmus Mau havde endda den særlige Græmelse, at han kun 4 Aar før havde opbygget Gaarden prægtigt af nyt. Nu maatte han gøre Arbejdet om. Det var endnu for Brandassurancerens Tid. Intet Under, at han ved Brandforhøret, hvor han var den første, som meldte sig, var gram i Hu og brugte saa bitre Ord som »den elendige Ildebrand, som overgik Byen«. Byens tredje smukke Gaard fra Holbergtiden er den gamle Borgmestergaard, Lillegade 50, paa modsatte Side af den forrige. Den er opført en Snes Aar senere, ogsaa efter en Brand, der dog var af mindre Omfang end den foregaaende. Den ejedes af Birkedommer og Byskriver Peder Bay, som lod den ombygge. Den har omtrent al sin Tid været Embedsmandsbolig. I $\frac{2}{3}$ Aarhundrede var den Byens Borgmestergaard, indtil den i 1895 solgtes til »Grenaa Folketidende«s Ejer.

Endelig nævner jeg en lille Kuriositet fra Branden: den over-

dækkede Port, som er bygget over Indkørselen til en af de 3 morsomme Smaagyder, der forbinder Storegade med Lillegade. Den er fremkommet paa den Maade, at begge de to Hjørneejendomme ved Gyden, som laa lige i Midtpunktet for Branden i 1751, blev liggende uopbyggede en Række Aar. Grundene overtoges i 1756 for næsten intet af Byens Sognepræst Johan Risom, som var en velhavende Mand. Han lod paa Grundene opføre et Dobbeltthus til Udleje og forbandt de to Halvdele med en overdækket Port, uden at nogen fandt Anledning til at protestere. Senere deltes Ejendommene og solgtes til to forskellige Ejere, men Porten blev staaende og er der den Dag i Dag.

GRENAAS INDBYGGERANTAL var ved Branden i 1750 ca. 650. Det voksede ganske ubetydeligt og var et Aarhundrede efter (1850) kun knap 1100. Byen var en Idyl, som sov en »Tornerosesøvn«, en Blanding af Smaakøbstad og Bondeby. Der var stadig en Del ret betydelige Købmænd, men nu kun faa Skippere. Købmændene havde foruden deres Handel tillige Landbrug. Det samme gjaldt de fleste Haandværkere. Hvad der navnlig prægede Byen var, at alle de ca. 150 Grundejere havde Ret til at holde een eller flere Køer i Byens Fælleskær Vest og Syd for Byen. Smaahuse havde 1 Ko's Rettighed, større Huse 2, Gaardene 3 og de allerstørste Gaarde 4 Køers Rettighed. Disse ca. 300 Køer passedes af Byhyrden og hans Dreng. Køerne malkedes hjemme før Kl. 4 om Morgenen i Sommerhalvaaret. De fandt saa selv ud af Porten, naar By-

Lillegade Nr. 50 »Den gamle Borgmestergaard« opført 1768 af Birkedommer, Byskriver P. Bay. Gaarden har det meste af sin Tid været Embedsmandsbolig. Den ejedes 1820—52 af Byfoged Jacob Aagaard. 1877—83 af Borgmester Chr. Krabbe. Beboedes 1883—95 af Borgmester Brendstrup, og solgtes 1895 til Grenaa Folketidendes Redaktør J. Skjødsholm. Den ejedes 1873—77 af senere Brygger V. Krogh. Her fødtes 15. November 1874 Sonnen August Krogh. Professor, Nobelpristager, Grenaa Bys Æresborger, for hvem der er opsat en Mindetavle paa Husets Forside.

»Den overdækkede Port« over Overstræde (Storegade Nr. 28). Det er en af Byens Kuriositeter. Den er fremkommet ved, at Byens daværende Sognepræst J. Risom efter Branden i 1751 erhvervede begge de to tilstødende Grunde og derpaa opførte den Bygning, hvis midterste Del altsaa var en aaben, overbygget Port ind til det offentlige Stræde. Strædet kaldtes i gamle Dage »Præstegyden«, aabenbart med Hentydning til Bygherren, men har for Resten haft mange forskellige Navne.

hyrdens Horn lød i Gaden og kaldte dem sammen ude mod Vest ved Bommen, der lukkede for Vejen til Kæret.

1870ERNE VAR DEN STORE PERIODE I BYENS HISTORIE Da afskaffedes denne for Byens Renlighed saa skæbnsvangre Ret til Koldhold i Fælleskæret. I dette Tiaar indledes Byens Forvandling. Den lille By, der var halvt Købstad, halvt Landsby, og hvis Bindingsværkshuse og Gaarde næsten alle bar Præg af deres Oprindelse i Holbergtiden, forsvandt. Langsomt dukkede de grundmurede Bygninger frem, een efter een. Det var navnlig paa Storegades Sydside, at Bindingsværksgaardene erstattedes af »moderne« Forretningsbygninger i Grundmur. Den gamle Kirke paa Torvet, som ganske lignede en Landsbykirke, restaureredes under kgl. Bygningsinspektør Walthers Ledelse. Restaureringen var saa grundig, at Kirken efter Ombygningen helt havde skiftet Karakter og Udseende og fremtraadte som en helt stilren Kopi af Gotikkens Købstadkirker. Dens nye Udseende passede for saa vidt godt nok til den nye By, som var ved at vokse frem. Men 70ernes tre Hovedforetagender var dog K o l i n d s u n d s U d t ø r r i n g, B a n e a n l æ g g e t til Randers, senere tillige til Aarhus, og Anlæg af en ny Havn. Det var 3 Kæmpearbejder, som tilsammen kostede

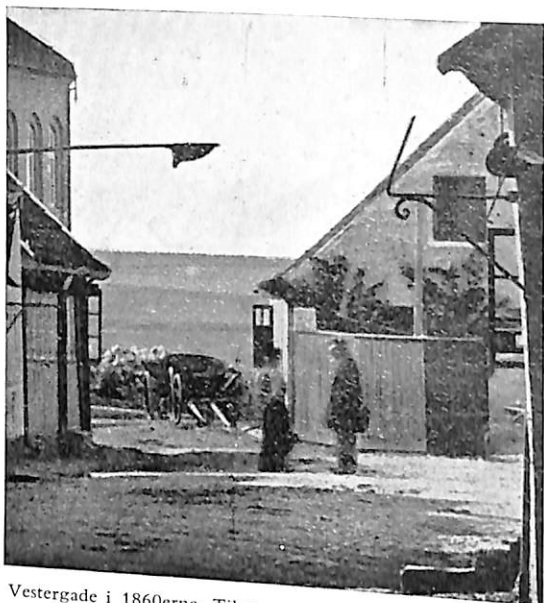
flere Millioner Kr. Ingen af dem svarede helt ud til de store Forventninger, som man havde næret til deres Rentabilitet i det gyldne Tiaar, da de vedtoges og bragtes til Udførelse. Men selv om Forventningerne skuffedes en Del, saa staar det dog fast, at 70erne danner det afgørende Skel i Byens Historie.

Kolindsunds Udtørring skabte et stort nyt Opland Sydvest for Byen. Banen skabte Forbindelse med det øvrige Land, ikke dog til lutter Gavn for Byen. De to store Nabobyer tog Hovedparten af Profitten. Og saa endelig Havnen! Ja, lad mig endelig ikke glemme, at Grenaa altid har været en Søkøbstad, om end af de smaa. I den ældste Tid kunde man sejle gennem Aaen helt op til Byen, hvor der er fundet Rester af Pæleværk og Havn. Senere fra Middelalderens Slutning og indtil Aar 1812 var Havnen Aamundingen. Først da byggedes en egentlig Havn.

HAVNEN. Jeg har skrevet og sagt det før og staar ved det endnu, at fra Arilds Tid og helt op til 1900, ja længere, var Havnen paa een Gang Byens Smertensbarn og store Fremtidshaab. Helt tilbage til Middelalderens Slutning hører vi om, at Storme og Højvande ødelagde Havnen, der jo altsaa den Gang kun var Aamundingen. Fra denne strakte sig, lige i Øst, to lange Moler som beskyttende Arme ud i det aabne Hav. De skulde værne mod Kattegats Angreb. Men Gang paa Gang ødelagdes Molerne og Havnen. Gang paa Gang henvendte Borgerne sig i deres Nød til Kongen om Hjælp. Undertiden hjalp det, undertiden ikke. Som Regel bestod Kongens Hjælp i, at Borgerne fik Lov til at opkræve Bropenge eller andre Afgifter. En enkelt Gang fik de nogle Aars Eftergivelse af Byens Konsumtionsafgift imod at anvende

Den tidligere Toldbod ved Grenaa Havn opført 1812 samtidig med Havnens Bygning. Den var bygget som Kaserne for de mange danske Soldater, som da laa indkvarteret i Grenaa under Napoleonskrigen. Solgtes efter Krigen til Toldvæsenet.

Vestergade i 1860'erne. Til venstre ses Lindgreens Hjørne og øverst 3 Fag af den næstældste Skolebygning (fra 1867), til højre Smed Hartvigsens Hjørne. Læg Mærke til Midten, det nuværende Vestergade, der da var en Markvej, slet og ret. Der er fri Udsigt ned mod Kæret. Her passerede Morgen, Middag og Aften Byens Kvæg, ca. 300 Stk. Køer i fri Drift ud til Kæret, hvor de Dagen lang vogtedes af Byhyrden og hans Dreng. — Forstørret Udsnit af et datidigt Fotografi.

Beløbet til Havnen Istandsættelse. Men aldrig blev det til direkte Pengeløb. Hen imod 1800 var Havnen omtrent øde og tilsandet, og næsten ikke til at besejle. Kun et Par Skuder var hjemmehørende i Grenaa. Nogle Borgere sammen-skød da 200 Rdl. og købte Lodsedler i Tallotteriet for Beløbet. Det var i Haab om, at en stor Gevinst skulde indbringe Penge nok til Havnen Istandsættelse. Det blev en Skuffelse, men ved Laan skaffedes endelig Midler til Anlæg af den nævnte lille Havn i 1812. Tidspunktet har vel ikke været uden Forbindelse

med, at man befandt sig midt i Englænderkrigene mod Napoleon, og at Grenaa havde store Indkvarteringer, nærmest af Hensyn til Kystforsvaret. Den nyanlagte Havn var imidlertid for lille og Molerne for korte. De forlængedes i 1846, men først i 70'erne kom den virkelige store Havn. Den var kalkuleret til godt $\frac{1}{4}$ Mill. Kr. Men Ulykker, Fejlberegninger af Teknikerne o. s. v. bevirkede, at den kom op paa det dobbelte. Renten og Afbetaling tyngede haardt paa Byens Budget, saaledes at i en Periode mere end $\frac{1}{6}$ af alle Byens Indkomster medgik til Dækning af Havnen Underskud. Trods alt blev Havnen dog en Vinding for Byen. Sammen med Banen bragte den Grenaa i den længe ønskede lette Forbindelse med Omverdenen. Indbyggerantallet, der ved Aar 1850 havde været ca. 1100, var i 1900 ca. 3000, i 1940 ca. 5000 og i 1950 ca. 8000.

HAVNESPØRGSMÅLET BLEV ATTER BRÆNDENDE OMKRING 1930

Havnen var atter for lille og ikke dyb nok. Som den mest isfri Havn paa Jyllands Østkyst og som det Punkt, hvor Afstanden til Sjælland er kortest, havde Grenaa allerede i 70'erne haft Ønsker om direkte Forbindelse med Nordsjælland. Nu i 1931—33 foretoges igen en Havne-

udvidelse med Bygning af en helt ny Nordhavn til ca. 1 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. I denne anlagdes kort efter et Færgeleje, og Færgeforbindelsen mellem Grenaa og Hundested paa Nordsjælland blev en Virkelighed. Med ca. 3 $\frac{1}{2}$ Times Sejltid blev det herefter muligt at naa til Sjælland, paa 5 Timer til København. Havnebyen, hvor det første Hus opførtes i 1845 — altsaa for godt 100 Aar siden — har nu ca. 900 Indbyggere. I 1941 indlemmedes det mellem Havnen og Byen beliggende Landsogn Bredstrup, saaledes at den 3 km lange asfalterede Vej, som fører fra Havnen til Grenaa Østerport, nu helt ligger paa Byens Grund. Ved denne Indlemmelse voksede Grenaa med endnu 2000 Indvaanere.

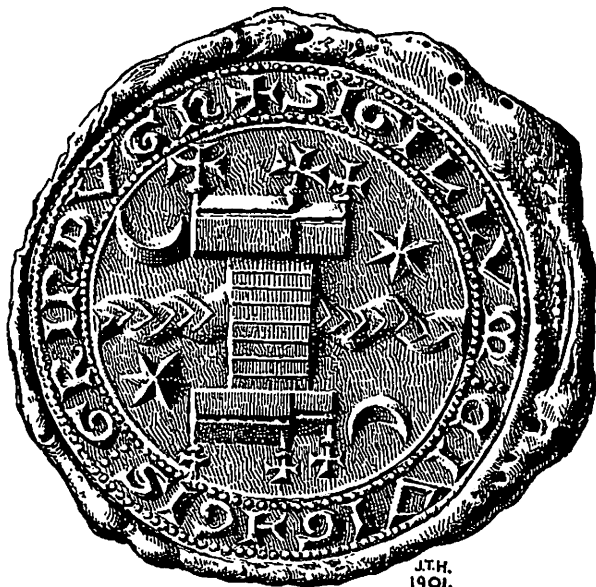
Hovedaarsagen til INDLEMMELSEN var Havnevejens Bebyggelse. Indtil 1893 laa der langs hele den lange Vej knap en halv Snes Smaahuse. Saa anlagdes Grenaa Dampvæveri paa en Parcel ved Vejens Nordside. Denne Virksomhed voksede i Aarenes Løb meget stærkt og beskæftiger nu ca. 800 Mennesker, hvoraf Størsteparten er bosat paa Havnevejen. Det er denne Virksomhed, som mere end nogen anden har skabt hele Havnevejens Bebyggelse og dermed rejst Kravet om dette Kvarters Indlemmelse under Grenaa. — Fra Havnebyen fører 2 Broer over Aaen til Sønderstrand. Det er Byens Badstrand. I 3 $\frac{1}{2}$ km Længde mod Syd og i omtrent tilsvarende Bredde mod Vest har Byen i Løbet af den sidste Snes Aar erhvervet disse Arealer ved Køb fra Hovedgaarden Hessel. Det er en ideel Badstrand, smukke, bakkede Hedestrækninger og store Naale- og Birkeplantager, som derved er gaaet over i Byens Eje som et uvurderligt Aktiv.

Vestergade og Svinetorvet 1951. Modstykke til Billedet Side 12. Man ser til venstre: Lindgreens Hjørne, Paullis og Fru Hansens Huse. Dernæst Skolen (Nr. 5) fra 1938, som ligger paa den ældste Skoles Grund. Skolebygningerne (Nr. 2 og 3) fra 1867 og 1887. Til højre ses Smed Hartvigsens Hjørne.

BYENS NAVN OG SEGL

Der er i Tidens Løb givet mange Forklaringer paa, hvad Byens Navn betyder. Den almindeligste var tidligere den, at det kom af, at Aaen i ældre Tid delte sig i 3 Grene tæt Syd for Byen. Saa var Forklaringen saa lige til, nemlig den: »Byen, som ligger ved Aaens Grene«. Den For-

Grenaa Købstads ældste Segl fra ca. Aar 1300, som viser baade, at Byen paa dette Tidsrum maa have været Købstad, og at der allerede dengang har været 2 Kirker i Byen.

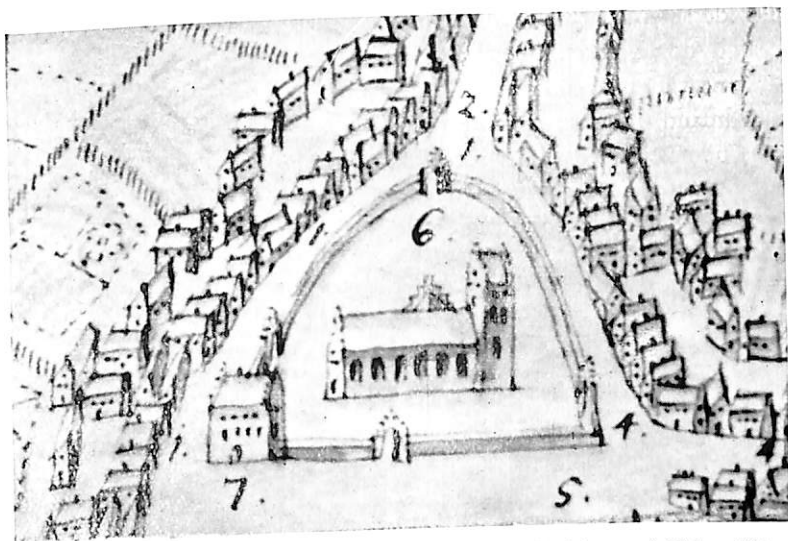
klaring findes bl. a. i Pontoppidans danske Atlas fra 1768, hvis lokale Meddelelser var Sognepræst Risom i Grenaa. Der er blot det kedelige ved den Forklaring, at da Byen fik sit Navn i en fjern Fortid, havde Aaen slet ikke 3 Grene. Der er fuldkommen sikre Vidnesbyrdom, at fra de ældste Tider og indtil ca. 1609 havde Aaen kun eet Løb forbi Grenaa. Først omkring nævnte Aar gravedes yder-

ligere en Kanal, fordi Sandflugten over Hessel Hede delvis havde fyldt det oprindelige Løb. Endelig dannede et overmaade stærkt Højvande fra Kolindsund i 1633 et helt nyt Løb nærmere ved Byen. Først fra den Tid var der 3 Aaløb og 3 Broer (se Billedet Side 16). Dette vedblev indtil 1870, da det nærmest Byen liggende Løb uddybedes, det midterste tilkastedes, og det yderste ved Søndermølle som en Bæk forttes under Landevejen gennem en Stenkiste.

Den Forklaring, som nu deles af omtrent alle, som har nogen virkelig Forstand paa de Dele, er den, at Forleddet i Navnet, altsaa Gren, skal være afledet af det gamle danske og islandske Ord Grind, som betyder Gærde, Gitter eller Bro. »Til Fordel for denne Forklaring taler Byens Betydning som Bindeled mellem Nørre- og Sønder-Djursland, og at der i Byens middelalderlige Signet er afbildet en stærkt stiliseret, i Fugleperspektiv set Bro, førende over en Aa og flankeret af to korsbærende Bygninger« (se Hugo Matthiessen: Danmarks Land og Folk Bd. III Side 629). Byens Navn »Gren-Aa« betyder altsaa rimeligvis »Bro-Aa«,

altsaa »Byen som ligger ved Broen over Aaen«. Navnet træffes i gamle Arkivalier stavet paa mange forskellige Maader. Hyppigst er Grindou, Grindow og Grindaae. Et enkelt Sted, ganske vist et meget vigtigt Sted, nemlig i Kong Valdemars Jordebog fra 1241, staar Grindhøgh, altsaa »Bro-Høj«. Da denne Stavemaade imidlertid kun findes dette ene Sted, maa Udtydningen, som Broen over Aaen, vistnok alligevel anses for at være den rette.

OM BYSEGLET er der allerede i det foregaaende givet en Del Oplysninger. Den højeste Sagkundskab (Den Kgl. Mont- og Medaillesamlings Direktør) karakteriserer det som et særdeles smukt Segl og henfører det til Tiden omkring 1300. Herved skulde altsaa være bevist, baade at Grenaaes Købstadsrettigheder stammer fra Tiden omkring dette Aar, og at Byen allerede paa dette Tidspunkt har haft to Kirker. Bolgelinierne i Midten af Seglet, Tremmebroen derover og de to korbærende Bygninger er jo lette at forklare. At de ligger hver paa sin Side af Aaen maa vistnok ligesom Halvmaanen og de seksoddede Stjerner skyldes dekorative Hensyn. Den latinske Overskrift er: *Sigillum-Civitatis-Grindugn* (d. v. s. Grenaa Bys Segl).

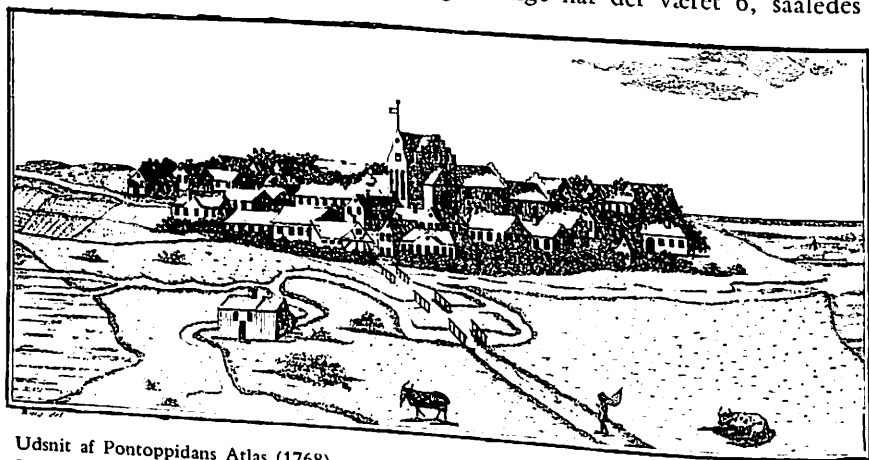

Forstørret Udsnit af Kortet i Resens Atlas (udført ca. 1680). Man ser i Midten Kirken og Kirkegaarden (6) og i Hjørnet til venstre Byens ældste Raadhus fra Middelalderen (7), som blev nedrevet 1833, Nr. 2 er Sondergades Begyndelse, ved Nr. 4 er Storegades og ved 5 Lillegades Begyndelse. — Læg Mærke til, at Kortet er tegnet med Syd øst og Nord nedad — altsaa modsat Nutidens Kort. Man maa ikke af Bygningernes Antal lade sig forlede til at tro, at der dengang laa saa mange Bygninger omkring »Torvet«. Grundtaksten fra 1682 viser klart, at Husenes Antal har været omtrent som nu.

B. ENKELTE INSTITUTIONER, BYG- NINGER, ANLÆG o. s. v.

I. BYENS STYRELSE

I de første Aarhundreder af Grenaa's Tilværelse som Købstad styredes den som alle andre Købstæder af en Magistrat, som bestod af Byfoged, Borgmester og Raadmænd. Byfogeden, der tillige var Dommer ved Bytinget og Rettens Vogter (altsaa »Politimester«) udnævntes af Kongen. Borgmesteren eller Borgmestrene valgtes som Regel af Raadmændene selv »ud af deres Midte«, men Valget skulde stadfæstes af Kongen eller af Lensmanden paa Kongens Vegne. Hvad Raadmændene angaar, er det sandsynligt, at de fra Begyndelsen er fremgaaet som valgt af de »menige Borgere«. Men snart er det blevet Sædvane, at Raadet selv supplerede sig med et nyt Medlem, naar en Raadmand afgik ved Døden. Ofte stod dog Pladsen ubesat i flere Aar, og det har faktisk været saadan, at naar Raadet ikke mente, at det var nødvendigt at udnævne en ny Raadmand, lod man ganske rolig Pladsen staa ubesat, indtil der kom en passende Lejlighed til at gøre Raadet fuldtalligt. Det ses da ogsaa, at Antallet af Raadmænd her i Grenaa er ret varierende. 4 Raadmænd har været det almindeligste, men adskillige Gange har der været 6, saaledes

Udsnit af Pontoppidans Atlas (1768), som viser de 3 Aaløb og Broer lige Syd for Grenaa By. Det store Vand i venstre Side er Kolindsund. Det mindre Vand i Forgrunden er Kragso. Herfra løb Vandet gennem Mølleaen ned gennem den daværende Vandmølle og videre sammen med Gammel Aa, som ses længere op mod Byen. Byens Beliggenhed umiddelbart ved Havet er selvfølgelig fri Fantasi af Tegneren og dikteret af Onsket om at faa alting med.

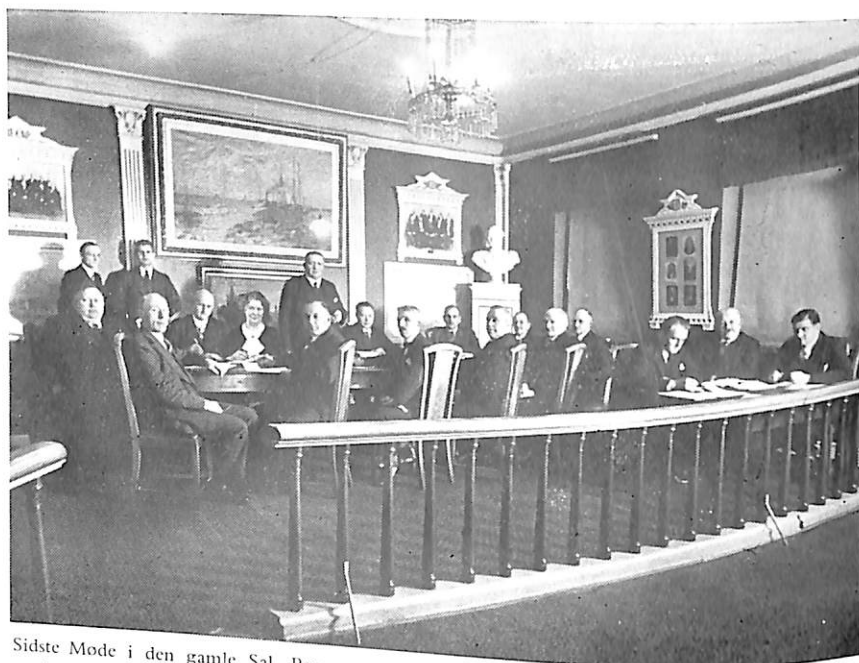
f. Eks. ved Underskrivelsen af Suverænitetssakten 10/1 1661 (d. v. s. det Aktstykke, hvorved Kongens Enevoldsmagt anerkendtes), eller ved den Side 5 anførte Ansøgning om Tilladelse til at opføre en Galge. Enkelte Gange træffes 8 Raadmænd. Hvervet var gældende for Livstid.

Grenaa Byraad i 1905, fotograferet i Anledning af 100 Aaret for Raadhusets Opførelse. Personerne i bagerste Række er fra venstre: Kulhandler Petersen, Bankdirektor Bonke, Dyrlege Dyekjær, Apoteker Thomsen og Købmand Edv. Hansen. Nederste Række fra venstre: Skomagermester V. Svenstrup, Skomagermester Carl v. Seelen, Borgmester Rothe, Avlsbruger Peder Mikkelsen og Kantor Fr. Petersen.

Ved »den store Reduktion« i 1682 benyttede Kongen straks sin Enevælde til at afskaffe Borgmestre og Raad i Købstæderne. Herefter skulde Byfogeden alene være Byens »Magistrat«. Det var altsaa et ganske alvorligt Indgreb i det kommunale Styre. Snart blev det dog Skik, at Byskriveren blev Byfogedens Medhjælper. Og et Aarhundrede senere, i Tiden omkring 1780, oprettedes rundt i alle Købstæder, ogsaa i Grenaa, en Institution, som kaldtes »De eligerede Borgere«. Den havde ikke nogen lovfæstet Myndighed, men var kun raadgivende og oprettedes nærmest, fordi Byfogederne rundt om i Landet ønskede at have en Institution at spørge til Raads og dele Ansvaret med. I Grenaa oprettedes »de eligerede Mænds Forsamling« 5/1 1779 paa direkte Opfordring fra Byfoged Behr ved det sædvanlige aarlige Møde af Borgerskabet, hvor man valgte Takserborgere (d. v. s. »Ligningskommission«), Tinghorere og Skatteopkrævere. Der var oprindelig 4 »Eligerede Borgere«, men Tallet gik senere ned til 2. Valget gjaldt altid paa Livstid, ligesom tidligere for Raadmændenes Vedkommende, og var et meget ærefuldt Hverv.

Ved Købstadkommunalordningen af 24/10 1837 afløstes »de eligerede

Sidste Møde i den gamle Sal. Personerne er fra venstre staaende: Kæmner Friedrichsen, Byraadssekretær Hoeg-Bahnsen, Borgmester Udsen. Siddende: Slagtermester M. Nielsen, Bankdirektor Bisgaard, Lærer Pallesen, Fru Dyrlege Dyekjær, Grosserer Kjølhede, Redaktør Josiasen, Malermester O. Larsen, Forretningsfører Borgesen, Arbejdsmand Kjærgaard, Forretter Alby, Bliikkenslagermester Johansen, Overpostbud C. Jensen. Ved Referentbordet: Redaktionssekretær Svenning Rasmussen, Redaktør Jørgensen, Redaktør Reimann. Foto 9.-11.-1936.

Borgere« af et virkeligt Bystyre, et Borgerrepræsentantskab paa 6 Medlemmer med en seksaarig Funktionstid. Der afgik et Medlem om Aaret. Borgerrepræsentanterne valgte selv deres Formand. Oprindeligt var Moderne lukkede, men fra $\frac{1}{2}$ 1850 vedtog Borgerrepræsentationen i Grenaa, at dens Møder skulde holdes »for aabne Døre«. Tiden var Kl. 10 Formiddag 2 Gange om Maanedn. Købstadkommuneloven af $\frac{26}{5}$ 1868 ændrede atter Købstædernes Styrelse. Navnet forandredes nu til Byraad, og det bestemtes, at den kgl. udnævnte Byfoged skulde være Byraadets selskrevne Formand og bære Navnet Borgmester. Byraadets Medlemstal bestemtes til 9. I 1909 indfortes Forholdstalsvalg til Byraadsvalgene. Det blev nu nødvendigt at opstille »Lister« til Valgene, idet kun Personer, som fandtes paa forud opstillede og til Valgbestyrelsen indleverede Lister, kunde vælges. Endelig bestemte Retsplejeloven af $\frac{11}{4}$ 1916, at Domsmagten adskiltes fra Politimagten og den kommunale Administration. Denne Lov traadte i Kraft fra $\frac{1}{10}$ 1919. Fra den Tid fik Byraadene atter deres gamle Ret til selv at vælge Borgmestrene tilbage.

Rammen om Raadets og Magistratens Virksomhed har altid været Raadhuset. Det ligger ligefrem i Navnet. Som en Indledning til en kort

Gennemgang af de vigtigste af Byens Institutioner, Bygninger m. m. skal da gives en lille Beskrivelse af Byens Raadhuse.

II. RAADHUSET

Som en smuk Indledning til det nittende Aarhundrede staar Opførelsen af Byens »gamle Raadhus« paa Torvet, den kønne, lille Empirebygning, som i langt over 100 Aar blev det samlende Midtpunkt for Kommunens Styrelse, Rettens Pleje og Kredsens Politivæsen. Bygningen opførtes i 1805 paa Initiativ af Byens daværende nye, unge Byfoged Jacob Aagaard. Han var ansat i 1802 og opnaede i de 50 Aar, han bestred sit Embede, en ganske sjælden Popularitet i Byen.

Byens ældste Raadhus, som vistnok stammede fra Tiden omkring 1550, var en lille, »gammel og trofast, grundmuret Bygning« i to Etager, som den benævnes i »Pontoppidans Danske Atlas« fra 1768. Den laa paa Torvets modsatte Side, hen mod Østergade, lige ud for Kirkens nordøstre Hjørne og i Udkanten af Byens daværende Kirkegaard. Dens næsten 1 m tykke Munkestens Mure trodsede længe Tidens Tand. Det blev staaende adskillige Aar efter at det nye Raadhus var opført, og nedreves først i 1833.

»Det nye Raadhus«, altsaa det nuværende »gamle Raadhus«, paa-begyndtes i 1805 og bærer dette Aarstal, men det blev først færdigt i 1808, kort efter at dets Bygmester Just Møller var afgaaet ved Døden. I øverste Etage var, da det blev taget i Brug, »en rummelig Sal, et Værelse til de eligerede Mænds Forsamling, et rummeligt Værelse til Grenaa Byting og Nørre Herreds Ret og desuden et Par Smaakamre. I nederste Etage var 6 Arrestkamre, samt et Værelse til Arrestforvareren«. I 1879 opførtes Arrestbygningen. Raadhusets nederste Etage blev derved fri.

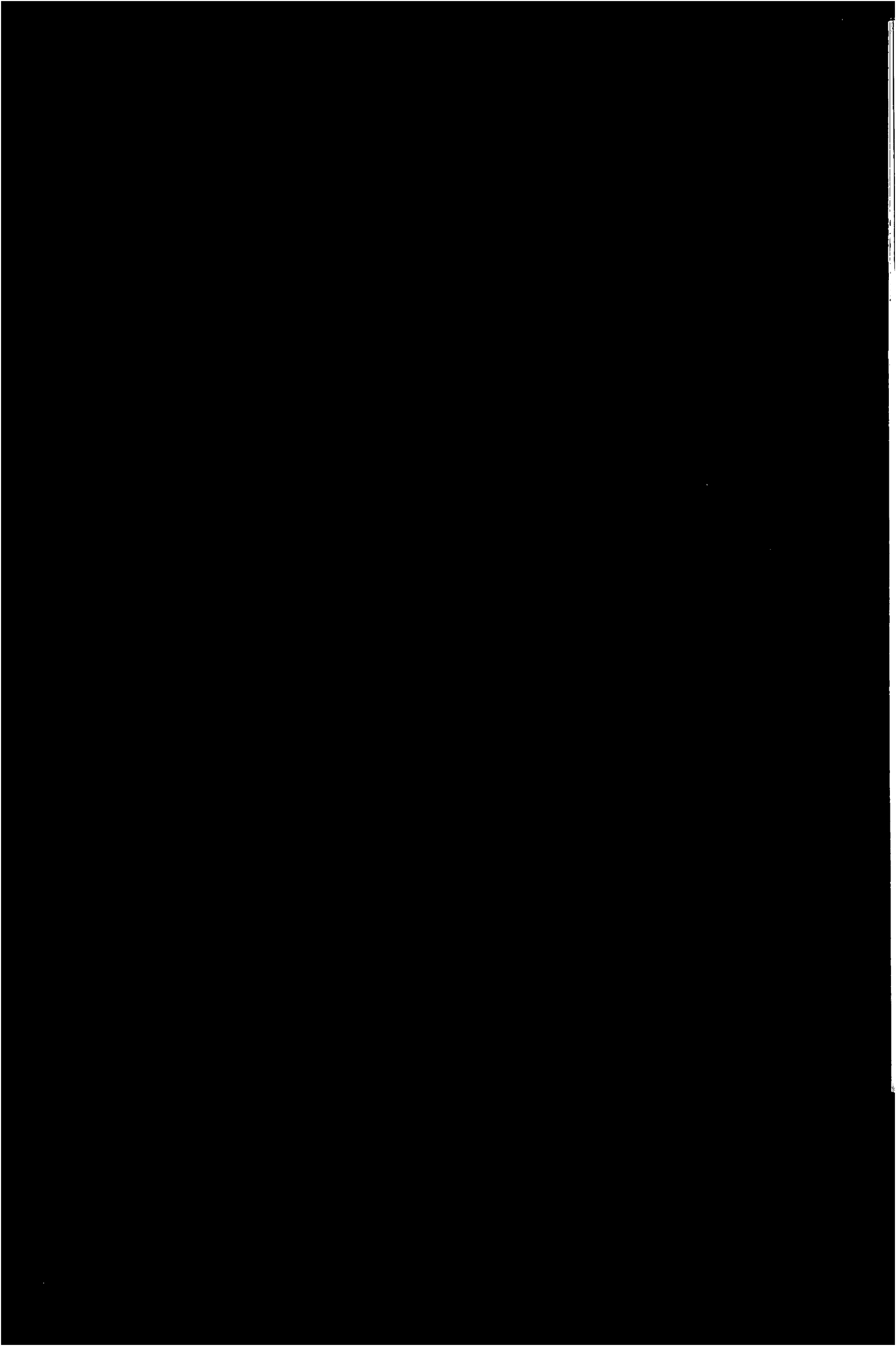
Raadhuset paa Torvet, opført 1805. (Foto 1945.)

Administrationsbygningen (Det nye Raadhus) paa Nytorv indviet 22. November 1936. Til venstre et Hjørne af Brandstationen. (Stenders Forlag, Eneret).

Arrestforvareren fik en større Lejlighed, og et Par Værelser indrettedes til Forligslokale og til Politiet. Salen foroven i Raadhuset var oprindeligt slet ikke beregnet til Samlingssted for Byens Styrelse, der dengang kun bestod af 3 Mand, nemlig Byfogeden og de to Eligerede Borgere. Derimod benyttedes den som Festsal ved alle officielle Lejligheder og ved alle større Baller og Selskabeligheder, ogsaa af privat Art. Den var længe Byens eneste »store« Lokale. En kgl. Anordning af 21/10 1837 bestemte, at de Eligerede Mænds Institution skulde ophøre, og at der i Stedet for i alle Købstæder skulde vælges en Borgerrepræsentation. Formentlig er Salen da fra 1838 gaaet over til at være Samlingssted for den nyvalgte Borgerrepræsentation, altsaa blevet Byraadssal.

ADMINISTRATIONSBYGNINGEN paa Nytorv, som den officielt benævnes, men som i Realiteten er Byens nye Raadhus, opførtes i 1938 under Ledelse af Borgmester, Arkitekt M. C. Thoft og Arkitekt A. Ravn. Derhen forlagdes Byraadets Forhandlinger og hele den kommunale Administration. I Stueetagen er Kæmmerkontor, Socialkontor og Borgmesterkontor. Paa 1ste Sal er Byraadssalen, Udvalgsværelser og Skattekontor. Desuden paatænkes der indrettet et Receptionslokale. I Tagetagen er Stadsingeniørens og Gade- og Vejvæsenets Kontorer. I Kælderen er Magasiner og et stort brandfrit Rum til Arkivalier. Raadhuset paa Torvet har siden 1938 været forbeholdt Retsplejen og Domsmagten. Den tidligere Byraadssal, som nu staar tom, har bl. a. været benyttet til en Række Maleriudstillinger.

III. GRENAA KIRKE

Grenaa har i Middelalderen haft to Kirker, hvad Byens ældste Segl fra ca. Aar 1300 tydeligt viser. Den lille Kirke ved Bavnhøjbakkens Fod, hvoraf nu kun Fundamentet er tilbage, er den ældste og opført ca. 1150—1200. Kirken paa Torvet er mere end eet Aarhundrede yngre, formentlig fra Tiden omkring Aar 1300. Den er opført af røde Munkesten i gotisk Stil, populært kaldet »Spidsbuestil«, i Modsætning til den ældste ved Bavnhøj, som var en Kridtstenskirke og bygget i romansk Stil, »Rundbuestil«. Kirken indviedes til St. Gertrud, en Helgeninde fra Thü-

Grenaa Kirke set fra Nordvest.

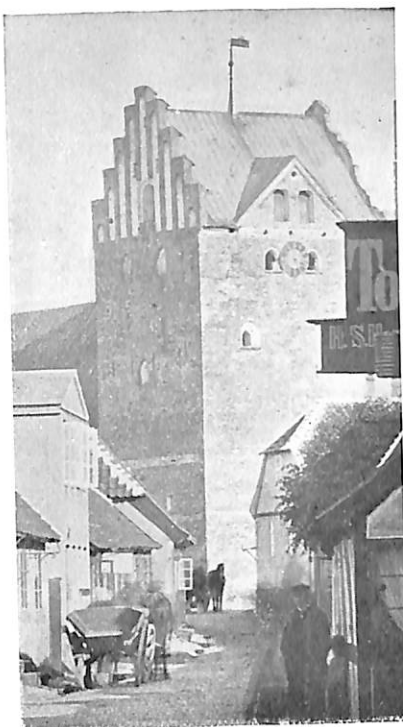
ringen, som døde i 1302, og som var de vejfarendes Beskytterinde. Det passede for saa vidt godt til Kirkens Beliggenhed, idet den netop laa paa det Sted i Byen, hvor Vejen mod Syd til Sønderherred (Søndergade) mødes med Vejen mod Vest til Randers (Storegade). Kirken er i Tidens Løb blevet omdannet paa saa mange Maader. at den kun i ringe Grad har noget tilbage af sit oprindelige Udseende. Den ældste Kirke har kun bestaaet af eet Rum, nemlig Højkirke og Kor ud i et og uden Taarn, Vaabenhus, Sakristi eller Sideskib. Taarnet og Vaabenhuset stammer rimeligvis fra Unionstiden (ca. 1400). Sideskibet er formentlig tilbygget efter 1558, da den gamle Kirke paa Bavnhøj nedlagdes. I meget gamle Beretninger nævnes, at denne Del af Kirken nærmest var forbeholdt Gammel Sogns Beboere.

KIRKENS BRAND I 1649. Grenaa ramtes, som tidligere omtalt, paa Trediveaarskrigens Tid af to store Brande, som tilsammen fortærede den største Del af Byen. Ved den sidste af dem i 1649 brændte Kirken. De metertykke Mure blev dog i Hovedsagen staaende og lod sig reparere. Tagværk og Overbygning fornyedes, og i Løbet af et Par Aar var Kirken atter istandsat. En Del af Inventaret tilvejebragtes dog først lidt senere, det gælder f. Eks. Alteret og Lyskronerne. Et Aarhundrede senere, omkring 1760, foretoges en større Restaurering, hvorved bl. a. Vaabenhusgavlen og en Del af Taarnet, navnlig Sydgavlen, ombyggedes og fik det Udseende, som vist paa nedenstaaende Billede. Taarnets Sydgavl bærer

Grenaa Kirke set fra Syd omkring 1865 altsaa før den store Restaurering. Læg Mærke til Taarnets volulsvungne Sydgavl og Vaabenhusgavlen, der begge er ombygget ca. 1760.

endnu Aarstallet 1760 til Minde om denne Ombygning. I Midten af forrige Aarhundrede var Kirken i høj Grad forfalden og trængte baade til en indre og ydre Restaurering. Den foretoges under Ledelse af Professor Walther. Først kom den indre i 1865, derpaa den ydre i 1873—74. Det var i nogen Grad en Ombygning, som forandrede Kirkens Udseende i ganske betydelig Grad. Bl. a. forsynedes Taarnet med Spir og med Kamgavle til alle 4 Sider. Kirkeskibet forsynedes med Slottepilller og den hvide Kalkning fjernedes. Sideskibet og Østvæggen fik ligeledes Kamgavle i Lighed med Taarnets. Kirken fremtraadte efter denne Ombygning ikke som ført tilbage til sit oprindelige Udseende, der nærmest var som en Landsbykirkes (se Billedet Side 22), men som en stilren Kopi af Gotikkens Kirkebygninger. Endelig fik Kirken saa i vore Dage (i 1927) en større Istandsettelse under Ledelse af kgl. Bygningsinspektør, Arkitekt Packness.

Kirken set fra Lillegade omkring 1860. Læg Mærke til den gotiske, blindingsprydede Kamgavl, som rimeligvis har staaet siden Taarnets Opførelse. Paa Fløjen kan man paa det originale Fotografi læse Chr. VII.s Navnetræk og Aarstallet 1789.

KORT VEJLEDNING FOR BESØGENDE

Kirkens Indre er — ligesom dens Ydre — præget af den nævnte gennemgribende Restaurering, som fandt Sted i 1865 og 1873. Hvad selve den nuværende Farvevirkning angaar, saa skyldes den dog slet ikke denne Restaurering, men den endnu senere, som fandt Sted i 1927. Ved denne forsvandt de Efterligninger af middelalderlige Dekorationer, hvorved Professor Walther havde ladet Kirken dekorere, og afløstes af en ganske enkelt Dekorering paa de kridhvide Vægge og Loftet. Den indskrænker sig til en let Farveaccentuering af Hvalvingsribberne samt de fire Evangelist-Tegn i stiliseret Gengivelse i hvert Hvalvingsfags østligste Kappe. Nærmest Alteret Matthæus (med Engelen), dernæst Markus (med Løven), Johannes (med Lammet) og Lukas (med Oksen). I Taarnrummet er i de fire Hvalvingskapper gengivet Rigets, Stiftets, Amtets og Byens Vaaben. Dekorationerne skyldes Kunstneren Valdemar Andersen, som døde i 1928, kort efter Værkets Fuldførelse.

Glasmalerierne i Koret («Den fortabte Søn» og «Lazarus' Opvækkelse», se Side 27) er udført af Kunstneren Jais Nielsen og indsattes i 1930. De er delvis bekostet af Carlsbergfonden.

Altartavlen i Grenaa Kirke (Renaissance) oprindelig — i 1619 — skaaet til Holmens Kirke i København. I 1661 købt til Grenaa Kirke, hvor den opstilledes i Stedet for den forrige, som var gaaet til ved Branden i 1649. — Skikke'sen foroven er Retferdighedens Gudinde med Vægtskaalen og Sværdet. Underen ses Chr. IV Navnetræk imellem Evangelisterne Matthæus og Markus I det lavere Plan ses Lukas og Johannes. Malerierne af Himmelfarten og Korsfæstelsen (af Historiemaleren Rosent) er af nyere Oprindelse og indsat 1852. — Midt paa Alterbordet findes en syvarmet Lysestage, skænket til Kirken i 1920. De to store Malmstager i Barokstil er skænket i 1680 af Raadmand Niels Christensen, Grenaa. Altartavlen er restaureret i 1950.

des den tidligere Egetræsmaaling, og Tavlen staar nu i klare, lyse Farver. Af Hensyn til de bagvedstaaende, stærkt kulorte Glasmalerier fortes den ikke tilbage til sit oprindelige Udseende fra 1661, ej heller helt til Rokkodomens perlegraa, hvide og lyseblaa Farver, som den fik i 1760erne.

Altartavlen er forfærdiget i 1619, uden Tvivl af Billedsnideren Engelbert Chastensen Melsted, som paa den Tid udførte en Række Arbejder for Chr. IV. Den er oprindelig skaaet til Holmens Kirke i København og skænket denne af Kong Chr. IV. Holmens Kirke fik i 1661 en ny og langt mere pragtfuld Tavle, skaaet af den berømte Abel Schroder. Da Grenaa Kirke endnu paa dette Tidspunkt ikke havde faaet en Altartavle efter Branden, købte man den gamle fra Holmens Kirke. Det er altsaa Forklaringen paa, at den overst bærer Chr IV's Navnetræk og hans Mærke R. F. P. »Regnum firmat pietas«, d. v. s. Fromhed styrker Rigerne. (Se nærmere Billedunderskriften). Altartavlen er i Sommeren 1950 restaureret under Nationalmuseets Ledelse ved Konservator Termansen. Ved denne Lejlighed fjernes

Derimod har disse Farver, navnlig som de fremtraadte i Sojleskafterne, dannet Udgangspunkt for en helt ny Staffering.

»A l t e r s ø l v e t«. De to Alterstager er af Malm og skænket Kirken i 1680 af Raadmand Niels Christensen. »Det er gedigent Arbejde, Formgivningen er typisk for den svulmende Barokstil. Hver af Stagerne bæres af tre smaa morsomme Løvefigurer«. Kalken er af Sølv, indvendig forgyldt. Paa Foden læses I.H.E.S.U.S. (Jesus). Sølvkanden er skænket 1790 af Margrethe Sofie von Weinigel. Den syvarmede Lysestage er derimod af ny Oprindelse og skænket til Kirken 1920 af en Kreds af Borgere.

D ø b e f o n t e n i Koret er af sort Marmor og anskaffet 1866. Kirkens ældste Døbefont var fra den romanske Tid. Den staar nu paa Kirkegaarden, lige over for Kapellet. Det er muligt, at den oprindelig stammer fra den gamle Kirke ved Bavnhøj.

S a k r i s t i e t (»Præsteværelset«) er den østlige Fjerdedel af Sideskibet. Panelværket og Dekorationen her stammer fra 1892. Et ejendommeligt, gammelt, middelalderligt Egetræsskab, som findes i Sakristiet, stammer rimeligvis fra Grenaa gamle Kirke.

P r æ d i k e s t o l e n er anbragt ved den søndre Væg lige op til Koret. Den er yngre end Alteret og udført i 1650 af en Grenaa Billedsnider ved Navn Niels Jensen Koch, latiniseret til Nicolaus Koch. Hans Navn og Aars-tallet findes paa Prædikestolens Inder-side. Stilen i de 6 udskarne Felter er Bruskarok, hvorimod Rammen nærmest er Renæssance. De seks Felter udfyldes af Relieffer forestillende Kristi Daab og Opstandelse og de fire Evangelister. De bedst udførte af disse 6 Træskærearbejder er Evangelisterne, navnlig Lukas. Billederne af Daaben og Opstandelsen er mindre vellykkede. Hver af Evangelisterne er kendetegnet med sit Symbol: Matthæus med Engelen, Markus med Løven, Lukas med Oksen og Johannes med Lammet. Prædikestolen er i Efteraaret 1943 restaureret og fort tilbage til sin oprindelige Staffering under Konservator Termansens Ledelse. Kirkestolene stammer fra 1865, men blev ved sidste Restaurering forsynet med nye Udskæringer i Endestykkerne og maledes om.

Prædikestolen er fremstillet i 1650, Aaret efter Kirkens Brand og skaaret af Mester Nicolaus Koch, Billedsnider i Grenaa. Sojlerne og Rammen er Senrenæssance, de udskarne Felter Bruskarok. Prædikestolen er restaureret i 1943.

Orgelet befinder sig i Hovedskibets vestlige Ende. Det er bygget i 1887. Men samtidig med Altertavlens Restaurering i 1950 ombyggedes Orgelet, og store Dele deraf fornyedes helt. Det ældste Orgel var fra 1696.

Evangelisten Lukas med Oksen som Symbol. Det er ubetinget det smukkeste af Prædikestolens 6 udskarne Felter.

Lysekronerne. I Midtergangen hænger 2 Malmlysekroner. De er begge fra 1697. Den vestligste er den største og ret anselig. Den har 20 Arme anbragt i 2 Rækker om en hul Malmkugle. Øverst paa denne ses en Ridder med draget Sværd, ridende over Halsen paa en flakt Orn. I Taarnrummet hænger en tredje Malmlysekrone, som oprindelig havde sin Plads inde i Kirken. Da Orgelpulpitoret imidlertid ved sidste Hovedistandsættelse blev gjort bredere og kom i Vejen, maatte den flyttes. Den er skænket til Kirken i 1724 af Byfoged Knud Henrik Blichfeldt og hans »Kieriste« (d. v. s. Hustru) Anna Amdisdatter for deres murede Begravelse, som var under Kirkens Gulv. Epitafiet i Taarnrummet er ophængt til

Minde om nævnte, i 1729 afdode Byfoged Blichfeldt.

Kirkens 3 Klokker, der alle er anskaffet efter Kirkens Brand i 1649, bærer Indskriften: »Durch das Feuer bin ich geflossen, Claus van Dam hat mich gegossen« (gennem Ilden er jeg flydt, Claus van Dam har støbt mig), samt Aarstallet 1648. Efter Aarstallet at domme maa det altsaa være tre Klokker, som Støbemesteren har haft staaende, og som han har ombyttet med Malmen fra de ved Branden smeltede og nedfaldne Klokker.

ITaarnet opstilledes i Aaret 1943 et Klokkespil, leveret af Firmaet Hede-Nielsen, Horsens, og skænket af »Sparekassen for Grenaa og Omegn«. Hver Morgen, Middag og Aften spiller det en Salmemelodi, som, forstærket ved Hjælp af en Mikrofon, lyder ud over Byen.

»Den fortabte Søn« »Lazarus' Opvækkelse«
Glasmalerier fra Korets Ostveg, udført af Kunstneren
Jais Nielsen og indsat i 1930.

Kirken efter Restaureringen i 1927 og efter at Glasmalerierne var indsat.

IV. GRENAA GAMLE KIRKE

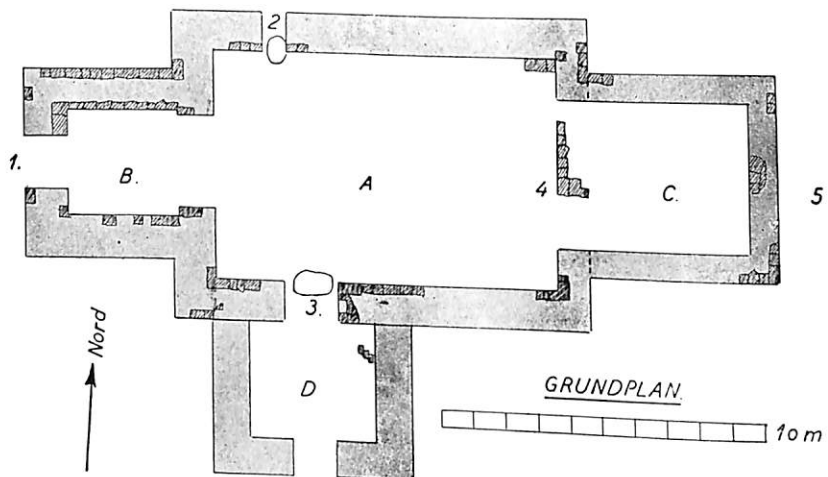
»KIRKERUINEN« VED BAVNHØJBAKKENS FOD

I Middelalderen, i den katolske Tid havde Grenaa — som lige nævnt — to Kirker. Den ældste og mindste af disse var Kirken ved Bavnhøjbakkens Fod, hvis Fundament nu er afdækket.

Denne Grenaa gamle Kirke var bygget i romansk Stil, »Rundbuestil« og stammer vistnok fra Tiden 1150—1200. Det var en af Grenaaegnens 10 »Kridtstenskirker«. De var alle bygget af Kalkblokke, hentet fra Klinterne Nord for Grenaa, rimeligvis fra Sangstrup Klint, og er opført i »Valdemarstiden«, Tiden omkring Aar 1200. Grenaa Gammel Kirke var den mindste og rimeligvis den ældste af dem. De øvrige af disse Kirker eksisterer endnu. Det er Gjerrild, Karlby, Voldby, Hammelev, Enslev, Vejlbj, Lyngby, Nødager og Rosmus Kirker.

Grenaa gamle Kirkes Fundament er nu efter en af Nationalmuseet ved Museumsinspektør, Magister Chr. Axel Jensen ledet Udgravning i Aarene 1942—43 bragt for Dagens Lys. Fundamentet har været af Granit, større og mindre Marksten mellem hinanden. Størst er selvfølgelig Hjørnesteene i Kirkens ældste Dele, som er af imponerende Omfang. Oven paa dette overmaade solide Fundament har Kirken saa været bygget af firkantede, tildannede Kalkblokke. Den har bestaaet af en Højkirke i Midten (A) og en Forhal mod Vest (B). Oven paa sidstnævnte har senere været bygget et Taarn af Teglsten, »Munkesten«. Disse 2 Dele har været Kirkens ældste. Af noget senere Oprindelse er »Lavkirken« eller Koret mod Øst (C) og Vaabehuset mod Syd (D).

Kirkens Nedlæggelse. Efter Reformationen nedlagdes den gamle Kirke i Aaret 1558. Den blev dog ikke straks nedbrudt. Hvor-naar det skete, vides ikke. Det har dog sikkert været før 1649, da Kirken paa Torvet brændte. I Tidens Løb dækkedes Grunden til, og til sidst

Plan over Grenaa gamle Kirke efter Løjtnant J. Jensens Opmaalinger i 1893. Rammen viser, hvorledes Murene har staaet. De enkelte spredte, skraverede Partier viser de fundne Murrester, som nu omtrent alle er fjernet, fordi de forvitrer under Luftens Paavirkning. Kun det solide Granitfundament staar tilbage. A. Højkirken og B. Taarnbygningen var Kirkens ældste Dele, formentlig fra Aar 1150—1200. C. Lavkirken (Koret) mod Øst og D. Vaabehuset mod Syd, er senere Tilbygninger. Ved 5 har formentlig ligget en Korrunding. Ved 1 har Taarnindgangen været. 2 var Kvindernes Indgang og 3 Mændenes Indgang med Vaabehuset.

Kirkens Fundament set fra Vest. Bemærk Resterne af Kridtstensmurene til venstre Side (i Taarnbyningen) og til højre (i Vaabenhuset).

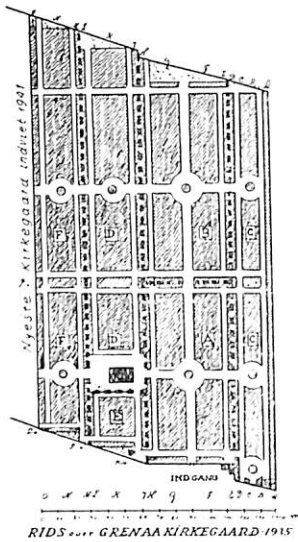
bragtes den under Ploven. Kirkens Beliggenhed mindedes dog længe, idet Jorderne i ældre Tid kaldtes »Gammel Kirkegaards Agre«. Omkring Kirken havde — som ved alle ældre Kirker — ligget en Kirkegaard. Den benyttedes længe efter Kirkens Nedlæggelse. Ved Kloak- og Vandedningsarbejder findes stadig Mængder af Menneskeknogler fra Begravelse paa denne ældste Kirkegaard.

Udgravningen. Kirkens nøjagtige Beliggenhed gik i Tidens Løb i Glemme. I 1893 foretoges paa privat Initiativ en første orienterende Udgravning af Kirkens Rester, og Beliggenheden af dens enkelte Dele kortlagdes. Da Byen ikke dengang var interesseret i Vedligeholdelsen, tildækkedes Udgravningen igen. Først i 1942—43 afdækkedes Tomten paany, og nu i sin fulde Udstrækning. Da man kunde forudse, at Resterne af Kridtstensmurene ikke kunde modstaa Vejrets Indvirkning, men snart vilde forvitre, fjernedes de paa nær et Par enkelte af de bedst bevarede Stykker. De blev staaende som et Slags »Anskuelsesbillede« af Byggesmaaden og Bygningsmaterialet. Det omgivende Areal bragtes i smuk Stand og beplantedes, saaledes at »Ruinen« nu er en Seværdighed, som nok er et Besøg værd.

V. KIRKEGAARDEN

Den nuværende Kirkegaard ved Nørreport er den tredje Kirkegaard i Grenaa siden Kristendommens Indførelse, altsaa i Lobet af et Aartusinde.

Byens ældste Kirkegaard laa til alle fire Sider omkring den gamle Kirke ved Bavnhøjbakkens Fod. Den vedblev at være i Brug mange Aar efter, at Kirken i 1558 var nedlagt.

Kortskitse over den gamle Kirkegaard, tegnet i 1935, for den nye Afdeling endnu var planlagt. De punkterede Linier angiver de forskellige Afdelinger og Bogstaverne Rækkefølgen af dem.

Den næste Kirkegaard lå paa lignende Maade omkring Kirken paa Torvet. Mod Syd har den gaaet til de to gamle Kastanietræer, som nu er borte. Kirkegaarden ophørte med at være i Brug 1822, men blev længe liggende fredet. Den Del, der lå Nord for Kirken, sløjfedes først, rimeligvis omkring ved Aar 1835. Syd for Kirken blev den sidste Rest liggende som en stor indhegnet Græsplæne med enkelte Blomsterrabatter. Den sløjfedes ikke før i 1884, da Kong Frederik VII's Statue rejstes.

Den nuværende Kirkegaard uden for Nørreport bestaar foruden det oprindelige Areal, som toges i Brug i 1822, af en lang Række Udvidelser, som er kommet til i Aarenes Lob. Grænsen mellem dem er ikke længere synlig.

A. Den ældste Del, som paa hosstaende Skitse er mærket med et A, indviedes d. 21. April 1822 ved Generalkommissær Chr. de

Fischers Begravelse. Han jordedes i Runddelen midt i denne Kirkegaard. Gravstedet er bevaret endnu og er et af Kirkegaardens mest karakteri-

Kastanialleen sydligst i Kirkegaarden i Afdeling C ved Lovfaldstid. Anlagt ca. 1870.

Kirkens ældste Gravsted. Her begravedes 21.-4.-1822 ved Kirkegaardens Indvielse Generalkrigskommissær Chr. de Fischer. Denne Allé er nu fældet.

stiske Partier. B. I 1848 toges et lige saa stort Areal i Brug. Det laa Øst for det foregaaende og var inddelt ganske ligesom dette med en Runddel i Midten og en Hovedgang i Forlængelse af den forrige. C. Efter en god Snæs Aars Forløb var ogsaa denne Kirkegaard for lille. Der anlagdes en ny som en ganske smal Strimmel ret Syd for de to foregaaende. Den indviedes 10. Juni 1869.

Ligkapellet opførtes i 1881 lige Nord for Kirkegaard A. Det var en af de mange samfundsnyttige Foranstaltninger, som Stedets daværende nye Sognepræst C. Jacobi tog Initiativet til. Det er bygget i gotisk Stil med Kamgavle og et lille Spir som en Tagrytter. Kgl. Bygningsinspektør Walther, som ledede Kirkens Restaurering, har givet Tegning til Kapellet. Man genkender let Stilen fra Kirken.

D. og E. + F. De næste Udvidelser foregik Nord for den ældste Del af Kirkegaarden og indviedes henholdsvis i 1896 og 1914. Dermed havde den gamle Kirkegaard faaet sin endelige Form og sit ensartede Udseende. Hvad der senere er lagt til, er præget af en ny Stil. I 1932 fandt under Kirkegaardsarkitekt Tholles Ledelse en betydelig »Restaurering« Sted. Mange forfaldne Gravsteder

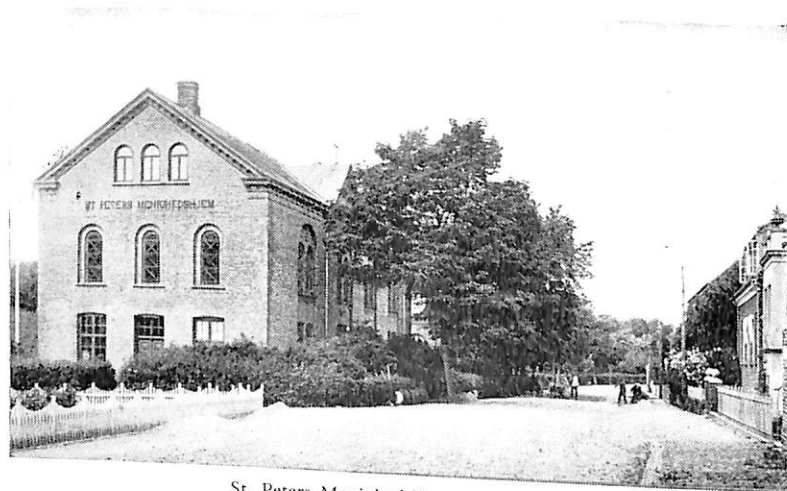
Ligkapellet paa Kirkegaarden. Opført 1881.

Crenaa Kirkes ældste Døbefont fra Middelalderen, som nu er henstillet paa Kirkegaarden, tæt ved Kapellet.

inddroges, og en Del af den i Aarenes Løb opvoksede tætte Træplantning fjernedes, hvorved Kirkegaarden fik et mere lyst Præg, og bedre Betingelser skabtes for Blomsterudsmykning. Samtidig begyndte man at gøre Forberedelser til endnu en Kirkegaardsudvidelse. Den planlagdes i alle Enkeltheder af Kirkegaardsarkitekt Emil Bottiger og er fuldt ud præget af Nutidens Smag. Der er ingen højt voksende Allétræer, men en Overflod af stedsegrønne Hække, som deler Kirkegaarden i en Mængde hyggelige Smaapartier. Der er store Stensætninger og mange Blom-

sterrabatter, og den gør et venligt og tiltalende Indtryk. Men den bryder ganske med tidligere Tidens Forestillinger om en Kirkegaard. Anlæggesen begyndte i 1936, og Indvielsen fandt Sted 5. Sept. 1941.

St. Peters Menighedshjem, Vestervej 1.
Opført 1895 paa Initiativ af Pastor C. Jacobi, senere Stiftsprovst i Aalborg.

VI. GRENAA KOMMUNALE SKOLER

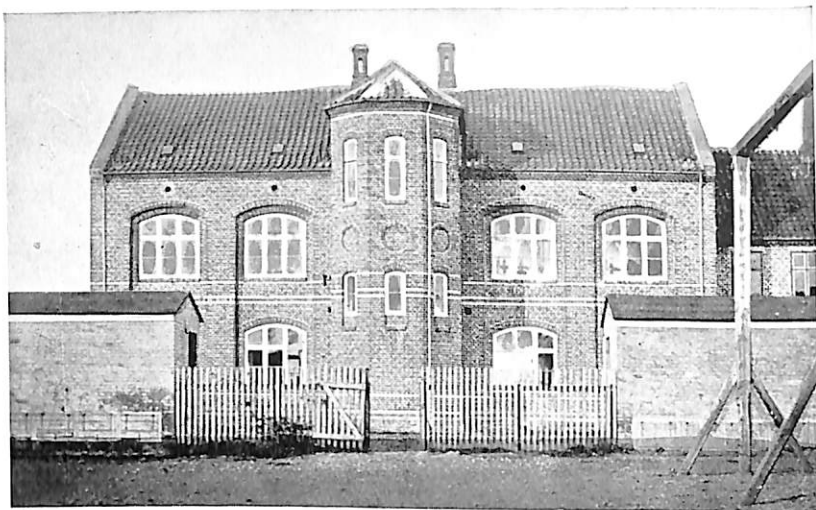
Efter Reformationen oprettedes paa kgl. Befaling Latinskoler i alle Kobstæder, ogsaa i Grenaa. Til Skolestue for denne Skole og til Bolig for Skolemesteren skænkede Kong Chr. III en gammel Bygning paa Ostergade, den tidligere Provstegaard fra den katolske Tid. Denne Bygning nedbrændte sammen med Kirken og hele Byens østlige Del i 1649. Latinskolen flyttedes derefter til Lillegade, men ved kgl. Forordning ophævedes den fra og med 31. Decbr. 1739. Den delte i den Henseende Skæbne med en hel Række Latinskoler i mindre Kobstæder. I Stedet oprettedes en »Dansk Skole«, hvis Leder var Kordegnen. Lokalet var paa Hjørnet af Lillegade og Torvet. I 1849 opførtes en

SKOLEBYGNING PAA VESTERGADE Det var den første i Rækken af Bygninger, som efterhaanden opførtes paa dette Areal.

Den blev nedrevet i 1938. I Forlængelse mod Vest af denne første Bygning opførtes efterhaanden nye Bygninger i 1867 og 1887. I nogen Grad foranlediget af Loven af 21/4 1903 om »Mellem-skoleordningen« købte Grenaa Kommune i 1908 Byens daværende private Realskole og omdannede den til kommunal Mellem- og Realskole. Bygningen — den nuværende »De gamles Hjem« — anvendtes i nogle Aar som Skolebygning, men blev snart for lille. Desuden var det upraktisk, at Skolevæsenet laa delt paa to Steder. I 1912 byggedes derfor paa Vestergade en ny Mellem- og Realskolebygning (Bygning Nr. 4), lige Syd for den ældste Bygning fra 1849. Denne var ret hurtigt blevet for lille og var desuden ganske upraktisk i sin Indretning. Den omdannedes derfor til Lærerbolig, da Bygning Nr. 2 opførtes, og blev i 1938

Den private Realskole paa Lillegade, som Byen overtog i 1908. Den omdannedes i 1925 til »De gamles Hjem«.

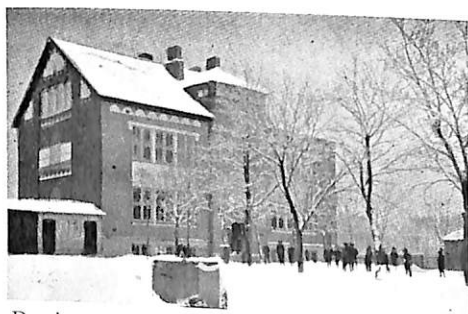

Skolebygningen fra 1867 (Bygning Nr. 2) set fra Gaarden. Der var 4 Klasselokaler. De 2 smaa Bygninger, som flankerer Indgangen til Skolegaarden, er henholdsvis Drengenes og Pigernes »Toiletter«. I Forgrunden til højre ses lidt af »Klatreapparatet«, som var Skolens eneste Gymnastikredskab. Bagest til højre ses et Par Fag af den ældste Skole. (Foto fra ca. 1875).

nedrevet for at give Plads for den allernyeste Skolebygning, som altsaa er Nr. 5 i Rækken af Bygninger i Komplekset paa Vestergade.

Hele Kommunens Skolevæsen var saaledes fra 1912 samlet paa Vestergade. Men med Børnetallets Vækst blev Pladsforholdene vanskeligere og vanskeligere. Der var Klasser, hvor der til Stadighed var 40—45 Elever. Der maatte derfor atter bygges. Paa den ældste Skolebygning Grund opførtes — som allerede nævnt — en ny, helt moderne Skolebygning, som blev taget i Brug Efteraaret 1938 (Bygning Nr. 5).

Kort efter kom Krigen og Indkvartering af tyske Tropper. Hele det ældste Skolekompleks ud til Vestergade blev efterhaanden beslaglagt til dette Formaal, og en Del af Skoleklasserne maatte forlægges til Tekniske Skoles Lokaler. Efter Kapitulationen kom Boligmangelen, og en Del af de af Tyskerne rømmede Lokaler anvendtes i længere Tid til Husvildeboliger. Forst i 1947 kunde Skolen som Helhed tages i Brug til sit egentlige Formaal. Men som Følge af Indlemmelsen i 1941 og det stærkt stigende Børnetal er Pladsmangelen dog fremdeles stor. Forst den Aflastning, som det vil give, naar den nye »Østre Skole« bliver helt færdig, vil

Den kommunale Mellem- og Realskole. Opført 1912.

Skolebygningen fra 1867 set fra Gaarden. Til højre ses Skolebygning Nr. 5 (opf. 1938). Foto 1951.

bringe Lokaleforholdene i tilfredsstillende Orden. Grenaa kommunale Skolevæsen bestaar derefter af to Afdelinger:

1) VESTRE SKOLE, hvis Historie og Vækst er skitseret ovenfor, bestaar af en 4-klasset Grundskole med et varierende Antal (ca. 4) Parallelklasser paa hvert af de fire Alderstrin. En 3-klasset »Fri-Mellemskole« delvis med 2 Parallelklasser paa hvert Trin, samt en »8. Klasse«. Endelig en Eksamens Mellems- og Realskole med 4 Mellemskoleklasser, hver med 2 Parallelklasser og en Realklasse.

2) ØSTRE SKOLE tæt ved Havnevejen byggedes i Henhold til Indlemmelsesbetingelserne af 1941, da Bredstrup og Havnevejen indlemmedes i Grenaa Købstad. Den skulde afløse den overtagne, forældede »Havnevejens Skole«. Byggevanskeligheder har hindret dens Opførelse, og først 1. April 1951 blev den ene Floj (ca. $\frac{1}{6}$ af hele Komplekset) færdigbygget og taget i Brug. Denne Floj rummer i Hovedsagen Klasseværelser og ingen Særlokaler ud over Sløjdlokale. Naar Bygningen engang staar færdig, vil den med sine 5 Floje udgøre en komplet Skole med tilsvarende Inddeling som Vestre Skole.

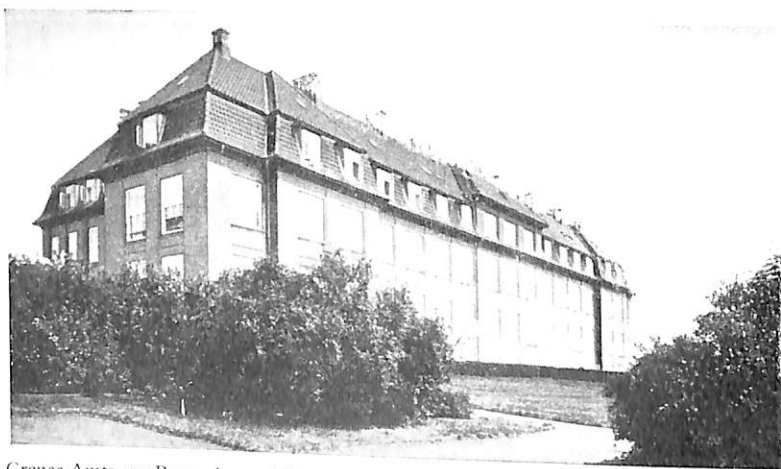
Grenaa tekniske Skole. Opført 1891. Udvidet 1937.

VII. AMTSSYGEHUSET

GRENAA ÆLDSTE SYGEHUS var indrettet i en lille Bygning, som endnu eksisterer og ligger paa Hjørnet af Gronland og Vejen til Rosenbakken. Det indrettedes i 1860 udelukkende paa Randers Amts Bekostning. Amtet havde tilbudt Byen Samarbejde om Sagen. Men Kommunalbestyrelsen svarede efter Samraad med Byens Læger, at »Fattigvæsenet allerede havde indrettet Lokaler i en af Byens Fattiggaarde, hvilket man finder tilstrækkeligt til Modtagelse af de Patienter, som tages under Behandling for dettes Regning«. »Kommunen føler ikke videre Trang til at indrette noget Sygehus, fordi de fleste Familier, naar det er dem muligt, lader deres syge behandle i Hjemmet«. Kommunen vilde dog ikke helt afslaa Deltagelse i Oprettelsen af et Sygehus, men vilde kun indgaa paa at bidrage med $\frac{1}{8}$ af Bekostningen derved.

Amtet betragtede dette som et Afslag og indrettede — som nævnt — Sygehuset for egen Regning efter at have købt Bygningen, som var opført et Par Aar før. Der var Bolig for en Økonom og desuden 2 smaa Sygestuer, og Arbejdet var tænkt som et Bierhverv. Økonomen, en Skomager Meilstrup, og hans Hustru plejede de syge, naar der var nogen, og passede ellers Haandværket. Der var ingen Sygehuslæge. Byens Læger tilsaa hver sine Patienter.

SYGEHUS NR. 2. I 1898 enedes Byen og Amtet om Opforelse af et mere tidssvarende Sygehus. Det byggedes paa Havnevejen som Nabo til det i 1889 opførte Epidemisygehus og havde fælles Økonomi med dette. Der var Plads til 24 Patienter. Sygehuslægen var Byens daværende Distriktslæge, der ikke havde videre hospitalsmassig Uddannelse eller Indstilling. Sygehuset benyttedes ikke meget, navnlig ikke af Byens Folk. De,

Grenaa Amt- og Bysygehus ved Bavnhøjbakken. Indviet 1922. (Stenders Forlag: Eneret).

Aldersrenteboligerne »Baunegaarden« ved Sygehusvejen. Indviet 1943. Set fra Syd. 1945.

der paa nogen Maade evnede det, lod sig indlægge paa Sygehus i Aarhus eller Randers, naar der var noget alvorligt paa Færde.

DET STORE OPSVING kom i 1915, da *Axel Klindt* ansattes som Sygehuslæge. Han havde en fuldt moderne Hospitalsuddannelse, og Sygehusets Brug steg i Løbet af kort Tid, saa alle Rammer sprængtes, og selv Gangene maatte benyttes som Sygestuer. I 1916, midt under første Verdenskrig, vedtog derfor Amt og Kommune i Enighed at opføre et nyt Sygehus, naar Tiden var inde. Udgifterne skulde fordeles med $\frac{3}{4}$ paa Amtet og $\frac{1}{4}$ paa Byen, medens Driftsudgifterne skulde fordeles efter Sygedage.

Krigsbegivenhederne lammede Foretagendets Udførelse, og Pengevanskelighederne syntes at skulle skyde Fuldførelsen ud i det uvisse. I denne Nødsituation rettede 13 af Egnens mest kendte og ansete Mænd en Opfordring til Befolkningen om at rejse et Subskriptionslaan paa $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. Denne Opfordring modtoges saa vel, at der i Løbet af 14 Dage var tegnet over 800.000 Kr., saa Arbejdets Fortsættelse var sikret. Laanet skulde forrentes med 6 % og tilbagebetales i Løbet af 3 Aar. Arbejdet kunde derefter fuldføres.

SYGEHUS NR. 3. Bygningens Indvielse fandt Sted $\frac{30}{8}$ 1922. Komplekset bestod af en Patientbygning, forbundet med Køkkenbygningen ved en underjordisk Tunnel. Endvidere af et Ligkapel og en Desinfektionsanstalt. Der var oprindeligt beregnet Plads til 60 Patienter, men det var saa rummeligt indrettet, at en 50 pCt. Overbelægning ikke vilde frembyde nogen videre Ulempe. Allerede i 1926 var den gennemsnitlige Belægning oppe paa 100.

Der er i Tidens Løb foretaget mange Udvidelser, Nybygninger og Forbedringer: Overlægebolig, Bolig for Funktionærer, Reservelæge og Sygehusinspektør m. m., hvilket bl. a. har givet Mulighed for Indretning af hele øverste Etage i Hovedbygningen til Stuer for Patienter.

Sygehuspersonalet er nu i 1951 oppe paa over 100 og Patienternes daglige Gennemsnitstal paa ca. 130.

Et tydeligt Begreb om Sygehusforholdenes Udvikling faar man ved at høre, at i 1870 androg Kommunens samlede Udgift til Medicinalvæsenet 37 Rdl., medens Udgiften paa Regnskabet for 1949—50 var ca. 327.000 Kr., hvoraf dog den mellemkommunale Udligningsfond refunderer ca. 142.000 Kr.

VIII. DE GAMLES HJEM

Tanken om et kommunalt Alderdomshjem var allerede fremme i Aarhundredets Begyndelse. Der var i Forvejen to private Alderdomshjem i Byen: Haandværkerforeningens paa Vestervej og Arbejderhjemmet af 1894 paa Østergade. De havde for deres Tid været store Fremskridt, men de forsløg alt for lidt. Der var stærk Stemning for, at Kommunen skulde erhverve det gamle Amtssygehus paa Havnevejen og omdanne det til Alderdomshjem, men Sygehusbestyrelsen var allerede ved Købekontrakt bundet til en Privatmand.

Men Kommunen ejede den gamle Realskolebygning paa Lillegade. (Se Billedet Side 33.) Efter at Skolen flyttede til Vestergade i 1912, havde den været udlejet, bl. a. til Kæmnerkontor og til Djurslands Museum. Disse to Institutioner fik senere hver sin Bygning, og Byraadet vedtog at omdanne Skolebygning og Gymnastiksal til et kommunalt Alderdomshjem. Efter en kostbar og gennemgribende Ombygning toges »De gamles Hjem« i Brug ^{12/3} 1925. Der var i første Omgang beregnet Plads til ca. 27 gamle Mennesker foruden Bestyrerinde og Funktionærer. Som det var forudset, blev Bygningen meget snart for lille. I 1938 blev derfor Gymnastiksalen nedrevet og en stor Nybygning opført paa dens Grund. Herefter var der Plads til 36 gamle. Personalet bestaar af 10 Personer, deraf 1 Bestyrerinde og 1 Sygeplejerske. Bygningen er indrettet med alle

Sygehusvej. Til venstre i Forgrunden ses Aldersrenteboligerne »Baunegaard«. Til højre Sygehusets Administrationsbygning. Foto 1951.

Nutidens Bekvemmeligheder, og det er det almindelige Indtryk, at dets Beboere føler sig særdeles tilfredse med Forholdene. Men desværre er Bygningen allerede for lille til at kunne tilfredsstille de mange Ønsker om Optagelse.

ALDERSRENTEBOLIGERNE (»Baunegaarden«). Den foreløbig sidste Udbygning paa den sociale Forsorg for de gamle er Aldersrenteboligerne, som først vedtoges lige før Krigens Begyndelse, og som blev færdige lige umiddelbart, inden de allerværste Byggevanskeligheder indtraadte. Bygningen indviedes $27/3$ 1943. Den ligger ved Bavnhojbakkens Fod, ved Sygehusvej, højt hævet op i Lys og Luft med Udsigt ud over Byen og Oplandet og med umiddelbar Adgang til det smukke Anlæg. Komplekset rummer 18 Lejligheder (9 for enlige og 9 for Ægtepar), og Byggesummen var ca. 194.000 Kr.

Ved Løvspring i det gamle Anlæg.

IX. GRENAA LYSTANLÆG

For 100 Aar siden laa Grenaa og nærmeste Omegn hen i fuldkommen skovløse Omgivelser. Ud over Haverne inde i Byen, som dengang var langt talrigere og større end nu, var der ingen Træer at finde. Kun ude ved Sønder Mølle havde Møller Rødkjær ladet plante en lille Lund, og Nord for Byen var den i 1822 anlagte nye Kirkegaard ved at vokse til. Den store Naaleskovsbeplantning paa Heden Syd for Byen, som anlagdes af Hessels Ejer, og som nu tilhører Grenaa By, var dengang endnu ikke paabegyndt.

DET GAMLE ANLÆG. I 1842 fik nogle Borgere den gode Idé at sætte sig i Spidsen for at faa anlagt en »lille Skov« i Byens umiddelbare Nærhed. De Mænd, som nærmest stod for Sagen, angives i en langt senere Avisartikel (15. Maj 1858) at have været Apoteker C. F. Dahl, Distriktslæge Arendrup og Ritmester, Toldkasserer Gether. Traditionen

Koncert en Sondag Eftermiddag i det gamle Anlæg. Tiden er ca. 1900. Læg Mærke til de gamle Petroleumsløgter, den simple Musiktribune og Damernes lange Kjoler og store Hatte.

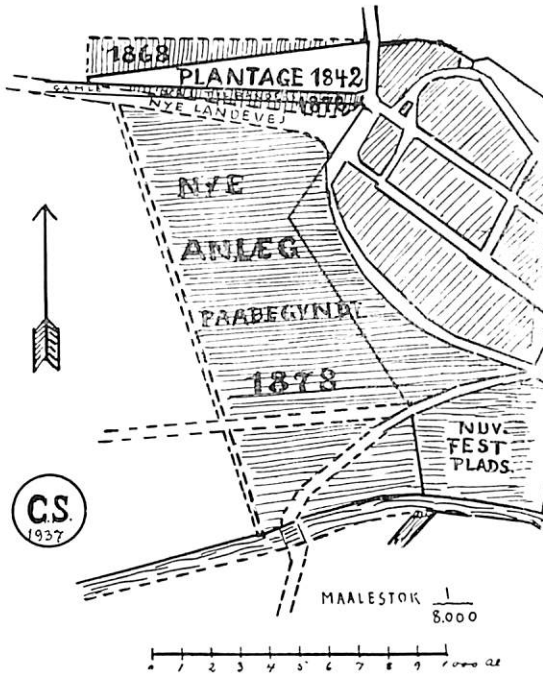
gaar ud paa, at Foretagendet blev iværksat ved, at en Del Borgere ved frivillige Bidrag lod indkøbe de nødvendige Planter, og at Byens Haandværksmestre nogle Dage i Eftermiddags- og Aftentimerne lod deres Lærlinge møde og under Markmandens Tilsyn grave Plantehullerne. Jordstykket, som dengang inddrogtes til Beplantning, tilhorte Byen, der selvfølgelig med Glæde har givet sit Samtykke til denne Anvendelse. Arealet udgjorde en lang, spids Trekant lige Nord for den daværende Randers Landevej, der laa en Snes Meter nordligere end den nuværende. Det tilplantede Stykke udgjorde omtrent en Tredjedel af den nuværende »gamle Plantage«. I 1868 blev den Nord for liggende Bakkeskraaning »Volden« lagt til og tilplantet. Endelig i 1872, da den nye Randers Landevej anlagdes og kom til at ligge lidt Syd for den gamle, blev ogsaa det derved fremkomne Jordstykke lagt til Anlægget, som paa den Maade fik sin nuværende Størrelse.

I Slutningen af 1850erne, da Træerne var ved at vokse til, »afgav Anlægget et behageligt Samlingssted og en smuk Spadseregang for Byens Indvaanere«, som Grenaa Avis skrev. I de næste Aartier begyndte man saa at afholde Sommerfester med Musik og Servering, ligesom Byens Sangforening gav Koncerter der.

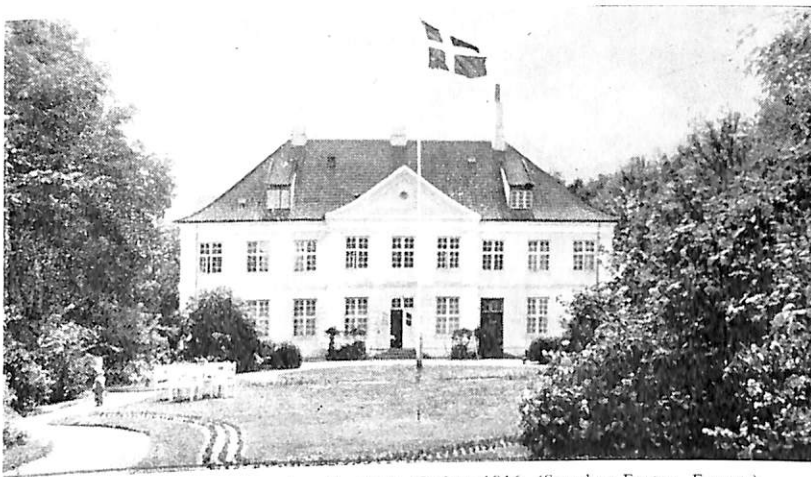
DET NYE ANLÆG. Efterhaanden blev Pladsen for lille. Desuden ønskede man at skaane de nyanlagte Dele, hvis smaa Træer nok kunde trænge til Varsomhed. En Del af Festerne, navnlig de mest besøgte, holdtes derfor i det Syd for Anlægget liggende Fælleskar, som laa lige paa Landevejens modsatte Side. Kort før 1880 havde Byen overtaget hele

FÆLLESKÆRET, hvor Byens Grundejere indtil da fra Arilds Tid havde haft Ret til at lade deres Køer græsse. Størsteparten af Kæret opdyrkedes og udlejedes til Græsning, men et mindre Stykke nærmest ved Byen, langs nuværende Vestervej og Randers Landevej havde man bestemt at tilplante til Udvidelse af Lystanlægget. Men Byen fattedes Penge. Planen kom derfor først til Virkeliggørelse, da en af Byens gode Borgere, Købmand, senere Vicekonsul C. J. Momme, greb ind. I 1877 tilbød han at bidrage til Sagens Løsning ved at skænke et Beløb paa 2000 Kr. Markudvalget kunde derfor fremlægge Sagen i Byraadet, som straks vedtog den.

I de følgende Aar ydede Konsul Momme stadig store Summer til

Rids over Anlæggene omkring Grenaa. Overst ses »Volden«, anlagt i 1868. Dernæst Plantagens allerældste Del fra 1842, nederst den smalle Strimmel, den tidligere Randers Landevej, som blev inddraget og beplantet i 1872. Disse 3 Afdelinger er tilsammen »det gamle Anlæg«. Saa følger den nuværende Randers Landevej og sydligst »det nye Anlæg«, som paaibegyndtes i 1878.

Grenaa Haandværkerforenings Pavillon. Optort 1916. (Stenders Forlag, Eneret.)

Konsul Mommes Mindesten og Buste i det nye Anlæg, rejst 1920.

Arbejdet. Det er i Hovedsagen hans Tilskud, vi kan takke for, at det nye Anlæg fuldførtes i Lobet af 80erne. Plantningen havde stadig Mommes varmeste Interesse og Bevaagenhed, og han ofrede vedvarende store Beløb til dets Forskønnelse, til Plænernes Bepantning, til Anskaffelse af smukke og bekvemme Bænke o. s. v. Det var derfor ikke uden Grund, at Byraadet i 1920, længe efter Konsul Mommes Død, lod rejse en Mindesten for ham midt i »det nye Anlæg«. Den bære Indskriften: Grundlæggelsen af Grenaa Lystanlæg skyldes i Hovedsagen Offerviljen hos den gode Borger, Konsul C. J. Momme«. Det var oprindelig kun en firesidet Granitstøtte, men den forsynedes senere med en Broncebuste. To Mænd, der som Byraadsmedlemmer og Formænd for Plantningsudvalget med særlig Interesse og Energi har varetaget Anlæggets Interesser i de første vanskelige Aar for og omkring 1900, var Skoleinspektør Reventlow og Hotelejer C. Knudsen.

PAVILLONEN. I 1902 opførte Grenaa Haandværkerforening en Pavillon i Anlæggets sydvestlige Del, tæt ved Sammenløbet mellem Nordkanalen og Gammel Aa. Det var oprindelig kun en Træpavillon, anven-

Sammenløbet ved Grenaa mellem »Gammel Aa» og den i 1873 i Anledning af Sundets Udtørring gravede Nordkanal.

delig til Sommerbrug, og den var delvis opført ved en testamentarisk Gave fra Manufakturhandler J. M. Lindberg.

I den Snæs Aar, som var gaaet, siden den nye Plantage anlagdes, havde den vokset sig stor og kon. Der havde flere Gange lydt Roster om, at der burde bygges et Sommeretablisement i den. Man vilde derved »faa en stærkere Benyttelse af det nye Anlæg og tillige ved Sommerfester have en haardt tiltrængt Restaurationsbygning«. Haandværkerforeningen imødekom altsaa et almindeligt Ønske ved at bestemme sig til at bygge. Foran Pavillonens laa Kommuneskolens Legeplads. Den omdannedes nu til Festplads, og efterhaanden henlagdes alle Sommerfesterne til den.

I 1916 foretog Haandværkerforeningen en meget betydelig Udbedring af Træbygningen og opførte samtidig en helt ny, grundmuret For-
e n i n g s b y g n i n g i umiddelbar Forlængelse af den. Det samlede Bygningskompleks anvendes nu baade Sommer og Vinter, og Pavillonens Sal er forelobig Byens største. Den benyttets ved næsten alle større Sammenkomster, Teaterforestillinger og Koncerter, foruden at den er det selvfølgelige Centrum ved de tre store aarlige Sommerfester: Ringriderstævnet, Dyrskuet og Byfesten.

Den nye Børnelegeplads i Anlægget. Foto 1951.

X. MØLLERNE

SØNDER MOLLE. Grenaa ældste Mølle var en Vandmølle, hvis Historie gaar helt tilbage til Middelalderen. Den var dog ikke i Byens Eje og laa heller ikke paa Byens Grund. Beliggenheden var Sydvest for Grenaa ved et Aaløb fra Kolindsund »Mølleaaen«, som først tæt ved

Søndermølle ca. 1915. Den nedbrændte i 1923 og opbyggedes ikke som Vindmølle, men drives ved Motorkraft.

Grenaa Bro forenede sig med »Gammel Aa« (se Billedet Side 16). Møllen laa paa Hessels Grund. Den tilhorte oprindelig Kongen og nævnes første Gang i 1441, da den af Kong Christopher af Bayern bortforpagtes til Otte Nielsen Rosenkrantz mod en aarlig Ydelse. Den solgtes senere til Katholms Ejere og tilhorte omkring 1650 Fru Ide Lunge, Otte Skeels Enke. Et Aarhundrede senere horte den under Hessel, som ogsaa ejede de omliggende Jorder. I 1762 nedbrændte denne Vandmølle. Den genopførtes straks efter, men nærmere Byen og ikke som Vandmølle, men

Bavnehøj Mølle, »Grenaa Bys Vartegn«. Bygget 1849. Genopført efter en Brand i 1881. Ejes siden 1925 af Grenaa By.

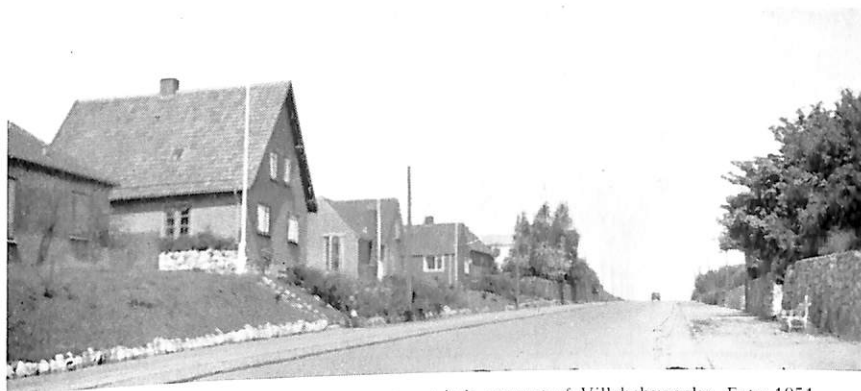

Bavnhøjvejen med Udsigt imod Byen. Foto ca. 1900.

som Vindmølle. Den bortsolgte siden fra Hessel til Møller Rodkjær, i hvis Slægts Eje den forblev fra 1818 til 1891. Efter en Brand i 1923 forsvandt ogsaa denne Mølle og erstattedes af en Motormølle, som drives af en Vindmotor.

BAVNHOJ MØLLE, »Grenaa Bys Vartegn«, er af langt senere Oprindelse og er kun 100 Aar gammel. Den er synlig i Miles Omkreds, beliggende som den er paa Bavnhøjbakkens Top, 41 m over Havet, og den har i et Aarhundrede vist Vej ind til Byen for alle, som kom hertil baade ad Sovejen og ad Landevejene.

Møllen har en lidt kurios Oprindelse. Den byggedes i 1849 af Byens Distriktslæge, C. R. Arendrup. Efter Sigende skal det have været, fordi Arendrup havde faaet et Horn i Siden paa Møller Rodkjær paa Søndermølle, som havde været virksom for at skaffe en ny Læge til Byen — altsaa en Konkurrent til Distriktslægen. Arendrup købte i 1848 af By-

Bavnhøjvej, hvis vestre Side nu er omtrent helt optaget af Villabebyggelse. Foto 1951.

fogedembedets Jord »5 Skp. Land paa Bavnhøjbakkens Top« og lod derpaa opføre en Vindmølle. Den forpagtedes først ud og solgtes senere. I 1881 brændte Møllen, men genopfortes straks efter. Den havde i Tidens Løb mange skiftende Ejere, men købtes i 1925 af Grenaa By, dels fordi man vilde skaffe Byen de righoldige Gruslag, som laa paa dens Grund, dels fordi det var et almindeligt Ønske i Byen, at Møllen skulde sikres mod Tilintetgørelse og bevares baade af bypatriotiske og skønhedsmæssige Grunde.

Som et Led i Arbejdsloshedsforanstaltningerne foretoges i Aarene 1930—33 en omfattende Regulering og samtidig Sænkning af Bavnhøjvejen. Denne Sænkning udgjorde paa selve Toppen 5 m. Fra at være en male-risk, men ret primitiv Landevej med græsklædte Skrænter og indrammet af Træer, omdannedes den til en moderne bred asfalteret Vej med Villa-bebyggelse langs begge Sider.

Højen paa Bakkens Top er et yndet Udsigtspunkt baade for »indfødte« og for Turister. Mellem denne og Møllen rejstes i 1950 en Bauta-sten til Minde om Frihedskampen. Tæt ved Bakkens Fod ligger den gamle Kirkeruin (se Side 27—29).

XI. DJURSLANDS MUSEUM

Djurslands Museum kan helt og fuldt takke en enkelt Mand for sin Tilblivelse. Denne Mand er afdøde Købmand Chr. Vogel, som i 1915 uden noget Vederlag skænkede Grenaa By sine rige Samlinger af Oldsager, Monter, Antikviteter m. m. paa den Betingelse, at Byen skulde

Djurslands Museum Søndergade 11. Bygningen er den søndre Floj af Byens gamle Farvergaard. Ved Laagen staar Museets Stifter, Købmand Chr. Vogel.

skaffe Lokaler til Samlingen og drage Omsorg for, at den blev tilgængelig for Offentligheden.

Byraadet tog med Tak mod Gaven og foranledigede, at der blev dannet en Museumsforening, der skulde staa som Administrator for det paatænkte Museum. Museets første Lokaler indrettedes i den gamle Realskoles Gymnastiksal, som paa den Tid stod tom, og aabnedes for Besøg 20. Juni 1917.

Købmand Christopher Vogel, som i 1915 skænkede sine Samlinger til Grenaa By og derved stiftede »Djurslands Museum».

Til Driften bevilgede Byen et vist aarligt Tilskud, der i Forbindelse med Medlemskontingentet blev den Indtægt, som Museet foreløbig skulde administreres for, indtil Statstilskud kunde opnaas.

CHRISTOPHER VOGEL var født $\frac{5}{2}$ 1849 i Landsbyen Skordrup i Sønderjylland. Faderen rejste til Danmark og bosatte sig i Grenaa, hvor Chr. Vogel tilbragte sin Barndom. Han udvandrede som ganske ung til Sydafrika, kom til-

bage til Grenaa med en Del Penge paa Lommen og nedsatte sig som Herreekviperingshandler her. Han købte i 1898 det gamle Apotek paa Torvet og lod paa Grunden opføre en moderne Forretningsbygning. Efter en Række Aars Forløb havde han tjent saa meget, at han kunde trække sig tilbage og overlade sin Søn Ove Vogel Forretningen.

Vogel havde alle sine Dage interesseret sig for Oldsager og Antikviteter og havde efterhaanden ved Køb erhvervet sig en betydelig Samling navnlig af Stensager. Det var disse Samlinger, som han i 1915 skænkede Byen. Vogel vedblev at omfatte Museet med den største Interesse og skænkede paa sin 70 Aars Fødselsdag 10.000

STUE A. Dagligstuen med gamle Møbler og Antikviteter, Bytrommen, Byhyrdens Horn og en Række gamle indrammede Gadebilleder.

STUE C. Sengekammeret. Himmelseng, Dragkiste og andre gam'le Mobler, Trælisekrone, Messingvarmebækken. Paa Væggen Manglebrætter og Banketræer fra Tiden 1700—1850.

Kr. til Indkøb af en selvstændig Bygning. Der meldte sig kort efter en Lejlighed til et passende Køb, idet en gammel Bindingsværksbygning paa Søndergade var til Salg efter Malermester E. Hartmanns Død. Den købtes, og i 1921 flyttedes Museet dertil. Med Rette er Vogels Navn knyttet til Djurslands Museum baade som dets Stifter, som Giver af dets Bygning og som dets mangeaarige Velynder. Samlingerne er i Tidens Lob flere Gange blevet omordnet under Nationalmuseets Vejledning. Vi foretager en

KORT GENNEMGANG AF MUSEETS STUER Fra Forstuen gaar vi ind i Stue A, der er indrettet som en gammeldags Dagligstue med antikke Mobler og Udstyr. I en Montrelangs Vinduerne findes en Mængde gammeldags Brugsgenstande, som næsten alle stammer fra Grenaa eller nærmeste Omegn: »Hovedvandsæg«, Lugtedaaser, Solvspænder, Solvbægere, gammeldags Haandarbejder m. m. Byherdens Horn og den gamle Bytrome findes ogsaa her i dette Lokale.

I Stue B findes Museets Oldtidssamling. Det er dets mest rigeholdige Afdeling. Den indeholder mange smukke Stenredskaber og en lille, men fin Samling af Lerkar og Urner, som erhvervedes fra Lærer Andersen i Vesterallings rige Samlinger efter hans Død.

Stue C er Sengekammeret. Her findes adskillige Mobler fra gamle Hjem i Grenaa eller Omegn: Himmelseng, Dragkiste og en Del Bohave. Paa Væggen hænger en Samling af Manglebrætter og Banketræer fra Tiden 1700—1850. I det hele taget er Hovedparten af Tingene i Sengekammeret fra denne Periode.

Stue D. Haandværkerstuen indeholder en Del gammelt Værktøj og Husgeraad.

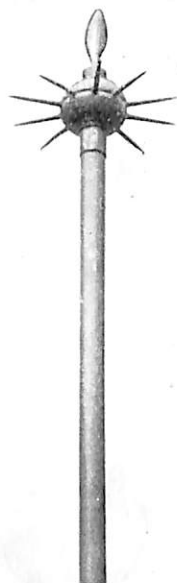
E. Forstuen. Vi vender nu tilbage til Udgangspunktet, Forstuen. Paa den ene Langvæg hænger et Maleri af Museets Stifter, Købmand Chr. Vogel. Under det er anbragt en Standkiste fra 1808. Paa samme Væg findes en Del gamle Vaaben og et smukt gammelt Bornholmerur. Paa den anden Langvæg er anbragt en af Vægternes gamle »Morgenstjerne«, Haand- og Fodlænker fra Byens ældste Arrestkælder og en Porttavle fra 1751 fra et af de mange Huse, som opførtes efter den store Brand. Den bærer Ind-

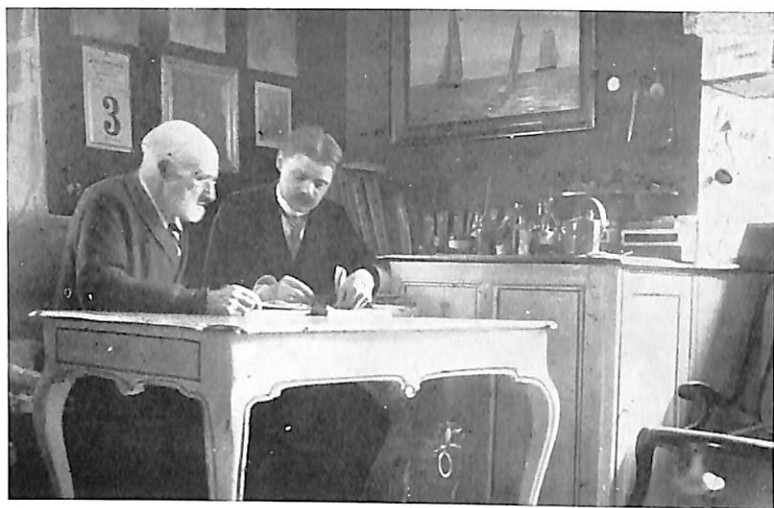
STUE D. Haandværkerstuen. Gammelt Værktøj og Husgeraad.

Forstuen E. Vægternes »Morgenstjerne«, Haand- og Fodlænker fra Raadhuskælderen. Ved Vinduet en righoldig Montsamling.

Vægternes gamle »Morgenstjerne« fra Forstuen.

STUE I. Kahytten paa Loftet, Ma'ler Hartmanns Opho'dsstue. Den gamle Mester sidder og fortæller Historier fra det gamle Grenaa, som han kendte ud og ind.

skriften: »Herrens hielp og gode Aand Signe Dem i tusind Led, som har rekket mig sin Haand, at opbygge dette Sted«.

For Enden af Forstuen er der i en Montre anbragt en Del af Museets Montsamling. Den indeholder bl. a. et Udvalg af Monter fra »Aagadefundet« fra Aaret 1910. Ved Udgravning til Nedlægning af Gasrør fandt man tæt Syd for Grenaa Storegade i en tidligere Have, omtrent $\frac{1}{2}$ m under den oprindelige Jordoverflade en ca. 20 cm høj Lerkrukke, som indeholdt ca. 12.000 Monter. De var alle fra Valdemar Sejrs Tid, altsaa Tiden omkring Aar 1230. Denne uhyre Montskat, som efter Nationalmuseets Udtalelse maa være nedgravet omtrent 1235, er det største Fund i sin Art, der er gjort i Danmark. Samlingen her indeholder et enkelt Eksemplar af hver af de 35 forskellige Monter. Resten findes i Nationalmuseet eller hos private Samlere. — I Montren findes ogsaa Monter fra et andet stort Fund, som senere blev gjort ved Landsbyen Trustrup, samt en kronologisk Samling af danske Monter fra den ældste Tid og op til Nutiden.

F. Ad en smal Trappe naar man til Loftsetagen. Paa Gangen findes ophængt gamle Vægskabe. I Stue G, Toubrøstuen, findes en

For- og Bagside af 2 af de sjældneste Monter fra det store »Aagadefund« fra Valdemar Sejrs Tid.

Del Møbler fra et gammelt Landbohjem fra Egnen. I H V æ vest u e n er bl. a. en gammeldags Væv og en righoldig Samling af Stempler fra et lokalt Kattunstrykkeri.

Endelig findes for Enden af Gangen en Stue I ud mod Gavlen. Den har fra gammel Tid Navnet »K a h y t t e n«. Den staar, som da Husets tidligere Ejer, Malermester E. Hartmann, levede. Heroppe havde han, der var noget af en Original, indrettet sig en lille Hybel, som var hans Yndlingsopholdssted.

STUE J. Museets Anneks over Gaarden. Brandsprøjte Nr. 1 anskaffet 1806.

Over Gaarden findes i Museets Anneks bl. a. 3 af Byens gamle Brandsprøjter, Læder-Brandspande, Brandskilte, en Velocipede, en Bicykle og en Del Landbrugsredskaber.

Museet er aabent for besøgende i Sommerhalvaaret Maj—Oktober, hver Onsdag og Lørdag Kl. 15—17.

XII. GRENAA FOLKEBIBLIOTEK

Bibliotekets Historie gaar tilbage til 1870erne, og dets Oprettelse skyldes helt og fuldt Sparekassen for Grenaa og Omegn, som dengang bar det højtidelige Navn »Spare-, Laane- og Diskontoinstituttet«. I Aarene 1872—74 skænkede dette Institut ialt 250 Rdl., i Nutidsmønt 500 Kr., til Oprettelse af et offentligt Bibliotek. En Biblioteksforening stiftedes, og Udlaanet, som foregik i et Lokale i Kommuneskolen, begyndte i September 1875. Man havde da 300 Bind til Raadighed. Et Par Aar efter tryktes et Katalog over Bogbestanden. Et Eksemplar deraf findes i Statsbiblioteket. Det er en morsom, lille Tryksag i et saare beskedent Udstyr, og den giver et interessant Indblik i den Tids Læsning.

I 1879 bevilgede Byraadet et aarligt Tilskud paa 50 Kr. til Lønning af en Bibliotekar. Pengene til Bogkøb indkom gennem Biblioteksforeningens Medlemskontingent og frivillige Gaver, ialt ca. 70 Kr. aarlig. Langt senere kom saa dertil et Statstilskud paa ca. 100 Kr. aarlig. Der var Udlaan to Gange ugentlig, nemlig Tirsdag og Fredag Kl. 3—4, og kun i Vinterhalvaaret. Laanertallet var ca. 100, og Udlaanet 2 à 3000 Bind om Aaret. Dette Budget, denne Udlaanstid og disse Udlaanstal holdt sig ret uforandret de næste ca. 50 Aar.

Grenaa Folkebiblioteks Bygning. Opført 1921.

Udlaanet besørgetes af Skolens Lærere, først Kantor Petersen, senere Lærer Munch, Overlærer Juul og Lærer Kahr. I 1915 traadte nærværende Bogs Forfatter til og har fortsat siden. Under Verdenskrig Nr. 1 voksede baade Udlaan og Laanetal meget stærkt. Bogudlaanet 4-dobledes, og Indtægterne fra Medlemmerne, Kommune og Stat voksede til ca. 2000 Kr. aarlig. Trangen til mere Plads og bedre Udlaansforhold blev mere og mere følelig, og der udarbejdedes Forslag til en selvstændig Biblioteksbygning. Byraadet mente ikke at kunne paatage sig at staa som Kautionist for Byggesummen (15.000 Kr.), som derfor maatte skaffes ad privat Vej. Derimod vedtog man at forhøje Byens Tilskud til 1950 Kr. aarlig, saaledes at dette i Forbindelse med Statens Tilskud og private Bidrag kunde sikre Forrentning og Drift i en selvstændig Bygning.

Biblioteksbygningen indviedes i Oktober 1921. Ved denne Lejlighed var Bibliotekskonsulent Jørgen Banke til Stede. Han udtalte sit Haab og sin Forvisning om, at den nyopførte Bygning i Lobet af 10 Aar vilde være for lille. Det slog ogsaa til. Laanertallet var i 1933 paa 700 og det aarlige Udlaan paa ca. 20.000 Bind. Der byggedes derfor en lille Tilbygning. Det var Mening, at man i 1942, naar det oprindelige Byggelaan var udbetalt, vilde skride til Opførelse af en helt ny, stor Biblioteksbygning.

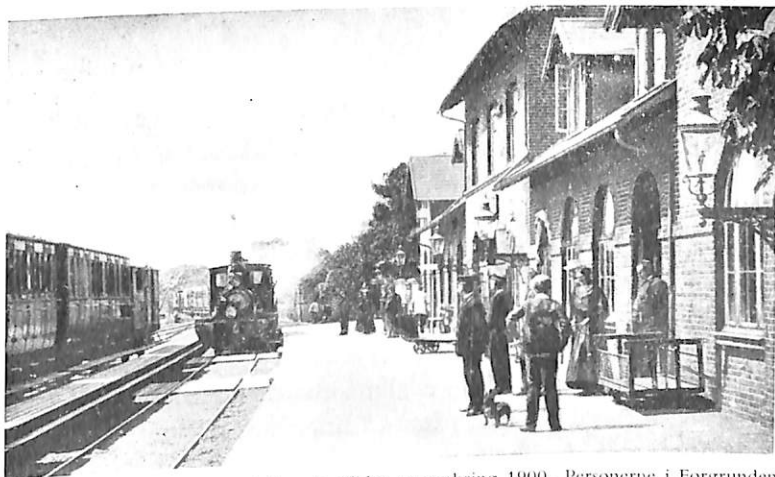
Krigstidens uhyre Vækst baade i Laanertal og Udlaan gjorde denne Bygning endnu mere paakrævet, men Vanskeligheder af mange Arter har stadig udsat Bygningens Opførelse. B o g b e s t a n d e n er nu ca. 12.000 Bind, Laanertallet er ca. 1900 og Udlaanstallet ca. 40.000 Bind aarlig.

Budgettet er paa ca. 30.000 Kr., og der er Udlaan 35 Timer ugentlig. En Udlaansfilial for Born indrettedes i Skolen i 1917.

XIII. JERNBANERNE

Som kort omtalt paa Side 10 var et af de store Foretagender, som iværksattes i 70erne i forrige Aarhundrede, en Jernbaneforbindelse Randers—Grenaa med senere Tilslutning til en Linie Ryomgaard—Aarhus. Sidstnævnte Tilslutningslinie blev siden Hovedbanen.

Allerede i 1870 var der dannet en Komité paa 9 Mand fra hele Amtet, som skulde tage sig af Sagen. Grenaa Bys Repræsentant i Udvalget var Apoteker Hoffmeyer. Formand blev Godsejer J. B. S. Estrup, den senere saa kendte og omstridte Konseilspræsident. I 1872 indsendtes af Randers Byraad, Grenaa Byraad og Amtet i Forening et Andragende til Rigsdagen om Koncession paa en Bane Randers—Grenaa. Et Lovforslag herom blev vedtaget. Der valgtes derpaa en 3 Mands Bestyrelse med Sæde i Randers til at udføre det videre fornødne. I Maj 1874 sluttede denne Bestyrelse Kontrakt med Bankierfirmaet G. A. Gedalia & Co. angaaende Bygning af Banen. Betaling for den ca. 60 km lange Strækning med Stationsbygninger, Vogterhuse, Skinner o. s. v., men uden det rullende Materiel fastsattes til 2.300.000 Kr. Banen fuldfortes i Løbet af de næste to Aar og indviedes under store Festligheder $2\frac{1}{8}$ 1876. Dens første Koreplan var saaledes, at der afgik to Tog daglig i hver Retning: Fra Grenaa 6 Morgen og 5 Eftermiddag, fra Randers 9 Formiddag og 3 Eftermiddag. Koretiden var upaaklagelig, idet den planmæssig kun var ca. $2\frac{1}{2}$ Time. Næste Aar

Grenaa Banegaard. Togets Ankomst. Tiden er omkring 1900. Personerne i Forgrunden fra venstre: Toldassistent Fr. Juul og Postbud Jørgensen. Fra højre: Postekspedient Rosenkilde og Postassistent Frk. Meta Petersen.

Jernbanestationen i Grenaa. Dens Forside staar omtrent uforandret, som da den opførtes i 1876. (Stenders Forlag. Eneret.)

fuldførtes en Forbindelseslinie fra Aarhus til Ryomgaard. De to Smaabaner drevs derefter under et som den østjydske Bane, og der afgik nu daglig 3 Tog i hver Retning.

Den største Begivenhed i Banens første Historie var Kongebesøget 9/0 1876. I Anledning af Genindvielsen af den ombyggede Viborg Domkirke ankom Kong Chr. IX og Dronningen ledsaget af en hel Række kongelige Herskaber, bl. a. Kong Georg og Dronning Olga af Grækenland, til Grenaa med Skib og fortsatte Rejsen med Toget. Der var lige Tid til et kort Formiddagsophold i Grenaa med Besøg ved den nye Havn, som var under Bygning, samt en Frokost paa Hotel »Dagmar«, hvor Byraadet var Vært. Med Middagstoget afrejste de kongelige Herskaber til Viborg over Randers.

STATEN OVERTAGER BANEN De store Forventninger, man havde næret om, at Jernbanen skulde blive et lukrativt eller i hvert Fald et rentabelt Foretagende, slog ikke til. Det gik oven i Købet saa vidt, at Københavns Handelsbank, som delvis havde finansieret Grenaa—Randersbanen, et Par Aar efter gjorde Udlæg for manglende Indbetalinger og lod Banen stille til Auktion. I sidste Øjeblik greb Staten ind og overtog i Henhold til nærmere Betingelser ved Lov af 18/2 1881 den østjydske Bane.

Toggangen med de 3 Tog daglig fortsattes uden nævneværdig Forandring i den næste Snes Aar, kun at Køretiden nu var noget længere. Ønsket om et 4de Tog fremsattes mange Gange fra Befolkningens Side, men blev først opfyldt omkring 1900. Senere kom ogsaa et 5te Tog og yderligere et Søndagstog med Afgang fra Aarhus ved Midnatstid. Og nu,

Vestbanegaarden paa Indvielsesdagen 26.-6.-1917.

efter at Krigstidens Indskrænkninger er forbi, er der 6 daglige Forbindelser baade med Aarhus og Randers. Det nyeste Fremstød paa Trafikkens Omraade er Rutebilernes Forbindelse med Statsbanen og Indretning af en Rutebilstation i umiddelbar Tilslutning til denne.

**GRENAA—GJERRILD
BANEN** blev taget i Brug i 1917, altsaa midt under den første Verdenskrig. Der havde i mere end en halv Snes Aar været holdt Møder og ført Forhandlinger om en Bane gennem Nørreherred. Men Grenaa var ikke interesseret i en saadan. Man mente, at den vilde berøve Byen en Del af

Fra Grenaa—Gjerrild Banens Indvielse 26.-6.-1917. Æresporten ved Omdrejningen til Vestbanegade. Lige ved Hjørnet ses Tomrermester A. Bilde. Bagefter gaar Bormester Vogelius.

dens gamle Opland i Nørreherred, som derved eventuelt vilde knytte Forbindelse med Aarhus og Randers. Da nu alligevel en Bane Ryom—Gjerrild blev en Kendsgerning, maatte Grenaa selvfølgelig være interesseret i at faa den forlænget til Grenaa. Der udstededes Koncession paa Banen i Sommeren 1914 og Banen indviedes $\frac{20}{6}$ 1917. Det varede ikke længe, inden Bilerne blev Konkurrenter til Banerne, navnlig de smaa Privatbaner, og Grenaa—Gjerrildbanens Aktionærer har ikke haft økonomisk Fordel af Anlægget, som i de senere Aar har givet betydeligt Underskud.

XIII. POSTHUS OG POSTVÆSEN

De første Skridt til Etablering af et Postvæsen i Danmark gaar tilbage til Chr. IV's Tid. Det var dog kun enkelte Hovedruter, og først ved Forordningen af 1694 gennemførtes en Postgang for større Dele af Riget. For Grenaa Vedkommende oprettedes en »Bipost« med gaende Bud til Aarhus. Det var en privat Entreprise. Byen betalte Budet 12 Rdl. om Aaret, og desuden fik han 2 Skilling for hvert Brev. Det forbedredes senere til en ridende

Postillon »Postrytteren«. Byen indrømmede ham Græsning til Posthesten paa en lille Eng, den nuværende Skoleidrætsplads, som derfor fik Navnet »Posthaugen«.

EBELTOFT OG GRENAA FAAR FÆLLES POSTMESTER fra 1751, idet Byfogeden i Ebeltoft, Thomas Jacobsen Boserup, der Aaret for var blevet Postmester dør, nu og-

saa fik kgl. Bestalling paa tillige at være Postmester i Grenaa. En herboende Mand beskikkedes til at være »Post-Expeditur«. Efter Boserups Død fik Ebeltoft og Grenaa hver sin Postmester, i begge Tilfælde Byfogeden, som paa sine Vegne lod Embedet besørge af en Postkontrahent.

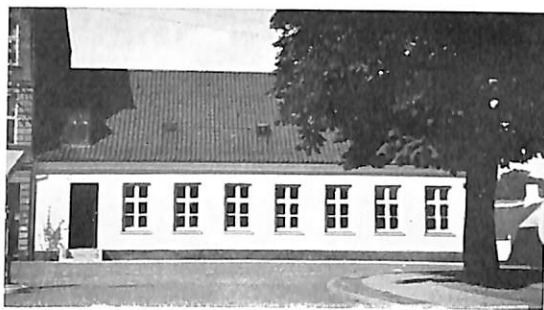
Forst fra 1. Jan. 1837 blev Postmesterembedet i Grenaa en selvstændig Stilling, der besattes med daværende Kobmand S. Schmidt, som tillige var Kæmner. Han varetog Embedet indtil 1851 og efterfulgtes af Løjtnant J. L. Skjerbeck, som var den første Postmester, for hvem Embedet var eneste Beskæftigelse.

Allerede længe før var den ridende Postbefordring gaet over til at være en kørende. Forst med aaben Vogn, hvori kunde medtages et Par Personer, senere med lukket Postkaret, »Diligencen«, der kunde rumme fire Personer samt een hos Postilionen. Hovedforbindelsen fra Grenaa gik

i en Periode (1810—39) over Randers, men har i Resten af Tiden været over Aarhus.

Efterhaanden forbedredes Forbindelsen, saaledes at der omkring 1850 var 5 ugentlige Ture i hver Retning. Postvognen fra Grenaa

afgik om Aftenen fra Postmesterens Bolig og ankom om Morgenens til Aarhus, efter at der var skiftet Heste to Steder undervejs. De skiftende Postmestre havde selv Postkontor i en Stue i deres private Bolig. Det sidste var i Postmester Skjerbeks Ejendom paa Østergade (nu Nr. 11), som ejes af Læge Christiansen.

Posthuset i Skjerbeks Tid, opført i 1856.

SELVSTÆNDIGT Postbefordringen ad Landevejen bortfaldt, da Banen **POSTKONTOR** var taget i Brug, i 1876 med Randers, Aaret efter med Aarhus. I Banegaardens østre Gavl indrettedes et Par Lokaler til Postkontor. Pladsforholdene der blev i Tidens Lob alt for knebne, og i 1909 byggedes under Arkitekt, Professor Kampmanns Ledelse en selvstændig Post- og Telegrafbygning tæt Vest for Banegaarden paa et Stykke Grund, som var afgivet af Statsbanerne. Det tidligere Postkontor omdannedes til Banegaardskiosk.

Det nye Posthus, opført 1909.

XV. DE TEKNISKE VÆRKER

Begyndelsen til de tekniske Værker i Grenaa, det Sted, hvorfra de har deres Udspring, og hvorom de stadig er koncentreret, er

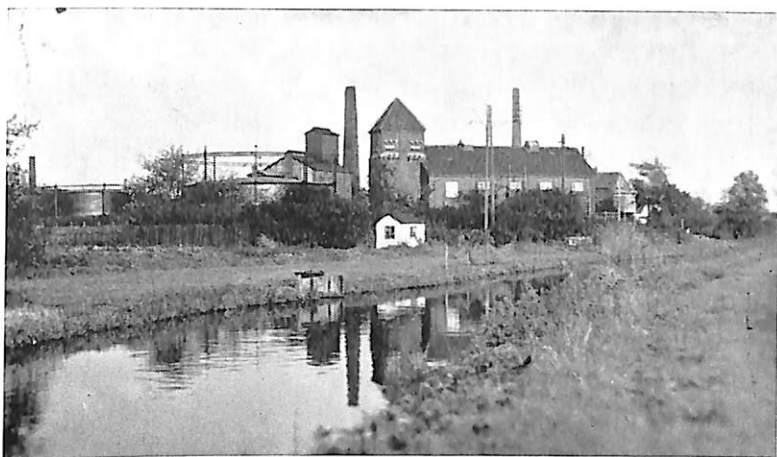
GASVÆRKET. I 1891 stillede Prokurator G. Neess i Grenaa Byraad Forslag om Anlæg af et kommunalt Gasværk. Byraadet var ikke stemt for Sagen, som henlagdes. I 1896 indgik Fabrikant Rosenvinge til Byraadet med Ansøgning om Koncession paa Anlæg af et privat Gasværk og Elektricitetsværk til Forsyning af Grenaa By med Gas og Lys. Foranlediget heraf vedtog Byraadet nu selv at tage Sagen i sin Haand og anlægge et kommunalt Gasværk. Det var kalkuleret til 100.000 Kr., men Byraadet vedtog at optage et Laan paa 200.000 Kr. og samtidig med Opførelse af Gasværket og Nedlægning af Gasrørene foretage en haardt tiltrængt Omlægning af Gadernes Brolægning og Fuldførelse af den lige paabegyndte Kloakering.

Ved Juletid 1897 stod Værket færdigt og havde kostet 126.000 Kr. Som Gasværksbestyrer antoges Maskinmester J. Bostrup, som i de næste 35 Aar blev en udmærket og fremsynet Leder af Kommunens tekniske Værker. Da Gasværket først kom i Drift, vakte det hurtigt Tilfredshed rundt i Byen. Produktionen af Gas, som det første Aar var knap 100.000 kbm., steg saa stærkt, at man allerede fem Aar efter maatte foretage den første Udvidelse, og i 1911, da Produktionen næsten var femdoblet, maatte man foretage en Hovedudvidelse og Modernisering.

Verdenskrigen 1914—18, der paa saa mange Maader var en haard Belastning for Gasværket, bragte trods Kulmangelen en stærk Stigning i Produktionen. Man gik over til Brugen af Træ, Rodstød, Tørv og Brunkul og opnaede derved at holde Værket i Gang og sikre Byen det nødvendige baade af Belysningsgas og Kogegas. Nyt Ovnssystem med Skraakammerovne indførtes ved en ny Ombygning i 1929—30, da det gamle

De tekniske Værker. Fra venstre Elektricitetsværket, i Midten Kontor og Direktorbolig, til højre Gasværket. Foto ca. 1940.

Gasværket set fra »Aastien«, der fra Sønderbro fører til Havnen.

Materiel var udtjent og mere økonomiske Typer var bragt i Handelen. 1936 byggedes en Højtryksbeholder, og for at kunne opnå tilfredsstillende Trykforhold ved Havnen blev der lagt en Fodeledning direkte fra Værket til Havnen. Endelig er der nu atter i de allersidste Aar 1950—51 paabegyndt en gennemgribende Modernisering af Gasværket med Anlæg af nye Ovne, Opførelse af nyt Ovnhus m. m.

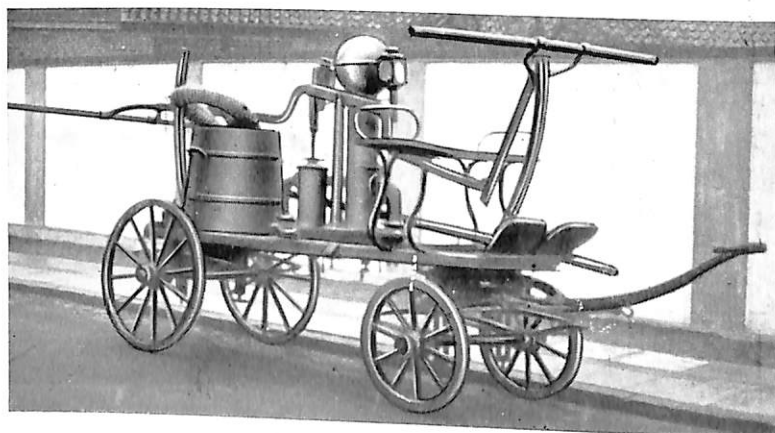
ELEKTRICITETSVÆRKET Første Gang der i Grenaa Byraad var Tale om Anlæg af et Elektricitetsværk var i 1894. I 1896 kom Direktør Rosenvinges Andragende om Koncession baade paa Anlæg af Gas- og Elektricitetsværk, og i 1912 fremsatte Købmand Vogel et lignende om Elektricitetsværk. Byraadet afslog enstemmigt alle Andragenderne, men nedsatte — foranlediget af det sidste — et Udvalg til at overveje Muligheden af Anlæg af et kommunalt Værk. Endelig i 1913 var der faktisk Enighed i Byraadet om at opføre et saadant, men — bl. a. efter Henstilling fra Handelsforeningen — vedtoges »af Hensyn til de vanskelige økonomiske Forhold« at udsætte Sagen et Aarstid. Det blev en kostbar Udsættelse! I 1914 kom Verdenskrigen, og da Byen endelig 15. September 1920 fik sin Elektricitetsforsyning i Gang, var det ikke fra et selvstændigt Værk, men med Strøm fra »Arke«. Desuden var Anlægget blevet meget dyrt (595.000 Kr. foruden Udgiften til 2 Transformatorstationer til 115.000 Kr.). Tilmed var de anvendte Materialer Krigsvarer og delvis af ringe Kvalitet. Man mente, at Stromforsyningen fra »Arke« vilde være stabil. Men det blev en stor Skuffelse. Afbrydelserne var hyppige og tit af længere Varighed. Byraadet vedtog derfor i 1924 at opføre en egen Kraftstation som en Nødhjælp, naar Strømmen fra »Arke« svigtede. Siden denne Reservestation kom i Gang blev Afbrydelserne faa og kun af de 10 Minutters Varighed, som det tog at sætte Diselmotoren i Gang.

Befolkningen var ovenud begejstret for »det hvide Lys«, og Forbruget var meget stort: 285,000 Kw. i det første halve Aar. Folk brugte store Pærer, brugte løs i Tide og Utide og glemte at slukke. Prisen var 120 Øre pr. Kw. De følgende Aar gik Forbruget ned. Folk lærte en mere økonomisk Omgang med Lyset, og Forbruget steg atter. I 1931 opstilledes endnu en Dieselmotor, og nu i 1951 er paabegyndt en 60,000 Volts-Forsyning af Strøm fra »Midtkraft«.

VANDVÆRKET. Anlægget af Vandværk var — ligesom Gasværket og Elektricitetsværket — foranlediget af Henvendelser udefra til Byraadet, dels fra udenbys, dels fra Grenaa Grundejerforening. Byraadet optog Tanken og lod Ingeniør English foretage Prøveboringer og Kalkulationer. Der optoges et Laan paa 112.000 Kr. til Foretagendet, og Vandværket byggedes. Det blev sat i Drift $1/12$ 1907, og Direktør Bostrup blev Leder. Vandværkets Pumpestation var opført i et Hjørne af det gamle Anlæg og forsynet med en Gasmotor som Drivkraft. En Reservebeholder var anbragt paa Bavnhøj. Forbruget steg stærkt. I 1920 anskaffedes en elektrisk Pumpe, og en ny Brønd boredes. I 1932 indrettedes en automatisk Pumpestation paa Skovbakkevej, og endelig overtog Kommunen ved Indlemmelsen i 1941 Bredstrup Vandværk. Hele Byens Vandforsyning sker nu ved fuld automatisk Drift.

XVI. BRANDVÆSEN OG BRANDSTATION

De ældste Oplysninger om et Brandvæsen i Grenaa gaar tilbage til 1735. Ved et kgl. Rescript af $25/11$ dette Aar foreskrives, at der i Grenaa skal »indrettes et Brandredskab med sit Tilbehør«. Hvorledes dette i Enkeltheder skulde ske, oplyser Justitsprotokollen ikke, ejheller kan det med Sikkerhed vides, hvor nøje det er blevet efterlevet i den første Tid. Der-

Sugeværket anskaffet 1866.

imod fremgaar det klart af Brandforhørene efter den store Brand i 1751, at der da fandtes Sprojter og Sprojtemester, ligesom de Indbyggere, der havde Heste, havde Pligt til at køre med Vandtønder og hente Vand til Sprojterne.

DE ÆLDSTE SPRØJTER, hvoraf nogle endnu opbevares paa Djurslands Museum (se Billedet Side 51), var af meget beskednen Art. Deres Ydeevne var ganske ubetydelig og forslog kun lidt over for Ilden, navnlig i Datidens straaetækte Bindingsværkshuse. Brandene fortærede derfor som Regel mange Huse og standse des ofte kun af mellemliggende Haver eller ubebyggede Pladser. Undertiden maatte man endogsaa nedrive et Hus for at standse Ilden.

Den første nogenlunde effektive Sprojte, som anskaffedes, var »Sugeværket«, der købtes i 1866 for en Pris af 500 Rdl. Den drevs selvfølgelig som de foregaaende ved Haandkraft, men havde 2 Cylindre. »Den kunde drive Straalen op til 40 Alens Højde, uden at Mandskabet anstrengtes, og kunde give 200 Potter eller 1½ Td. Vand for hver 50 Pumpeslag«.

VANDVÆRKET, som anlagdes i 1907, var den første Betingelse for et forbedret Brandvæsen. Vandbæringen ophørte, og rundt i Gaderne anbragtes Brandventiler, hvorfra man kunde tage Vand. Vandtrykket var saa stærkt, at man kun behøvede at skrue Slangerne direkte paa Ventilerne og rette Straalen mod Ilden.

Det næste store Fremskridt var Anskaffelse af Motorsprojter, hvoraf den første købtes i 1929, den anden i 1941. Dermed var Brandvæsenet foreløbig bragt op til et fuldt tidssvarende Standpunkt, hvilket ogsaa har vist sig ved de senere Aars Brande. Den naturlige Forudsætning var selvfølgelig — foruden Anlæg af Vandværk og Anskaffelse af Motorsprojter — Indførelse af

FAST BRANDKORPS, som oprettedes i 1909. Derved fritoges Borgerskabet for den tidligere Pligt til at gøre Tjeneste ved enhver Brand. Det faste Brandmandskab var godt indøvet, havde Telefon og var derfor i Stand til i Løbet af meget kort Tid at være paa Brandstedet. Samtidig med Oprettelse af fast Brandkorps byggedes paa Nytorv en Brandstation som Afloser af det lille primitive Sprojtehus fra 1884, der

Brandstationen paa Nytorv bygget 1909. Til højre ses den ved den nye Brandordning anskaffede høje Brandstige.

Den nyeste Motorsprøjte anskaffet 1941.

havde huset Datidens nødtørftige Slukningsredskaber, men var haabløst forældet.

Brandvæsenet består nu af 1 Brandinspektør, 1 Vicebrandinspektør, 2 Assistenten og 14 Brandsvende.

XVII. ØSTERBROKVARTERETS OPSTAAEN

Grenaa Bys Bebyggelse indtil hen mod Aar 1900 var i Hovedsagen begrænset til den Udstrækning, som Byen havde haft i flere Aarhundreder før. Altsaa Pladsen indenfor de 4 Byporte. Det vil kort og godt sige, at Bebyggelsen mod Syd gik til Museumsbygningen, altsaa knap til Sønderbro, mod Vest til Enden af Store- og Lillegade, tæt ved Anlægget. Mod Nord gik Bebyggelsen til Nørregades Afslutning ved nuværende Bredgade og mod Øst til Hotel Jylland. Det betyder imidlertid ikke, at der ingen Vækst var sket i disse mange Aarhundreder, slet ikke! Men Væksten var sket ved, at mange Haver og ubebyggede Grunde inden for Byportene i Tidens Lob var bebygget, og ved at Etetages-Husene, der var eneraadende indtil ca. 1850, efterhaanden for store Dele af Byens Vedkommende var afløst af Toetages-Huse.

I Aarene siden 1900 har Byen haft en rivende Udvikling, der ganske har sprængt de gamle Grænser mellem Bygrundene og Markjorderne. Denne Udvikling er foregaaet omtrent til alle Sider, men navnlig mod Øst. Hele Østerbrokvarteret, d. v. s. Strækningen fra Bredstrupvej og til Kejserbækken ved det tidligere Epidemisygehus og videre derfra ad Havnevejen til Havnebyen, er fremvokset i Løbet af de sidste 50—60 Aar. For den Tid var Havnevejen og nuværende Østerbrogade

omtrent ubebygget. De ganske faa Huse, som laa langs Havnevejen, var yderst beskedne baade i Størrelse og Udseende. Den Virksomhed som hele det nuværende Østerbrokvarter og delvis Havnevejen i første Række skylder sin Opvækst er

GRENAA DAMPVÆVERI

Fra en beskednen Begyndelse i 1893 voksede dette Foretagende i Aarenes Lob frem til at blive en Virksomhed, som efter Byens Størrelse er ganske enestaaende. Det har mere end noget andet Foretagende i hele Byens Historie omformet baade dens Udseende og Udstrækning, dens økonomiske Budget og dens sociale og aandelige Habitus.

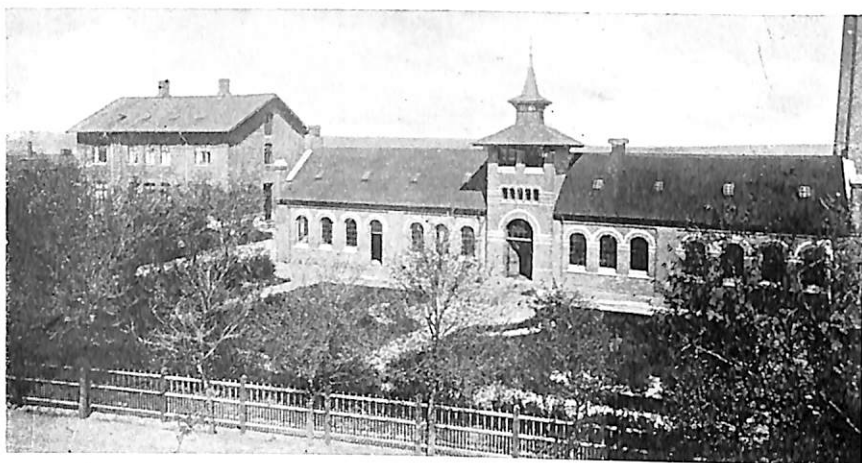
Stifteren var Købmand H. P. Rosenvinge, som i 1882 havde taget Borgerskab som Manufakturhandler med Butik paa Storegade Nr. 3. Forretningen gik godt, og det vakte derfor nogen Undren hos denne lille Bys konservative Borgerskab, at Rosenvinge vilde kaste sig ud i noget saa nyt og uprøvet som et Fabriksanlæg. Starten var beskednen nok. Dampvæveriet begyndte med 16 Væve og et dertil svarende Antal Arbejdere og Funktionærer. Men Bygningen og hele Anlægget var planlagt med Udviklingsmuligheder for Øje.

Der var nok at kæmpe med af Begyndelsesvanskeligheder, men Fabrikant Rosenvinge havde Energi og Dygtighed nok til at bringe Foretagendet frelst gennem Vanskelighederne. Og Udviklinger og Forbedringer fulgte i jævnt Tempo. For at kunne gennemføre disse i fuldt Maal omdannedes Virksomheden allerede i 1906 til et Aktieselskab med H. P. Rosenvinge som administrerende Direktor.

BRANDEN. I 1914 hærgedes Fabrikken af en stor Brand, som odelagde det meste af Komplekset. Der var alvorlig Tale om at flytte hele Virksomheden til København. Det vilde have været en meget alvorlig Ulykke for hele det Kvarter, som allerede dengang var opvokset derude. Tanken blev da ogsaa heldigvis opgivet. Branden medførte naturligvis en Standsning i Driften, men var alligevel ikke den Ulykke, som man kunde have antaget. Sagen var, at Virksomheden allerede igen stod overfor en tiltrængt Udvidelse.

Direktor H. P. Rosenvinge efter Maleri af Ludvig Find, gengivet i Dampvæveriets Jubileumsskrift i 1943.

Grenaa Dampvæveri som det saa ud ved Anlæggelsen i 1893. Til hø're ses det nederste af Dampskorstenen, til venstre Villaen med Direktorboligen. Billedet er taget ca. 1904, da Plantningen var groet lidt til.

Man gik derfor straks i Gang med at bygge en ny Fabrik, dobbelt saa stor som den gamle. I de nye Bygninger fortsattes Fremgangen med stigende Produktion fra Aar til Aar.

EFTER »CHEFEN«S DØD i 1935 blev hans Son Henrik Rosenvinge, der siden 1921 havde været ansat i Firmaet, administrerende Direktor. Man gik nu atter i Gang med en gennemgribende Modernisering af hele Foretagendet. Den stod paa de næste 6—7 Aar. Da Krigens Virkninger for Alvor viste sig, og det kneb med at skaffe Maskiner og Bygningsmaterialer, var denne Modernisering helt gennemført, og Dampvæveriet stod med sin Produktionsevne i fineste Stand.

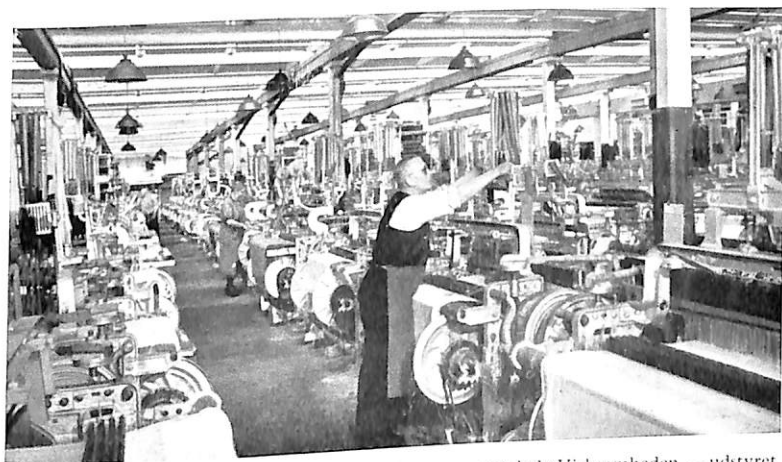

Dampvæveriets Funktionærer ca. 1905. Personerne er fra venstre: 1. Prokurist Frank. 2. Forretter A. Rasmussen. 3. Forretter A. Seidler. 4. Vævermester A. Iversen. 5. Farvermester Siefert. 6. Disponent A. Præst. 7. Kontorist Jensen. 8. Maskinmester F. Børgesen. 9. Forretter Chr. Demant.

Efter disse almindelige Oplysninger om Dampvæveriet tilføjes et Par talmæssige Facts. Dampvæveriet beskæftiger ca. 800 Mennesker. I Arbejds løn udbetales 40—50.000 Kr. pr. Uge. Een enkelt Automatvæv er i Stand til daglig at væve 1 km Toj, og under normale Forhold udsendes daglig 28 km Stof, altsaa næsten en Strækning som fra Grenaa og til Ebeltoft. Dampvæveriet har egen Maskin-smedje, eget Snedker-værksted og Elektricitetsværk og beskæftiger fast en Stab af Murere og Malere. Bilparken bestaar af 25 Biler, og Fabrikken bruger lige saa megen elektrisk Strom som hele Resten af Grenaa By. — Ude fra ser Foretagendet ikke

Del af Grenaa Dampvæveris Bygning mod Osterbrogade med den store Fabrikkakorsten og Kraftstationen. I Forgrunden ses G. D.s Fodboldshold (udklædt som Molboer) og Havemanns Do. (udklædt som Skotter) marcherende ud til en Dyst paa Stadion 20. Maj 1951.

Interior fra en af Væveriets store Vævesale. Den er — som hele Virksomheden — udstyret med alle Nutidens tekniske og hygieiniske Forbedringer.

ud til saa meget. Men bag ved den lange Fabrikslænge mod Østerbrogade ligger et vældigt Areal paa over 22.000 m², hvor den ene kæmpe-mæssige Hal stoder op til den anden og udgør en hel lille By. Der arbejdes under Højtryk omtrent Døgnet rundt, Spolerne snurrer, og Vævene gaar uafbrudt. Ca. 800 Mennesker er beskæftiget i 2 Hold med at fremstille »Grenaa Produkter«. Grenaa Dampvæveri er Danmarks største Bomuldsvæveri, men der arbejdes desuden med Kunstsilke, Celluld (»Vistra«), Hørgarn og Uld. Grenaa Dampvæveris nyeste Produkt er »Gredana-Stofferne«, hvis Navn og Salg allerede har gjort Virksomheden kendt i en Række europæiske Lande og i U. S. A.

GRENAA ANDELS-SVINESLAGTERI

opførtes i 1904 og har ligesom Dampvæveriet sin Part af Æren for, at Grenaa's Udvidelse i Løbet af det sidste halve Aarhundrede saa udpræget er gaet mod Øst. Tanken om et Svineslagteri i Grenaa er betydelig ældre. Men den, som blev Sjælen i Arbejdet og fik det fort frem til Virkeliggørelse, var daværende Redaktør, senere Bankdirektør J. Skjødsholm. Sammen med ham bør nævnes Gaardejer P. Pedersen-Damgaard, der havde en stor Bekendtskabskreds og betydelig Indflydelse blandt Omegnens Landmænd. Der nedsattes et Udvalg med Skjødsholm som Formand. Da der var tegnet en Garantium paa 80.000 Kr. paabegyndtes Byggearbejdet. 9.

Grenaa Andels-Svineslagteri. Kontorbygningen mod Østerbrogade opført 1904. Foto 1945.

August 1904 begyndte Virksomheden. Medens der i de første Aar kun slagtedes ca. 12.000 Svin aarlig var Antallet efter 10 Aars Forløb oppe paa 27.000 aarlig og efter 20 Aars Forløb paa 47.000.

Det højeste Antal Svin, som er slagtet, er 102.500 i Aaret 1931.

XVIII. INDLEMMELSEN 1941

danner Afslutningen paa en Række Jorderhvervelser, som Grenaa By i Aarene fra 1920 og fremefter havde opnaaet, dels mod Syd fra Nabokommunen Aalsø, dels mod Nord fra Gammelsohn. Det drejede sig om Strandarealer og en Strimmel Jord langs Aaen fra Hovedgaarden Hessel i 1920 og om udstrakte Hedearaler og yderligere Strandarealer i 1935 fra

samme. Desuden om Arealer mod Nord til Udvidelse af Havnen i 1931 fra Gammelsohn. Afslutningen derpaa var saa Indlemmelsen i 1941 af Søndermøllekvarteret m. m. fra Aalso Sogn og Bredstrup Jorder og Havnevejen fra Gammelsohn. Desuden fulgte som en Selvfølge, at de forstnævnte Jorder, som Kommunen havde købt, ogsaa samtidig indlemmedes under Byen.

HAVNEVEJEN OG HAVNEBYEN. Fra Arilds Tid har det Areal, hvorpaa selve Havnebyen ligger, været regnet for at tilhøre Grenaa By, men rigtignok paa den Maade, at det var et Stykke af Bredstrup Jord. Det var da ogsaa indtil 1874 matrikuleret som Nr. 15 af Bredstrup Bys Jorder. Ved en Overenskomst i 1798 om Skellet mellem Grenaa og Bredstrup Jorder blev det fastsat, at »Grenaa Bys Havn ligesom hidtil ogsaa i Fremtiden evindelig skulde beholde og eje Pladsen Nord for Havnen til Lade- og Losseplads«. Hvad selve Havnevejen angaar var man ganske enig om, at den tilhørte Bredstrup, men at Grenaa Bys Befolkning frit maatte benytte den. Vejen var paa den Tid og i mere end en Menneskealder derefter praktisk talt ubebygget og ikke andet end en sandet Hedevej med dybe Hjulspor.

I Tidens Lob bosatte enkelte Fiskere sig op ad Havnevejens østlige Del nærmest ved Havnen. Og omkring Aarhundredeskiftet begyndte — som nævnt i det foregaaende — Bebyggelsen omkring Dampværket baade paa Byens Grund (Østerbrogade) og paa Bredstrups Grund (Havnevejen).

INDLEMMELSES- I 1919 rejste Grenaa By Krav om, at nogle til
KRAVET REJSES Havneudvidelse erhvervede Arealer maatte indlem-

Havnevejen i Nærheden af Kejserbækken og Dampværket efter at den nye Fabriksbygning var opført efter Branden i 1914. Foto ca. 1916.

Kort over Indlemmelsesområdet: 1. Grenaa Bys Jorder for 1920. 2. De fra Bredstrup (Nord for Havnen) 1931 og fra Hessel 1935 erhvervede Arealer. 3. De fra Bredstrup, Schmidts Ejendom og Søndermølle Kvarteret i 1941 indlemmede Arealer. 4. Resten af Gammelsovn (Aastrup, Robstrup Mark og Dolmer), som altså nu udgør en selvstændig Kommune.

Havnevejen. Parti fra det i 1941 indlemmede Distrikt. Foto 1944.

mes under Grenaa Kommune. Bredstrup ønskede ikke denne Indlemmelse af et begrænset Omraade, og den blev ikke til noget. Men Tanken om Indlemmelse var rejst, og 294 af de 388 Vælgere, som var bosat i Omraadet Havnevejen og Ny Bredstrup, indgav kort efter Andragende til Sogneraadet om, at hele dette Omraade maatte blive indlemmet i Grenaa Kommune. Sogneraadet stottede Andragendet ved Skrivelse af ³⁰/₃ 1921 til Indenrigsministeriet. Man understregede særligt, at det paa-gældende Omraade næsten udelukkende var beboet af Fiskere, som havde deres Erhverv ved Grenaa Havn, og af Arbejdere, som var beskæftiget paa Dampvæveriet. Disse »Beboere folte sig derfor i erhvervs-

Havnevejen ca. 1910, da den endnu var omtrent ubebygget. I Baggrunden t. v. ses Kannegaarden.

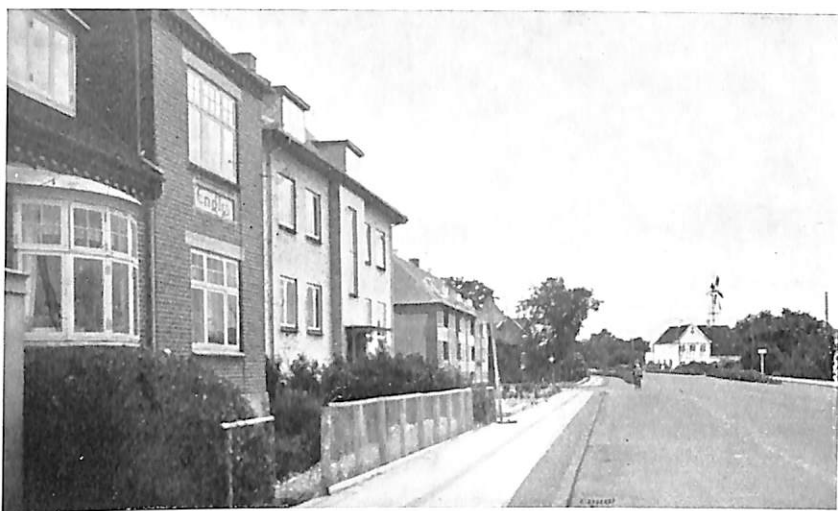
mæssig og social Henseende knyttet til Købstaden, medens Resten af Kommunen var et rent Landbrugsomraade, hvis Interesser ikke var forenelige med Byboernes«. Ikke mindst fordi Landbefolkningen var i udpræget Mindretal i Sogneraadet, ønskede ogsaa dette en Udskillelse. Amsraadet havde intet at erindre imod denne, men Byraadet modsatte sig Indlemmelsen. Indenrigsministeriet afslog derfor i 1922 ogsaa denne Henvendelse.

GRENAA BYRAAD Nu maa det erindres, at der ikke stod et enigt
 IKKE ENIGT Byraad bag ved Afgørelsen. Det stod tvært imod
 i denne Sag skarpt delt efter politiske Linier, saaledes at Flertallet modsatte sig Indlemmelsen, medens det socialdemokratiske Mindretal anbefalede den. Byraadsflertallets Betænkelighed ved at gaa med til Indlemmelsen refererede sig navnlig til de økonomiske Spørgsmaal. »Man nærede Frygt for, at Grenaa Kommune vilde faa Vanskeligheder ved at bære de forøgede Udgifter til sociale Formaal: Udvidelse af Alderdomshjem, Skoler og Administrationsbygning samt til Vej- og Kloakvæsen, som en Indlemmelse maatte føre med sig«. I den Henseende henviste man med god Grund til, at der netop fra Beboerne i de Distrikter, som ønskede Indlemmelse, var udtrykt Ønsker og bestemte Forventninger i den Henseende.

SAGEN GENOPTAGES. Med Ministeriets Afslag under ^{30/5} 1922 var Sagen altsaa foreløbig afgjort. Men Ønsket om Indlemmelse var ingenlunde skrinlagt fra Gammelsogns Side. Den genoptoges Gang paa

Udsigt fra Sønderbro til Søndermøllekvarteret ved Indlemmelsen. (Foto 1943.)

Begyndelsen af Søndermøllekvarteret i 1951. Modstykke til foranstaaende Billede.

Gang i de følgende Aar. Der holdtes paa Ministeriets Foranstaltning flere Afstemninger saavel blandt Vælgerne i Almindelighed som blandt Grundejerne i Særdeleshed. De viste alle stort Flertal for Indlemmelse. Et Indlemmelsesudvalg af sagkyndige nedsattes. Det resolverede efter mange Overvejelser og Undersøgelser, at hele Bredstrup og Havnevejen skulde indlemmes under Købstaden og endda ret omgaaende, nemlig pr. 1. April 1941. Denne Resolution sanktioneredes af Ministeriet ^{19/2} 1941, hvorefter Sagen var afgjort. Grenaa Kommunes Vælgere var ikke horte.

Et andet Indlemmelsesproblem havde imidlertid rejst sig Syd for Byen. Grenaa havde — som tidligere nævnt — i Tiden siden 1920 fra Hessel erhvervet betydelige Strandarealer, hele Hessel Hede og Granskov og en Strækning langs med Aaen, hvorpaa var anlagt en kombineret Cykle- og Gangsti.

Endvidere var der Syd for Søndermollegaarden saa smaat opvokset et Byggekvarter, »Søndermøllekvarteret«. Alle disse Arealer horte under Aalso-Hoed Kommune. Grenaa ønskede at indlemme dem under Købstaden, og efter mange Forhandlinger lykkedes det at faa Sagen ordnet, saaledes at Indlemmelsen i 1941 ogsaa kom til at omfatte disse store Strækninger.

Ved Indlemmelsen voksede Grenaa's Indbyggertal fra ca. 5000 til ca. 7000. Samtidig blev Grenaa med Hensyn til Jordtilliggende en af Landets største Byer, idet dens Areal fra 506 ha voksede til 1552 ha.

XIX. HESSEL HEDE OG GRANSKOVEN

Som allerede nævnt i foregaaende Afsnit erhvervede Grenaa By i Aarene fra 1920 og fremefter — i Hovedsagen ved Køb — ganske betydelige Arealer. Det drejede sig dels om et mindre Areal Nord for Havnen med Henblik paa Havneudvidelse, dels og navnlig om store Arealer Syd for Aaen og langs med Stranden. Disse Arealer erhvervedes ikke med Henblik paa økonomisk Vinding for Byen, men fordi det i stigende Grad gik op for Byraadet, at det maatte være en kommunal Opgave at sikre den jævne Befolkning fri og uhindret Adgang til Heden og Stranden og alle de Friluftsgoder, som de bød paa.

Arealerne, altsaa nærmere bestemt Hessel Hede og Strand, havde rimeligvis i ældgamle Tider som øde og uopdyrket Land tilhørt Kronen. Kong Christoffer havde ved »Privilegium« i Aaret 1440 givet Borgerne i Grenaa »Ret til Fædrift ud mod Stranden til Saltbæk Rende...«. Med dette Udtryk, som jo er noget uklart, maa vistnok, jævnfør det følgende, netop forstaaes Ret til de nuværende Hedearealer og Stranden. Men dette Byens Privilegium var i Tidens Løb bortkommet, og Niels Krabbe til Hessel gjorde Krav paa Retten til »Bro Hede«, som den dengang kaldtes. Ved en Landstingsdom af 1556 tilkendtes han denne Ret. Derom siger Byfoged Blichfeldt i Grenaa langt senere, nemlig ¹⁵/₁ 1720, da han indsendte Kopi af Byens Privilegier til Kongen, saaledes, (idet Sproget for Læsernes Skyld er tillempet noget efter Nutidsdansk): »Denne By skal i gammel Tid have været berettiget til Fædrift [altsaa Græsning-ret] udi en Mark, kaldet Bro Hede imellem Grenaa og Hessel, som Højsalig Kong Christoffer skal have givet Byen Brev paa. Men eftersom dette Privilegium, muligt i Fejdetid eller i uheldig Ildebrand — som

Aaens sydlige Bred omkring Aar 1900. I Baggrunden ses Lokomotivremisen. — Denne Strimmel erhvervede Byen vederlagsfrit i 1918 ved Hessels Salg. Her anlagdes i 1932 »Aastien«.

Spadsere- og Cyklestien langs Aaen, til hvilken Sagfører Viale straks skænkede sin ved Salget af Hessel indvundne Fortjeneste, men som først blev anlagt efter en Række Aars Forlob.

Byen nogle Gange har været undergiven — er bortkommet, er samme Færdrift af Hessels Ejere blevet frataget og forment Grenaa til mærkbar og ubodelig Skade for Byen. Hvis derfor nogen Copie af allerhøjest bemeldte Kong Christoffers Privilegium til Grenaa By udi gamle Arkiver i Kobenhavn kunde findes, vil det være ønskeligt og meget nyttigt for Byen«. Blichfeldts Onske gik ikke i Opfyldelse, og Hessels Ejere besad vedblivende uimodsagt Hessel Hede og Stranden, saaledes at Aaen dannede Grænsen mellem Grenaa og Hessels Jorder.

SANDFLUGTEN. I den store Sandflugtsperiode i Aarene omkring 1610 dækkedes store Dele af »Bro Hede« med et tykt Lag Sand, saa Kvægdriften blev ret problematisk. I Midten af forrige Aarhundrede begyndte Hessels Ejere, Lichtenbergerne, at beplante store Stykker af Heden

»Aastien«, hvis midterste Strækning ikke er delt ved Beplantning.

»Skovstien« fra Stadionvejen til Stranden ud for Havlund gennem en Del af de i 1932 fra Hessel erhvervede smukke Naale- og Birkeskovsarealer.

med Naaletræer, saaledes at der omkring Aar 1900 var fremvokset betydelige Naaleskove, navnlig paa Hedens sydlige Del ud mod Fuglsang og vestlige ud mod Aarhus Landevej.

Ved denne Tid begyndte Befolkningen at faa Øje for Strandens Værdi som Badeplads. Hessels Ejer, Godsejer G. de Lichtenberg, lagde i og for sig ikke Hindringer i Vejen for de badende, men saa ikke med særlig Glæde paa den stigende Færdsel over Hede- og Strandarealerne, navnlig ikke efter, at der flere Gange ved Uforsigtighed var opstaaet Brande. Nogen Adgangsvej til Stranden fandtes ikke med Undtagelse af Havnevejen. Man kunde selvfølgelig vandre derned over Heden eller langs Aabredden, men der var ingen Vej eller Sti. Langs Aaen kunde man tilmed kun færdes ved Lavvande. Af og til indeholdt Aviserne Meddelelse fra Hessels Ejer om, at Færdsel langs Aaen var forbudt.

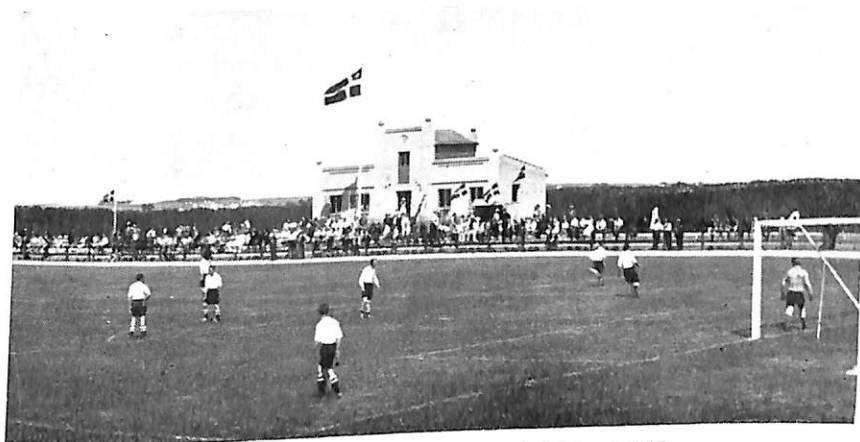
HESSEL SÆLGES. I 1918 ønskede Godsejer de Lichtenberg at sælge Hovedgaarden Hessel og alle dens Jordtilliggender og tilbød Grenaa Kommune det hele til en rimelig Pris. Byraadet fandt, at det oversteg Byens økonomiske Evner at købe denne udstrakte Ejendom. Den overdrog Købsretten til et lokalt Konsortium, imod at dette vederlagsfrit skulde afgive et Areal paa 36 ha, dels af Stranden og Klitterne Syd for Havnebyen, dels en 65 m bred Strimmel Jord langs med Aaen. Disse Arealer fik Byen overdraget som Ejendom i 1918. Konsortiet videresolgte Resten af Hessel til Gaardejer Ove Svendsen, Albøge, med god Fortjeneste. Et enkelt Medlem (Sagfører Fr. Viale) skænkede Kommunen sin Del af Fortjenesten, ca. 6000 Kr., med udtrykkeligt Paalæg om, at denne Sum skulde bruges til Anlæg af en Spadsere sti langs Aaen til Stranden paa det erhvervede Areal.

Ved senere Køb erhvervede Grenaa i 1926 Strandarealerne helt ud til Pollerev og i 1932 og 33 hele Resten af Hessel- og Fuglsang Hede med tilhørende Skov og Strand, samt desuden et Par smaa Enklaver («Havlund», Kannegaarden og Yde Poulsens Ejendom), som i sin Tid var frasolgt af Hessels Ejer. Endelig var allerede i 1928 den sidste Strimmel langs Aaen fra Gasværket til Sønderbro afkøbt Gaardejer Schmidt. Byen ejede nu omsider hele Strækningen fra Sønderbro til Havnen og Strand- og Hedearalerne Syd derfor i 4—5 km Udstrækning.

Disse store Arealer blev i Aarene derefter yderligere beplantet og bragt under Kultur. En bekvem Cykle- og Gangsti anlagdes gennem den smukkeste Del af Skoven, hvor Naaetræerne veksler med Birke, og Stien langs Aaen førtes igennem helt op til Sønderbro. Der var paa den Maade skabt to smukke og bekvemme Forbindelsesveje mellem Byen og Stranden, »Aastien« og »Skovstien«. De holdes i fin Stand og benyttes i Sommertiden flittigt baade af Byens Indbyggere og Turister.

XX. STADION

I Sportens Barndom var Skolens Idrætsplads den Eng, som laa umiddelbart Syd for den nuværende Mellemskolebygning, mellem denne og Aaen. Den kaldtes fra gammel Tid Posthaven, fordi den i Postvæsenets tidligste Tid, altsaa ca. 1720—1780 havde været indrommet Postrytteren til Græsning af Posthesten. Siden havde den saa i en lang Aarrække været udlejet. Omkring 1900, da Fodbold blev optaget som Skolefag under Gymnastikken, blev denne Posthave indrettet til Fodboldplads for Skolen, uden at der iøvrigt foretoges andet med den, end at der opstilledes et primitivt »Maal« i hver Ende. Uden for Skoletiden og navnlig om Aftenen benyttedes den desuden baade af Børn og Ungdom som Fodboldbane.

Fodboldkamp paa Stadion kort efter Indvielsen i 1935.

Fra Fodboldkampen paa Stadion 20. Maj 1951 mellem Grenaa Dampvæveris Fodboldhold — udklædt som Molboer — og et Fodboldhold fra Havemanns Magasin i København — udklædt som Skotter —. Grenaa's Borgmester, Aksel H. Hansen, bæres ind paa en Dør og figurerer at skulle være Byhyrden, som i Eventyret driver Storcken ud af Molboernes Mark.

Efterhaanden voksede Brugen, saa det kneb med, at den kunde forslaa til alle de fodboldinteresserede. Tillige var der en betydelig Mangel ved Pladsen, idet dens Udstrækning ikke svarede til de reglementerede Længdemaal. Der opstod derfor inden for Grenaa Idrætsforening et stærkt Ønske om at faa anvist og anlagt en virkelig Fodboldbane af reglementeret Størrelse og med planeret Overflade.

GRENAA IDRÆTSFORENING var ikke den første Sammenslutning af Idrætsfolk, som havde eksisteret i Grenaa. Der havde tvært imod været en hel Række, hvoraf de ældste allerede var stiftet for 1900: Grenaa Gymnastikforening, Cykleklubben »Flying Fellow«, Fodboldklubben »Fremad«, Grenaa Idrætsklub, Grenaa Boldklub, Arbejdernes Idrætsklub o. fl. De var efterhaanden næsten alle opløst efter nogle Aars Forløb. De sidste

sammensluttedes med den i 1911 stiftede Grenaa Idrætsforening. Foruden Fodbold optog denne ogsaa Gymnastik, fri Idræt og Atletik paa sit Program, senere ogsaa Haandbold.

I 1933 kom Planer om et Stadionanlæg paa Tale. Der indsendtes Andragende til Byraadet, som lod Gade- og Vejinspektør Rathje udarbejde Projekt til et større Anlæg paa en lille Del af de nyerhvervede Hedearcaler, umiddelbart op mod Skoven. Byraadet vedtog Planerne. Grenaa Idrætsforening vedtog at lade opføre et Idrætshus paa Stadion og at lade Medlemmerne udføre alt Arbejdet selv. I 1935 blev baade Klubhuset og Stadion indviet. Der var dermed skabt en god og fast Ramme om Idrætslivet i Grenaa, som siden den Tid har udviklet sig til en Bevægelse af aldeles indgribende Betydning for Ungdommen.

Den sidste Tilvækst paa Stadion er Anlæg af en Træningsbane Øst for Hovedbanen, som anlagdes for at skaane denne til de egentlige Kampe, samt Anlæg af Tennisbaner mod Vest i Skovens Udkant. Grenaa Tennisklub har allerede bestaaet i et halvt Aarhundrede. Dens første Bane var paa det nu bebyggede Areal mellem det gamle Anlæg og Vestbanegaarden. Senere indrettedes Baner Syd for Epidemisygehuset ved Havnevejen, og endelig kom saa i 1950 de nye tip-top moderne Baner ved Stadion. Dette Kvarter er altsaa nu i Sommerhalvaaret Samlingssted for hele Byens sportsinteresserede Ungdom.

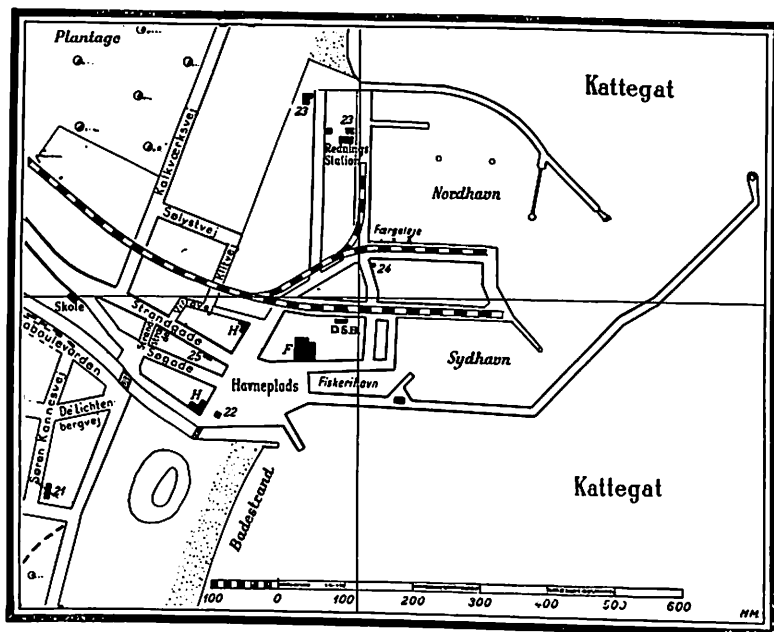
XXI. GRENAA HAVN OG HAVNEBY

Der er allerede i anden Sammenhæng paa forskellige Steder i det foregaaende fortalt spredte Træk af Grenaa Havns Historie. Det skal derfor her kun i al Korthed bemærkes, at saa langt tilbage i Tiden, som historiske Vidnesbyrd rækker, har der været en Art Havn ved Grenaa. Den første Gang, jeg har truffet den omtalt, er 1500 og 1502, da Kong Christian III udstedte et »Privilegium«, hvorved det »tillades Borgerne i Grenaa til deres Havns og Skibsbros Behov at oppebære 2 Skilling danske af hvert indlændisk og 3 Sk. af hvert udlændisk Skib, som kommer til Grenaa Havn«. Det er altsaa givet, at der paa denne Tid, og muligvis Aarhundreder for, har eksisteret en Havn ved Grenaa. Men denne Havn var ikke, hvad man i Nu-

»Og nu venter vi paa Skib«. 1951.

tidssprog forstaaer ved dette Ord. Det var kun Aacns Munding, der dog ganske vist var forlænget og skærmet af et Par Moler af nedrammede Egepæle, som strakte sig et Stykke ud i Havet. Sandet og Stormen har altid været Havnens bitre Fjender. Gang paa Gang fortæller Retsprotokollerne om Sandets snigende og Stormflodernes voldsomme Angreb paa Havnen og Molerne. Og Gang paa Gang ansøger Borgerne Kongen om Hjælp til Istandsættelse.

Kort over Grenaa Havneanlæg 1950. »Fiskerihavnen« er den ældste lille Havn fra 1812. »Sydhavnen« byggedes 1873—79. »Nordhavnen« byggedes 1931—33. Her ligger Færgelyst. Nr. 21 Vandrehjemmet, H Badehotellet »Grenaa Strand«, 22 Havnekortoret, 25 Somandshjemmet, H »Hotel Ankerstjerne«, F Grenaa Havns Motorfabrik, 24 Kiosk.

DEN FØRSTE EGENT- byggedes i 1812 under Englænderkrigen, da
LIGE HAVN Grenaa havde stor Indkvartering af Soldater.
Den eksisterer endnu. Det er den lille sydlige
Fiskerihavn, som altsaa byggedes ud i Havet. Men dens Moler var
alt for korte, og Sandet fortes ind i Havnen. Flere Gange maatte Molerne
forlænges og Havnen opmudres, bl. a. og navnlig i 1847.

Men den virkelig store Begivenhed paa det Omraade i forrige Aar-
hundrede, var dog den nye Handelshavn (»Sydhavnen«), som byggedes i
70erne. Dette Anlæg var beregnet at skulle fuldfores paa et Par Aar. Men
en Række uforudsete Ulykker og Fejlregninger af Teknikerne bevirkede,
at Anlægstiden kom til at strække sig over fem Aar (1874—79), og at
Udgiften blev mere end det dobbelte af den projekterede.

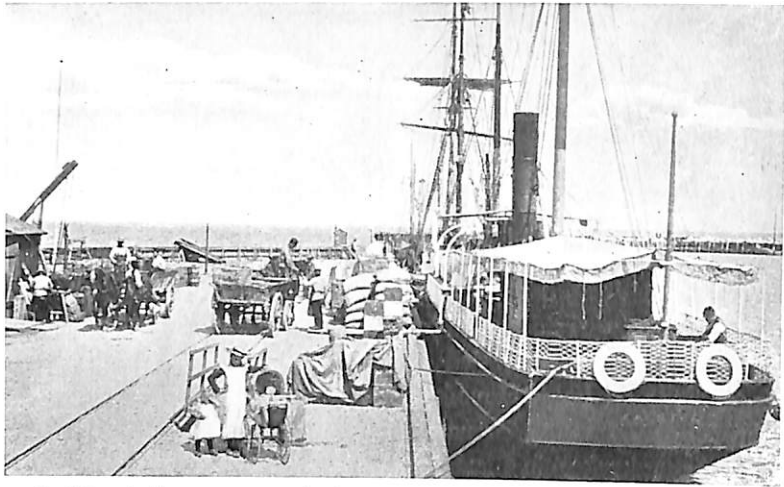
NORDHAVNEN Den med saa store Forventninger imødesete nye Havn
 FRA 1879 maatte ret snart forbedres ved Moleforlængelser og var efter en Menneskealders Forløb meget for lille. I 1911—12 udarbejdedes atter Planer til en ny Havn, Nordhavnen, som kalkuleredes til 264.000 Kr. Staten tilbød at betale $\frac{3}{4}$ af Udgiften. Men Verdenskrigen og meget andet kom i Vejen, og først i 1931—33 byggedes Havnen. Udgiften var selvfølgelig vokset enormt og blev nu ca. $1\frac{1}{2}$ Mill. Kr., hvoraf Staten betalte 600.000, altsaa en langt mindre Brokdel end oprindelig beregnet. Hovedentreprenørerne var Firmaet Christiani & Nielsen. Arbejdet var færdigt først paa Sommeren 1933, og Indvielsen fandt Sted 10. Juni. Ved den Lejlighed var bl. a. Statsminister Stauning til Stede og holdt Hovedtalen. Et Par Maaneder efter aflagde Kong Chr. X en Lynvisit i Grenaa bl. a. for at tage den nye Havn i Øjesyn. Kongen udtrykte sin Glæde og Beundring over det store, smukke Arbejde og ønskede Grenaa til Lykke med det Vovemod og den Foretagsomhed, der var udvist.

FÆRGEFORBINDELSEN GRENAA—HUNDESTED

Det havde fra første Færd været Meningen, at der skulde forsøges etableret en Færgefart mellem Grenaa og Sjællands Nordkyst. Det var en Tanke, som allerede var fremsat i 1879, da Sydhavnen blev taget i Brug. Der var gjort enkelte Forsøg med en Færgeforbindelse, bl. a. i 1918, men de mislykkedes, navnlig fordi den manglende Forbindelse mellem Grenaa Havn og By voldte de rejsende stort Besvær. Noget lignende var Tilfældet paa Sjællandssiden. Nu var der forlængst etableret Busforbindelse mellem Havnen og Byen, og paa Sjæl-

Parti fra »Fiskerihavnen«, som anlagdes i 1812.
 I Baggrunden den store Kornsilø. Foto 1948.

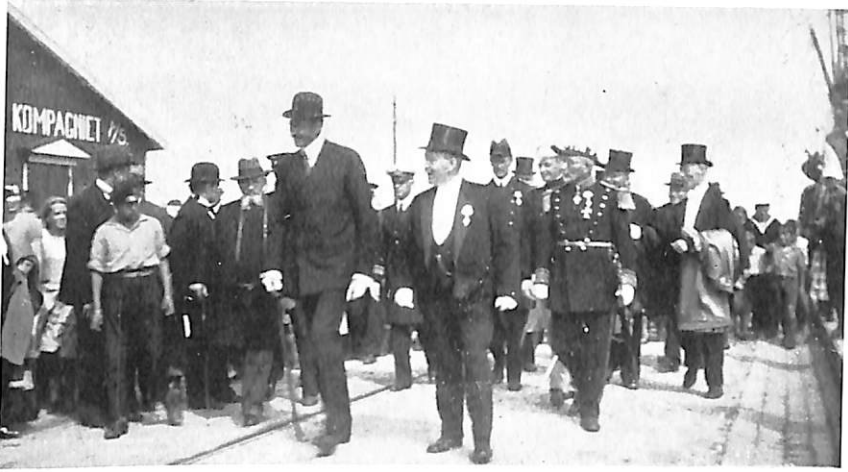
Parti fra »Sydhavnen«, som anlagdes 1873—79. Københavnerdamperen losses ved Bolværket. Ældre Foto fra ca. 1930.

landssiden var Hundested—Frederiksværkbanen forlænget til Hundested. Betingelserne var altsaa bedre.

Foreningen »Danmarks Bilruter« optog Tanken. En Bilfærge byggedes paa Rekordtid, og allerede Aaret efter Havneudvidelsen aabnedes Færgeforbindelsen mellem Grenaa Havn og Hundested. Den første Færge »Djursland« havde Plads til 400 Passagerer og 40 Biler. Senere byggedes »Isefjord« og sidst »Marsk Stig«. De var meget store og kunde rumme omtrent det dobbelte. I Krigsaarene led Forbindelsen stærkt under Mangel paa Olie, og var i længere Tid helt indstillet.

Grenaa—Hundestedfærgeren i Færgelejet i Nordhavnen en Sommerdag, naar Trafikken er paa det højeste.

Kong Christian X beser 2. August 1933 Havnen under Borgmester Thofts og Byraadets Ledelse.

»Djursland«, som var beslaglagt af Tyskerne, blev sænket ved Norges Kyst. De to sidstnævnte gaar nu i fast Fart mellem Hundested og Grenaa, hvor der i Sommerhalvaaret er 6 daglige Ture. Sejltiden er 3 à 3½ Time, saaledes at Rejsetiden til København er ca. 5 Timer for Bilister og ca. 6 Timer, naar man benytter Toget Hundested—Hillerød—København.

HAVNEBYEN

Uagtet Havnen saaledes har eksisteret i mange Aarhundreder, er det faktisk ikke mere end godt 100 Aar siden, at den fik sine første Beboere. Alt, hvad der i den gamle Tid var af Bygninger ved Havnen, var nogle faa smaa Hytter, »Soboer« kaldte man dem, som ejedes af Byens største Købmænd og Skippere. Disse Soboer [Ordet kommer formodentlig af Boder] var kun Oplagspladser for Gods og Redskaber. Ikke et Menne-

Havnepladsen med Badehotellet og Havnekontoret set fra Søndre Mole. Foto 1950.

Parti af Strandgades Nordside. Havnebyens ældste Del fra ca. 1850. (Foto fra ca. 1910. Stenders Forlag Eneret.)

ske, ikke engang Havnefogeden, boede ved Havnen. Omkring 1845 opførte Havnefoged Sørensen, der var Købmand i Grenaa, et Hus over for den gamle Havn, i nuværende Sogade, hvor han oprettede en Butikshandel og Beværtning. Det var nærmest med Henblik paa de ikke saa faa Folk, som var beskæftiget ved Havnens Istandsættelse i 1845—47. Et Par Aar efter skete den første sammenhængende Bebyggelse, idet der opførtes en lille halv Snes smaa, straataekte Bindingsværkshuse i nuværende Strandgades nordre Side. De var i Hovedsagen beboet af Fiskere og Sømand. Byggegrundene til Husene kunde ikke købes, men erhvervedes paa Arvefæste af Kommunen. Det er altsaa denne halve Snes Familier, som kort for 1850 slog sig ned og byggede Hus paa den ode, ufrugtbare Fælle, der er Havnebyens Grundlæggere.

Ganske langsomt voksede Bebyggelsen baade ved selve Havnen og op ad den nærmeste Del af Havnevejen. Men endnu omkring ved Aar 1900 har der næppe boet mere end et Par Hundrede Mennesker i hele denne lille Koloni. Fiskeriet dreves endnu paa den Tid med smaa Sejlbaade og var et baade fattigt og farefuldt Erhverv. Forst omkring 1900 bedredes Forholdene. Rækker af Fiskepakhuse rejste sig Nord for Fiskerihavnen, og Eksporten af Fisk til København og andre Steder tog for Alvor fat. De gamle Fiskekuttere, som kun havde Vinden til Drivkraft, afløstes af Motorbaade. Og snart dukkede det Foretagende op, som mere end noget andet har sat sit Præg paa Havnens Udvikling og Fiskerflaadens Driftsmetoder, nemlig Grenaa Havns Motorfabrik. Den grundlagdes i 1910 af Fabrikant Anton Jensen. I 1920 optoges som Kompagnon S. Møller Jensen. Han overtog senere Forretningen selv, og

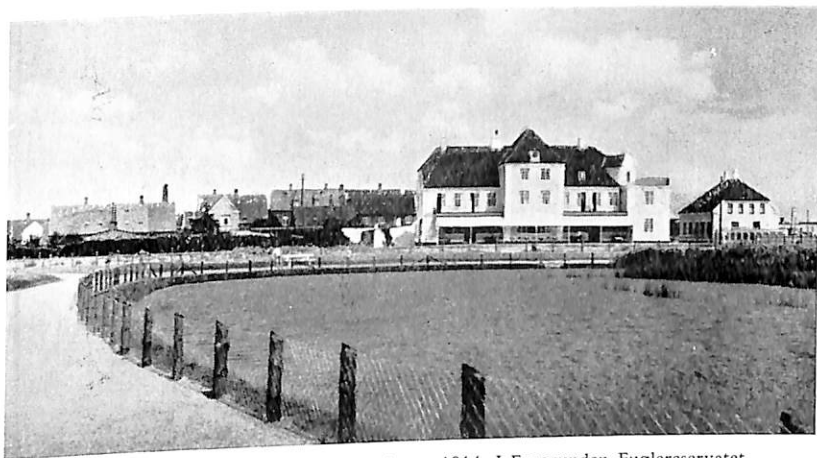
under hans dygtige Ledelse er Motorfabrikken i Aarenes Løb vokset op til en landsomfattende Virksomhed, der beskæftiger ca. 65 Mand. Hvad Dampværeriet har været for Grenaa By, har Grenaa Havns Motorfabrik været for Havnen.

I de 100 Aar siden Grundlæggelsen er Havnebyen vokset op til en Forstad med ca. 1000 Indbyggere. Mange Foretagender og Virksomheder har bidraget til denne Vækst: Skibsbyggeriet, der er lige saa gammelt som Havnebyen selv, Kulhandelen, A/S Grenaa Korn- og Foderstofforretning, som i 1942 byggede den store Kornsilø, der kostede 300.000 Kr., Isværket, Fiskeauktionerne, som begyndte ca. 1930. Men først og sidst er det Færgefarten, som har bidraget til at forvandle den lille, morsomme, gammeldags Fiskerby til en moderne Havneby med nye Huse, fine Butikker, lige, asfalterede Gader og med den meget store Trafik.

XXII. STRANDEN

Det kan med en vis Ret siges, at Grenaa Strand, som Badestrand betragtet, først er kommet til sin Ret i Lobet af den sidste Menneskealder. For at nævne et bestemt Tal kan man passende anføre Aaret 1914, da B a d e h o t e l l e t opførtes, og da der fra Vejrets Side var en Badesæson, som hverken før eller siden er overgaaet.

Imidlertid er det en Fejltagelse at mene, at Grenaaenserne først i dette Aarhundrede har opdaget Badelivets Værdi og Glæder. Nej, man maa helt tilbage til 1860erne. Kun er der det at mærke, at Badningen da foregik umiddelbart i Havnens Nærhed fra en lukket B a d e v o g n, som skiftevis benyttedes af Herrer og Damer, mest de sidste. Og at det

Badehotellet »Grenaa Strand«, som opførtes 1914. I Forgrunden Fuglereservatet, som er af senere Oprindelse. Foto ca. 1940.

kun var en ganske lille Kreds, mest Overklassen, som havde Tid, Raad og Lejlighed til at gøre Brug deraf. Omkring ved 1895 fandtes der en lille Badeanstalt for Herrer ved søndre Mole og en anden for Damer ved nordre Mole. Til begge var kun Adgang mod Entré.

Da let paaklædte eller med en lille Badedragt forsynede Damer dengang var et mere sjældent Syn end nu, og da Damerne var meget ængste-

Et Par af de fikse, smaa Badekabiner med Badebro fra 1914, som i Tidens Lob helt forsvandt.

lige for, at deres Yndigheder skulde ses, vaagedes der strengt over, at ingen uvedkommende nærmede sig Badeanstalten. Og Politimester Rothe maatte i 1890erne i »Grenaa Avis« indrykke en meget kraftig Advarsel mod, »at Mandspersoner opholdt sig ved den nordre Mole i Nærheden af Damebadeanstalten i den Tid,

der badedes.« Skoledrenge og helt unge Mennesker badede i Aaen oppe ved Byen, tæt Syd for den smalle Gangbro over Gammel Aa, hvor Kommunen for Velanstændighedens Skyld havde opstillet en Badeskærm.

STRANDBADNINGEN Omkring ved 1900 begyndte Folk at opdage den frie Strands Fordele frem for de skumle, lukkede Badeanstalter, og Badningen fra fri Strand begyndte. Der skulde dog gaa adskillige Aar endnu, før Stranden blev alles Eje og almindeligt Udflugtssted i Sommertiden.

Adgangen til Sonderstranden gik over en gammel, skrøbelig Træbro, som det næsten var livsfarligt at passere. Stranden og Klitterne tilhorte Godsejer G. de Lichtenberg, Hessel, som ikke var særlig begejstret for den Uorden, som Badegæsterne forvoldte i Klitterne. Brandfaren var ogsaa til Stede, fordi Folks Uforsigtighed med Tobak og Ild var lige saa grænselos dengang som nu.

Badelivet var altsaa taalt, men ikke velset. Badehotellets Forpagtning af Stranden i 1914 af Godsejer de Lichtenberg bragte paa een Maade friere Forhold, paa en anden mere Tvang. Al Af- og Paaklædning skulde nu foregaa i de smaa, nette, men alt for faa Badekabiner, som Hotellet havde ladet opstille. Følgen var, at Folk paa de rigtige Badeeftermiddage maatte staa i Kø og vente paa, at der skulde blive en Plads ledig i Badehusene. Der var sat en ret knap Frist for hver Persons Benyttelse af Ka-

Sommerliv en Søndag paa Grenaa Sønderstrand. Foto 1951.

binen, og det var ikke venlige Blikke, der sendtes af de ventende, naar Tiden blev overskredet.

GRENAA BY ERHVER- VER STRANDEN

Hen i 20erne, da Grenaa efterhaanden i flere Tempi erhvervede Stranden helt ud til Kat-holm Skel, og da der blev en farbar Cyklevej udad mod Syd, forlagdes Badelivet i nogen Grad til Stranden sønden for Badehusene. Dør havde altid været Fribadning med Ret til Af- og Paa-klædning i det fri. Efterhaanden som det blev en af alle anerkendt Sag, at man havde en vis moralsk Pligt til altid at benytte i hvert Fald en vis Antydning af B a d e d r a g t, kom Solbadet til at spille en fuldkommen lige saa stor Rolle som selve Badet i det salte Vand. De smaa Badehuse havde udspillet deres Rolle og forsvandt ganske stiltfærdigt. Fri-

Grenaa Strand paa en rolig Hverdag. Foto 1950.

luftslivet langs Stranden, helt fra Havnen ud til Katholm Skel, er nu den fælles Kilde til Glæde og Sundhed for Byens egne Indbyggere og Tusinder af tilrejsende. I Bil, i Hestevogn, i Tog, pr. Cykle og til Fods strømmer Folk i Sommertiden til Grenaa Strand. Nogle bor paa Hotellerne: Badehotellet, Havlund eller Ankerstjernen. Nogle paa Vandrehjemmet, nogle i Teltlejren ved Stranden, mange i de lange Rækker af Sommerhuse i eller bag Klitrækken. Og endelig drager den største Part af Badegæsterne hjem, tilbage til Byen, naar Søndagen er forbi, og Brisen fra Kattegat sætter ind og fortæller, at Aftenen falder paa.

SØREN KANNES PLANTAGE OG MINDESTEN I Foraaret 1926 satte Marineforeningen sig i Spidsen for Indsamling af Bidrag til at rejse en Mindesten for Søren Kanne i Nærheden af det Sted, hvor han i 1835 udførte sin kendte Daad. Der anskaffedes en smuk, stor

Søren Kannes Mindesten i Plantagen Vest for Kystvejen, afsløret 9. Maj 1926 (Foto 1950).

Søsten, som forsynedes med en passende Indskrift og rejstes paa en lille Høj, ude paa den aabne Hede, med Forsiden vendt ud mod Havet. Afsloringen fandt Sted $\frac{9}{5}$ 1926. Der stod Stenen nogle Aar. Paa en Del af det Areal, som Byen havde erhvervet fra Hessel, var der blevet plantet en Birke- og Naaetræsplantage, som fik Navn »Søren Kannes Plantage«. Da den voksede til, og da Vejene ved Stranden og i Klitterne efterhaanden anlagdes og asfalteredes, blev Søren Kannes Mindesten flyttet og fik sin Plads i ovennævnte Plantage, saaledes at den nu staar tæt Vest for Kystvejen og er synlig fra denne.

XXIII. SØREN KANNE

Naar Søren Kannes Navn og hans Redningsdaad nu er kendt over det ganske Land, skyldes det i aldeles overvejende Grad Blichers Digt. Den digteriske Fremstilling i Sangen er efterhaanden gaaet ind i den almindelige Bevidsthed som rent historisk. Den stemmer da ogsaa i Hovedtrækkene, men den virkelige Begivenhed, som ligger til Grund for Digtet, afviger dog noget derfra.

15. Februar 1835 sejlede Skipper Ole Jensen Jyde, hjemme-

Afsløringen af Søren Kannes Statue paa Grenaa Torv, udført af Billedhuggeren Johannes Bjerg, 30. Juli 1949.

hørende i Hornbæk, fra Helsingør til Grenaa med en Ladning Salt. Skibet var bemanded med 2 Matroser, men ingen Dreng. Under en voldsom Østenstorm drev Skibet paa Grund tæt Syd for Grenaa Havn, som dengang var ganske ubeboet. Et Forsøg paa at gaa i Land med Skibsbaaden mislykkedes. Den ene af Matroserne blev om Aftenen, udmattet af Kulde og Anstrengelser, slynget ud i Bølgerne og druknede. Men i Dagningen lykkedes det den anden Matros at redde sig i Land ved Svømning. Kort Tid efter kom Søren Kanne og hans Fader kørende langs Stranden. De boede sammen i en lille Gaard paa Heden ikke langt derfra. Da Søren saa Vraget og hørte Skipperens ynkelige Skrig, besluttede han at prøve at redde ham. Han forsøgte først at sejle ud i den ilanddrevne Skibsbaad. Men det var umuligt. Saa sprang han op paa den ene Hest og lod dem begge svømme ud mod Vraget trods Faderens Advarsel, trods den bidende Paalandsvind og de iskolde Bølger. Ved overordentlige Anstrengelser lykkedes det virkelig for Søren Kanne at naa ud til Skibet og redde den næsten bevidstløse Skipper ind paa Land. Han kørte Skipperen og Matrosen til sit Hjem og plejede dem paa bedste Maade. Men Ole Jyde var saa medtaget af de 15 Timers Ophold i det kolde Vand, at han fik Koldbrand og maatte ligge under Lægebehandling i Grenaa i mange Maaneder. Da han ved Forliset var blevet fuldstændig forarmet og ikke saa sig i Stand til at købe et nyt Skib, bosatte han og hans Familie sig her i Grenaa, hvor han levede som Fisker Resten af sit Liv.

Søren Kannes Daad blev omtalt i flere Blade. Fra en Kreds af Aarhusborgere modtog han som Gave et stort Sølvbæger med Indskrift.

Kong Frederik VI gav ham Medaillen for druknendes Redning samt en Pengegave paa 40 Rdl. Søren Kanne omkom ved Drukning i Aaen 10. Novbr. 1860, idet han i Mørket gik fejl. Efter hans Død rejstes en Sten paa hans Grav paa Aalso Kirkegaard. Den bærer som Indskrift et Par af de sidste Vers af Blichers Digt. I Forsommeren 1926 lod Marineforeningen i Grenaa rejse den tidligere omtalte Mindesten i Nærheden af Grenaa Strand. Den afsløredes 9. Maj 1926.

Ved Grenaa's Byjubilæum i 1945 opstod Planer om paa et centralt Sted i Byen at rejse en Billedstøtte af Søren Kanne. Ved Hjælp af store Gaver fra Borgerskabet og endnu større Bidrag fra Carlsbergfonden blev det økonomisk muligt at realisere Planen. Opgaven betroedes til Billedhuggeren Johannes Bjerg. Statuen fik — efter en Del Overvejelser — sin Plads paa Grenaa Torv og afsløredes 30. Juli 1949.

XXIV. GRENAA'S 500 AARS JUBILÆUMSFEST

Den mest straalende Festdag i Byens Historie er vel nok 500 Aars Købstadjubilæet 13. Maj 1945. Dobbelt, eller tredobbelt festlig blev Dagen, fordi den faldt saa ganske nær op ad Kapitulationsdagen 4. Maj og derfor af hele Befolkningen føltes som en Art Befrielsesfest. Det uhyre Tryk fra Krigens sidste, svære Maaneder var endelig forbi. Den Ængstelse, som med god Grund fyldte Tankerne, nemlig den, at de mange i Danmark stationerede tyske Tropper ikke uden bitter Modstand vilde rømme Landet, og at Danmark saaledes i Krigens sidste Stadium vilde blive Skueplads for et voldsomt Opgør, var nu svundet.

Selve Jubilæumsdagen symboliseredes ved et Møde paa Aarhus—Grenaa Landevej. En Flok af de sidste »Tropper« fra den tyske »Værnemagt« forlod over Middag Grenaa, sjaskende i smaa Grupper uden Rækker eller Geled, nogle skubbende paa en Trækvogn med Oppakning, andre slæbende paa Bylter, alle i en ynkelig Tilstand. Omtrent ved Tirstrup mødte de en Afdeling af Montgomerys Englændere, der efter Byraadets indtrængende Indbydelse var paa Vej til Jubilæumsfestligheden i Grenaa i deres Biler. Englænderne var højmodige nok til at lade, som om de ikke saa de slagne Fjender.

Købstadprivilegiet. Som det allerede er nævnt i Indledning til denne Bog (Side 4), har Grenaa uden Tvivl faaet Købstadrettigheder omkring ved Aar 1300. Men de ældste Privilegier er for mange Aarhundreder siden forsvundne, og først fra 1445 eksisterer en fuldstændig Afskrift af et Kongebrev med Privilegier til Byen. Det var dette Brev, som dannede Grundlaget for Mindefesten.

KRIGENS SIDSTE MAANEDER. Tiden fra Nytaar til Maj 1945 var — som alle husker — Krigens mest rystende og spændende Periode.

Det var den almindelige Opfattelse Jorden rundt, at Tysklands endelige Nederlag og Sammenbrud var nær forestaaende. Men der var delte Meninger om, hvornaar og under hvilke Former dette vilde ske. Under saadanne Forhold mente Byraadet ikke, at man turde planlægge større Festligheder paa Jubilæumsdagen. Tyskerne regerede jo i Byen værre end nogensinde før. Man havde derfor besluttet at fejre Dagen ved en Gudstjeneste, et ekstraordinært Byraadsmøde med paafølgende Reception paa Raadhuset og ved Udgivelsen af et Festskrift. Tysklands Kapitulation og fuldstændige Sammenbrud, der indtraf 8 Dage før Jubilæumsdagen, forløb imidlertid under uanet rolige Former, og Faren for Danmarks Inddragelse i Krigens Afslutning var saaledes forbi.

JUBILÆUMSDAGEN formede sig derfor spontant som en stor og jublende Folkefest, der naaede sit Højdepunkt ved Englændernes Ankomst til Byen om Eftermiddagen. Efter en Gudstjeneste i Kirken Kl. 10, hvor Provst Hein, der var kommet hjem fra Frøslevlejren, prædikede, afholdtes et ekstraordinært Byraadsmøde paa det nye Raadhus. I Byraadssalen var gjort Plads til 150 Tilhørere, og hver eneste Plads var optaget. Mødet, der varede næsten 3 Timer, fik et højtideligt og festligt Forløb.

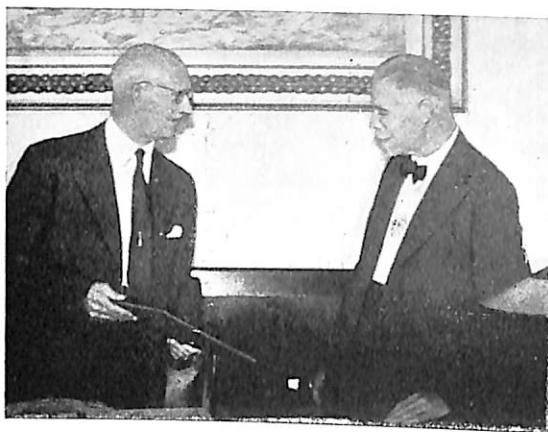
Borgmester Pallesen, der havde baaret Hovedparten af Krigens Vanskeligheder i kommunal Henseende, holdt en Velkomsttale til de mange fremmodte Gæster og Gratulanter. Der afsendtes et hjerteligt Hyldesttelegram til Kong Christian og et Lykonskningstelegram til Landets nye, frie Samlingsregering. Borgmesteren udtalte

5. Maj 1945. Borgmester Pallesen taler om Formiddagen fra Vinduet i det gamle Raadhus til den paa Torvet forsamlede Menneskemængde. Nedenunder et lille Udsnit af Folkeskaren.

Ønsket om, at det maatte lykkes denne, som bestod af Repræsentanter for alle Landets Partier — Nazisterne selvfølgelig fraregnet — at faa Held til at fore Landet gennem de mange forestaaende Vanskeligheder.

Borgmesteren gav dernæst et kort Rids af Byens Historie gennem de forløbne 500 Aar i Medgangs- og Modgangstider. Han dvælede bl. a.

Borgmester Pallesen overrækker ved en Festlighed paa Raadhuset d. 3. September 1945 Professor August Krogh Byens Æresborgerbrev.

ved, at Byen nu paa sin Jubilæumsdag stod ved Afslutningen af den frygteligste Krig, der nogensinde havde hærget Verden. »Vi har ved Slutningen af de 5 tunge Besættelsesaar Grund til at være inderlig taknemlige, fordi Byen har undgaaet at blive Skueplads for egentlige Krigshandlinger, hvilket for blot 3 Uger siden syntes at være uundgaaeligt. Det

saa dengang ud til, at Grenaa skulde blive et strategisk Brændpunkt, men ved den fuldstændige Kapitulation d. 5. Maj var Faren overstaet. Vor dyre og smukke Havn, som af Fjenderne var gjort klar til fuldstændig Pulverisering [af Frygt for Angreb af Russerne], idet 3—400 Tons Sprængstof og Tusinder af Cementblokke laa klar til Formaalet, blev reddet fra Ødelæggelse«.

Borgmesteren udtalte det Jubilæumsønske, »at Enighed, Forudseenhed og Flid i de kommende Aar maatte besjæle Byens Borgere, og at Trivsel og Fremgang atter maatte skabes for vor By, saaledes at vore økonomiske Forhold igen maatte blive af saadan Art, at alle vore humane Institutioner kunde bibeholdes og udbygges til Gavn for dem, som af Livets Forhold var henvist til at søge Hjælp der.« Han meddelte saa, at Byraadet med Ministeriets Sanktion havde bestemt at udnævne Byens berømte Søn, Professor, Nobelpristager August Krogh til Byens Æresborger. Da Professoren imidlertid befandt sig i Sverige, vilde Overrækkelsen af Borgerbrevet først finde Sted ved en senere Lejlighed.

Derefter havde en lang Række indenbys og udenbys Gratulanter Ordet for at overbringe Byen Hilsener, Lykønskninger og Gaver. Institutioner og private Borgere i Grenaa overrakte ved Landsretssagfører Henning Hansen en Borbergave paa 18.500 Kr. til Anvendelse efter Byraadets Bestemmelse, ligesom Direktør Henrik Rosenvinge fra Dampvæveriet og

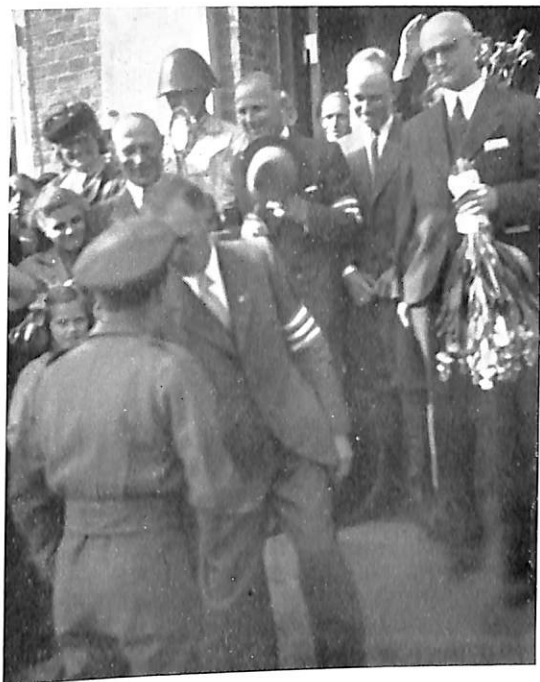

13. Maj 1945. En tusindtallig Folkeskare forsamledes om Eftermiddagen foran det nye Raadhus paa Nytorv. Danske og engelske Flag vajer, mens der ventes paa Englænderne.

Dyrlæge M. Dyekjær og Frue personlig overrakte Pengegaver paa henholdsvis 20.000 og 10.000 Kr. til Anvendelse efter nærmere Bestemmelse. Fra Forskonnelsesforeningen og Banken for Grenaa og Omegn var skænket en Gave paa 5000 Kr. til Hjælp til det paatænkte Søren Kanne Monument. Selvfølgelig var der Blomsterhilsener og andre Gaver i Mængde.

ENGLÆNDERNE KOMMER

Ved Middagstid kom der Meddelelse fra Aarhus om, at en lille Afdeling af Montgomerys berømte »Orkenrotter«, »The royal dragoons«, der havde gjort Turen fra El Almain og Tunis i Nordafrika gen-

Dyrlæge E. Dyekjær hilser paa Lojtnant Wynn. Bagved ses bl. a. Borgmester Pallesen med Blomster, Provst Hein og Direktor Bisgaard.

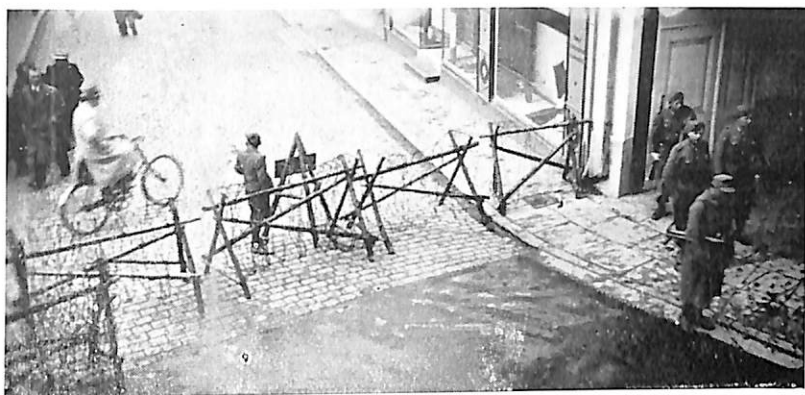

Englændernes Ankomst ventes paa Nytorv 13. Maj 1945. Udsigt fra Raadhusvinduerne.

nem Italien, Frankrig, Belgien og Holland til Danmark, vilde komme til Grenaa ved 16 Tiden. Det skete efter meget hjertelig Indbydelse fra Byraadet. Det bestemtes derfor, at Eftermiddagens Fest, som oprindeligt var tænkt henlagt til det gamle Anlæg, og som nærmest skulde være af alvorlig Art af Hensyn til den lige afsluttede Krigs Lidelser, skulde opsættes til en følgende Aften. I Stedets foranstaltedes en festlig Modtagelse paa Pladsen foran Raadhuset paa Nytorv. Det blev en straalende Glædesfest. Tusinder af Mennesker var forsamlet der, da Briterne i deres Panservogne rullede ind paa Pladsen, modtaget med Jubelraab af den store Menneskemængde. De hilstes med Taler af Dyrslæge E. Dyekjær, der repræsenterede Frihedsraadets Lokalkomité, og af Borgmesteren. Derefter holdt Anføreren for den lille britiske Afdeling, Lojtnant Wynn, en kort Tale, der gennem Tolk blev oversat til Dansk og modtoges med Jubel.

Om Aftenen var der Middag for en snævrere Kreds. Den var præget af Krigstidens ernæringsmæssige Vanskeligheder og Indskrænkninger, men i lige saa høj Grad af Glæden over Befrielsen fra det tyske Aag. I denne Middag deltog selvfølgelig ogsaa de engelske Gæster. Dagen sluttede med A s f a l t b a l paa Torvet foran Hotel Dagmar. En Musiktribune var rejst, og flere Tusinde Grenaensere var til Stede hele Aftenen og frydede sig over den straalende Gadebelysning, som nu atter viste sig efter de lange, mørkelagte Aar. Karakteristisk var det, at Ballet just holdtes uden for Hotel Dagmar, som i Krigens sidste Maaneder havde været Tyskernes Hovedkvarter her i Byen, og hvorfra de sidste af »Værnemagten» netop var afrejst samme Dag.

Festen sluttede med et improviseret F y r v æ r k e r i, som Friheds-

Søndergade med Pigtraadsspærringen, »Spanske Ryttere«, ved Hotel Dagmar, som var Tyskernes Hovedkvarter i Krigens sidste Maaneder.

kæmperne lavede med Lyspistoler, der oplyste Himlen i røde, grønne og gule Farver. Lyspistoler og Raketter var »laant« fra Tyskernes Depot ved Grenaa Havn, hvor der var Forsyning nok til en hel Aarrække.

Netop da Fyrværkeriet var forbi, satte Naturen selv Punktum med en mægtig Tordenbyge, der hurtigt tomte Gaderne.

XXV. AUGUST KROGH

Professor, Nobelpristager, Grenaa Bys Æresborger var født 15/11 1874, Son af daværende Skibsbygger, senere Brygger V. Krogh og Hustru Mimi Dreckmann. Hans Fødested var »den gamle

Lillegade Nr. 50. Aug. Kroghs Fødested med Mindeplade: »I denne Ejendom fødtes 15. November 1874 Grenaa Bys Æresborger, Nobelpristageren, Professor Aug. Krogh. Dod 18. Sept. 1949 i København.«

Borgmestergaard«, Lillegade Nr. 50, som Faderen dengang ejede, og hvor der i 1950 opsattes en Mindeplade. Faa Aar efter overtog Krogh Bryggeriet vestligst i Lillegade (nuværende Autostation), og her tilbragte Krogh sin Barndom. Han tog Præliminæreksamen fra Byens private Realskole, kom dernæst til Latinskolen i Aarhus og begyndte efter Studentereksamen paa det medicinske Studium. Allerede fra Barndommen havde han, vistnok i nogen Grad paavirket af Faderens Ungdomsven, Zoologen Dr. phil. William Sørensen, næret meget stor Interesse

Professor August Krogh. Nobelpristager. Grenaa Bys Æresborger.

for Naturhistorie. Han forlod derfor Medicinen og afsluttede i 1898 sit Universitetsstudium med Magisterkonferens i Zoologi. I sin Studentertid havde han suppleret sin Uddannelse ved fysiologiske Studier hos Professor Chr. Bohr, der blev hans egentlige videnskabelige Lærer, og blandt hvis ypperste Elever Krogh maa regnes.

Efter Magisterkonferens blev August Krogh Assistent ved det medicinsk-fysiologisk Laboratorium, hvor han virkede, til han i 1908 udnævntes til Docent i Dyrefysiologi. Embedet omdannedes senere til et Professorat, og i denne Stilling virkede August Krogh saa i næsten 30 Aar, indtil han i 1845 faldt for Aldersgrænsen.

Kroghs Doktordisputats fra 1904 handlede om Froernes Hud- og Lungerespiration. Aandedrættets Fysiologi og alt, hvad dermed staar i Forbindelse, blev Hovedemnet for Professor Kroghs videnskabelige Arbejder. Hans Undersøgelser over Haarkarrene og deres Betydning, altsaa det, man kalder Kapillarsystemet, var banebrydende og skaffede ham international Berømmelse. »Paa fuldkommen original og revolutionerende Maade gjorde han Rede for, hvorledes Ilten i den indaandede Luft ved Gennemsvivning vandrer fra Blodet ud i Legemets Celler«. Dette Arbejde skaffede ham i 1920 Nobelprisen. Det var sikkert ogsaa stærkt medvirkende til, at Rockefeller-Fonden i 1925 stillede betydelige Pengemidler til Raadighed til Opførelse af det store, nye fysiologisk Laboratorium i København.

Det var et typisk Træk hos August Krogh, at han paa mangfoldige Omraader forstod at stille videnskabelige Arbejder og Opfindelser i det praktiske Livs Tjeneste. Han har bl. a. en meget væsentlig Andel i, at Insulinfremstillingen blev taget op herhjemme og netop her staar paa et meget højt Stade. I Aarenes Lob modtog Professor Krogh en lang Række

Lillegade Nr. 61. August Kroghs Barndomshjem, nu ombygget til »Autoservice».
(Foto 1905. Stender Eneret).

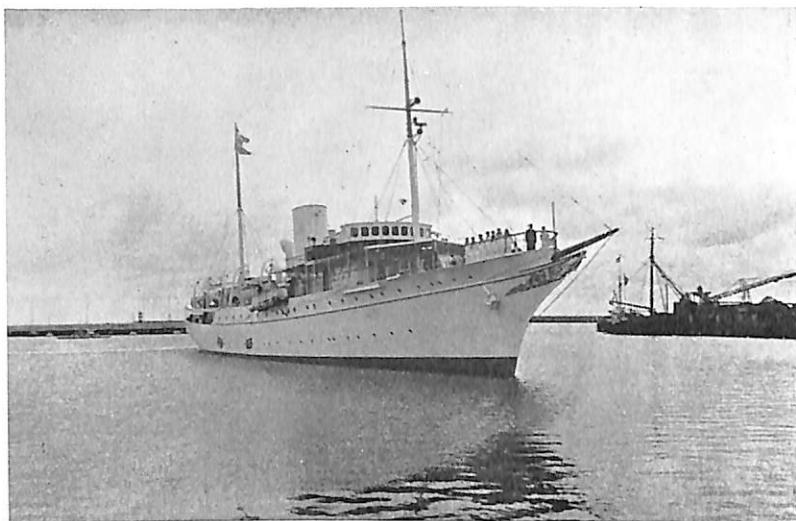
videnskabelige Udmærkelser, var bl. a. Æresdoktor ved en halv Snes udenlandske Universiteter. Det var derfor intet Under, at Grenaa Byraad ved Byjubilæet 13. Maj 1945 ønskede at udnævne denne Byens berømte Søn til Grenaa Æresborger. Da Krogh paa den Tid var i Sverige, hvor han havde søgt Tilflugt i Besættelsens sidste Aar, fandt Overrækkelsen af Borgerbrevet først Sted lidt senere. I Maj 1949 besøgte August Krogh endnu en Gang sin Fødeby. Kort efter blev han syg og afgik ved Døden 13. September 1949.

XXVI. KONGEBESØGET I GRENAA

6. Juli 1951.

Just som sidste Ark af nærværende lille Bog gaar i Trykken, oplevede Grenaa i en hel Uge at være Genstand for Omtale i næsten alle Landets Blade. Aarsagen var dels Det danske Spejderkorps' Korpslejr ved Grenaa Strand 4.—12. Juli, dels Kongeparrets Besøg 6. Juli.

Dette Besøg havde en dobbelt Aarsag, først den, at Kongen forlængst havde givet Ebeltoft Løfte om at ville være Gæst ved Byens 650 Aars Jubilæumsfest 7. Juli, dernæst den, at Kongen — som Protektor for Spejderlejren — ganske naturligt ønskede at aflægge denne et Besøg. Endelig var Besøget et Led i Kongeparrets Rejser rundt i Danmark for ved Selvsyn at gøre sig bekendt med alle Dele af Landet og dets Indbyggere. Kun een Gang før havde Kong Frederik som Kronprins for mere end en Snes Aar siden gæstet Grenaa. Torsdag Aften 5. Juli var Kongeskibet Dannebrog afsejlet fra Odense og ankrede hen paa Morgenstunden op paa Rheden uden for Grenaa. Kl. 9,45 lagde Skibet til ved Vestkajen i den nye Havn, hvor der var foretaget en stor Afspærring. Indenfor stod en

Kongeskibet paa Vej ind til Vestkajen.

lang Række af Foreninger og Korps opstillet, ligesom Byraadet, Amtsraadet og Byens højere Embedsmænd selvfølgelig var til Stede.

Da Skibet lagde til, gik Kongen og Dronningen straks i Land. Amtmand Holck udbragte det traditionelle 9 foldige Leve for Kongen, og Borgmester Aksel H. Hansen bød i en hjertelig Tale Kongeparret velkommen til Grenaa. Han dvælede bl. a. ved, at Kongens Besøg ikke alene i de store Byer, men ogsaa i Smaabyerne var et Udtryk for Tanken om, at vi alle her i vort fælles Hjem Danmark hører sammen og er Led i den store Helhed. Efter et Kvarters Kur paa Havnepladsen kortede Kongeparret med Kongen personlig ved Rattet til

STADION. Her modtoges Majestæterne af Spejderchefen Ove Holm og Lejrchefen Jens Hvass og tog Plads paa den indrettede Tribune. Saa begyndte den festlige Indmarch af de 7.000 Spejderdrengene. Op fra Træningsbanen, hvor de havde samlet sig og taget Opstilling, kom Spejderne i en uendelig Række. Alle havde Bøgegrene i Hænderne, og Kongeparret hilste smilende paa dem. Formation fulgte efter Formation og rungende Hurraer og Spejderraab lod Kongeparret i Mode, efterhaanden som de passerede Tribunen.

Da hele den store Spejderflok var samlet, holdt Spejderchefen en kort Tale, hvori han bl. a. mindede om, at den første Korpslejr i 1913 netop blev afholdt her paa Djursland (ved Kalo). Ogsaa dør havde Kongen været til Stede, dengang som Kronprins. Han mindede Drengene om, at de var Fremtidens Danmark, og at Landets Fremtid afhang af den enkelte Borgers Dygtighed, Redelighed og Retsindighed. Spejderchefen udbragte et nifoldigt Leve for Kongen og man sang »Kong Kristian«.

hvorefter Kongen holdt en kort Tale, som modtoges med Jubel og Hurra.

Kongeparret forlod derefter Stadion og bilede til Spejderlejren ved Stranden. Der deltog de i Førerkantinen sammen med Lejrpræsidiets og Spejderførerne i et festligt Kaffe bord. Derefter besaa de interesseret Lejrens forskellige Afdelinger og underholdt sig hist og her livligt med Spejderne og deres Førere. Under nye Hurra- raab fra den tusindtallige Forsamling forlod de saa Lejren og kørte til »Dannebrog«.

Om Eftermiddagen besøgte Kongen og Dronningen ledsaget af Amtmanden, Borgmesteren og et lille Følge Grenaa Dampvæveri, De gamles

Kongeparret gaar i Land.

Kongeparret i Samtale med Amtmand Holck og Borgmester Aksel H. Hansen.

Spejderparaden paa Stadion.

Hjem og Kirken. Om Aftenen var der Taffel paa Kongeskibet. Hertil var indbudt en snæver Kreds af Gæster fra Byen, Amdraadet og Ebeltoft.

Næste Formiddag aflagde Kongeparret Jubilæumsbesøg i Ebeltoft, hvor de modtoges med samme Begejstring og under lignende festlige Former som i Grenaa. Herfra returneredes til Grenaa lige over Middag, og straks efter sejlede Kongeskibet af Sted med Aarhus som Maal.

Kong Frederiks Besøg var det 4de Kongebesøg i Grenaa i Lobet af det sidste Aarhundrede. I 1861 var Kong Frederik VII og Grevinde Danner paa et To-Dages Besøg i Grenaa. Det var for Banernes Tid, og Rejsen foregik altsaa i Ekvipager. I 1876, kort efter at Banen til Randers var aabnet, var Kong Christian IX, Dronningen og en Række kongelige Herskaber, bl. a. Kongen og Dronningen af Grækenland, i Grenaa paa Gennemrejse til Viborg til Domkirkens Genindvielse. De kom hertil med Skib, besaa Havnen og Kirken, spiste Frokost paa Hotel Dagmar, hvor Byen var Vært, og rejste videre med Toget kort efter Middag. Endelig var saa i 1933 Kong Christian X, kort efter den nye Havns Indvielse, paa et ganske kort Besøg i Grenaa og ved Havnen (se Billedet Side 81).

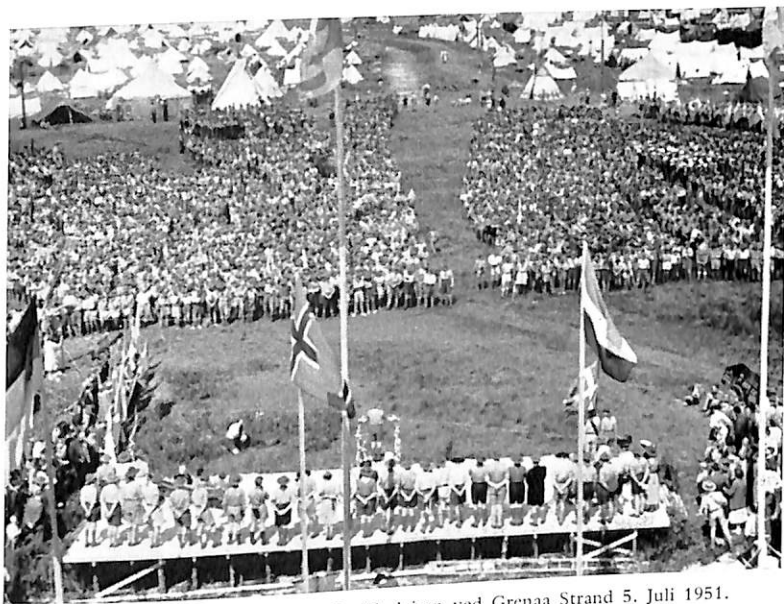
XXVII. SPEJDERLEJREN

ved Grenaa Strand 4.—12. Juli 1951.

Det danske Spejderkorps' Korpslejr ved Grenaa Strand betød uden Tvivl det største Besøg af tilreisende, som Grenaa nogensinde har været ude for. Lang Tid i Forvejen havde man fra Byens Side begyndt paa de nødvendige Forberedelser, som udkrævedes for at modtage en Indkvartering paa 8000 faste Gæster for en hel Uge. Pladsen til Lejren (ca. 15 Tdr. Land) var helt ideel: flere Kilometer Badestrand ved Siden af Hede- og Plantagearealer af rigelig Storrelse. En stor, aaben Plads var ryddet i Plantagen. Der var sørget for fin Vandforsyning, og den nye Korebro over Aaen var anlagt paa Rekordtid for at gøre Trafikforholdene saa gode som muligt.

Fra hen mod 1. Juli havde mindre Spejderafdelinger i Forbindelse med Institutioner i Grenaa gjort Forberedelser til Modtagelsen. Der var rejst Tribune, afstukket Gader m. m. Der var indrettet Telefonnet med Omstilling til 25 Lokaltelefoner i de forskellige Lejr-afdelinger. Lejren havde Posthus, en Bankafdeling, C. B. Brandkorps, Lejrpoliti og Lejrlazaret.

DAGEN FØR AABNINGSFESTEN begyndte Spejdere fra alle Kanter at strømme til. Lange Særtog gik helt til Havnepladsen, Færgen bragte sin Part, og mange kom cyklende. Danskerne var selvfølgelig i overvældende Flertal, men der var mange Hundrede udenlandske Deltagere: Sydslesvigere, Nordmænd, Svenskere, Finner, Tyskere, Hollændere, Eng-

Fra Aabningshojtideligheden i Spejderlejren ved Grenaa Strand 5. Juli 1951.
I Baggrunden et lille Udsnit af Teltenes Mangfoldighed.

Fra Indtoget i Spejderlejren 5. Juli 1951.

lændere, Skotter og Canadiere. Af disse vakte selvfølgelig Skotterne med deres Kilde, Sækkepiber og andet typisk skotsk Udstyr særlig Opsigt.

Djurslands Divisionen samlede paa Pladsen ved Søren Kannetroppens Tropshus ved Sdr. Mølle, overnattede der og drog Onsdag Formiddag med klingende Spil gennem Byen til Lejren. De medbragte »Grenaa-Kærren«, som afleveredes til Lejrpolitiet. »Grenaa-Kærren« var i Dagene 4.—6. Maj i Ilmarch ført gennem Landet fra Helsingør til Grenaa af skiftende Spejdertrope. Den rummede et Fyrfad med Gloder, hvis Ild stammede fra det sidste nordiske Lejrbaal i 1950 i Spejderlejren i Avatyr ved Stockholm. Lejrens Ledere var Spejderchefen, Civilingeniør Ove Holm, København, og Lejrchefen, Statsskovrider Jens Hvass, Rold Skov. Desuden var der et lokalt Lejrpræsidium med Borgmesteren som Formand.

LEJRENS AABNING. Torsdag den 5. Juli holdtes den officielle Aabningsparade. Lejrpræsidiets Medlemmer sad paa en Forhøjning ved Lejrtorvet omgivet af alle de øverste Ledere inden for Spejderbevægelsen, og foran dem stod mere end 7000 Spejdere opmarcheret paa Lejrtorvet i Trope og Divisioner med Faner i Hundredvis. Herfra udtalte Lejrchefen: »Tidspunktet er kommet, Grenaa-lejren er klar. Rammen skal nu fyldes af godt Humør og glade Dreng, der nyder Livet paa en af de skønneste Pletter i Jylland. Benyt Lejligheden til at faa Venner. Vor gamle Chef, Lord Baden Powell sagde, at det gjaldt om, at Ungdommen mødtes, for den var gaaet i Baas, for Dreng Verden over har en forbavsende Lighed med hinanden.« Paa de forskellige Sprog bod han

derefter de udenlandske Gæster Velkommen. Derefter erklærede Borgmester Aksel H. Hansen paa Lejrpræsidiets Vegne Korpslejren for aabnet, idet han overrakte den Sølvpokal, som Byraadet havde skænket som Præmie. Om Aftenen tændtes det første fælles Lejrbaal ved Gløder fra Fyrfadet i Grenaa-Kærren. Efter at Spejderchefen havde holdt en Tale, traadte efter Tur en Spejder frem fra hvert af de deltagende 10 Lande. Hver holdt en kort Tale paa sit eget Sprog, og derpaa kastede de under stormende Bifald et Stykke Ved af paagældende Lands Nationaltræsart paa Baalet. Derefter var der et Par Timers Lejrbaalsunderholdning.

KONGEBESØGET. Næste Dag, Fredag, var helt igennem præget af Kongebesøget, først af den store Parade paa Stadion, derefter af Kongebesøget i Lejren. Om Natten fandt Lejrens største og mest krævende Øvelse Sted. Det var *Natmanøvren* ved Sostrup, som havde faaet den romantiske og eventyrduftende Titel »Ceylon-Oproret« og skulde figurere at foregaa i et opdigtet Land i Orienten, hvor de kongetro Singalesere retter et Angreb mod Veddaerne, der lever af Opiumsmugling. I Manøvren deltog 6000 Spejdere. De vendte først hjem næste Morgen efter en anstrengende Tur, hvor enkelte af de mest trænede havde tilbagelagt op til 50 km, og hvorefter de i Sandhed nok alle kunde trænge til Sovn. Den Dag var saa Hviledag.

SONDAG FORMIDDAG samledes 6000 Drengene paa Lejrtorvet, hvor Sospesjderchefen, Sognepræst Fritz Lerche, holdt en protestantisk Gudstjeneste. Et andet Sted i Lejren holdt den katolske Sct. Knuds Division Gudstjeneste. Her var 300 til Stede, og Pastor Knud Ballin forret-

Fra Indtoget i Spejderlejren 5. Juli, 1951.

Fra Kongeparrets Besøg i Spejderlejren Fredag 6. Juli 51. Dronning Ingrid, Lejrchefen, Statskovrider Jens Hvass, Kong Frederik, Spejderchefen, Civilingeniør Ove Holm.

tede Messen. Søndag var iøvrigt den store **P u b l i k u m s d a g**, da Gæster i Tusindvis aflagde Lejren et Besøg og med Beundring iagttog det stor-slaede Arrangement og det brogede Liv, som udfoldede sig. Særlig den etnografiske Lejr med de malede og sværtede Drengene, som skulde forestille at være Repræsentanter for de forskellige Naturfolk, havde stærkt Besøg. Søndag Aften var der stort **F a k k e l t** og fra Lejren op til Grenaa By. Paa Torvet holdtes Taler, som gennem Lejrens fortræffelige Højtalervogn rundkastedes over hele Pladsen. Nationalsangen blev sunget, hvorefter Faklerne kastedes i Baal i en stor Sanddyng, og Spejderdrenge gav sig af Sted paa den 5 km lange Tur tilbage til Lejren.

M a n d a g og **T i r s d a g** var Storsteparten af Spejderne paa Besøg henholdsvis i Ebeltoft og Aarhus. Turene foretoges med lange Ekstratog. Mandag Aften havde Lejren Besøg af den skotske Spejderchef Jack Stewart og af den skotske Oberst Wilson, som faktisk er den **o v e r s t e** **S p e j d e r c h e f** for Alverdens Spejdere. I den Anledning holdtes senere paa Aftenen et »Gilwell-Gensyn«, hvilket vil sige Forersammenkomst, i Katholm Slots Borgkælder, som Godsejer Collet, der var Medlem af Præsidiet, stillede til Raadighed. **O n s d a g** var **L e j r e n s** **s i d s t e** **D a g**. Som Afslutning havde Lederne bestemt at give Udtryk for Spejdernes Taknemlighed for den gode Modtagelse i Grenaa ved at foretage en »good turn« til Gavn og Glæde for Grenaa By. Opgaven bestod af tre Dele: 1) En Flytning af de Tusinder af Sosten, som Strommen havde ført bort fra Pullerev, tilbage til dette. 2) Rensning af hele den 3—4 km

lange Badstrand for Tang og Affald, der hobedes op i Stakke, som let lod sig transportere bort. 3) Lugning af de to lange Rosenbede langs hele Aarhusvej fra Søndermølle til Fuglsang Skole. Alle Opgaverne klarede smukt og hurtigt af de mange flittige Hænder.

I Lobet af Torsdag var hele Lejren rommet. Hjemturen var begyndt, og kun enkelte Hold blev tilbage nogle Dage endnu for at rydde alt bort og aflevere det benyttede Areal i fineste Orden.

XXVIII. LIDT PERSONALHISTORIE

Korte Biografier af et Dusin af Byens mest fremtrædende og omtalte Mænd i Tiden 1810—1930.

JACOB AAGAARD f. 1777, d. 1852. By- og Herredsfoged i Grenaa 1802—52, er den Byfoged, som har beklædt Embedet længst og opnaaet den største Popularitet. Han var en særdeles dygtig Mand med et klart Hoved og et rigt Initiativ og reformerede paa mange Punkter de forældede Forhold i Byens Administration og Udseende. Han var en retsindig Embedsmand med et meget jovialt Væsen og vandt i usædvanlig Grad Borgerskabets Sympati og Kærlighed. Om hans fremragende Evner vidner den Omstændighed, at han kun var 25 Aar, da han udnævntes til Byfoged i Grenaa, og at han senere, under en lang Vakance, konstitueredes som Amtmand i Randers. Ved hans 50 Aars Jubilæum hædrede Borgerne ham ved en Fest paa Raadhuset og et Fakkeltog, ligesom man lod fremstille det Maleri af ham, som endnu hænger paa det gamle Raadhus.

CHRISTOPHER KRABBE f. 1833, d. 1913. By- og Herredsfoged samt Borgmester i Grenaa 1876—83. Krabbe kan ikke som de foregaaende og efterfølgende nævnes som en Mand, der har haft afgørende Betydning for Grenaa By. Hans Interesser laa paa det storpolitiske Omraade. Men som en af 70erne og 80ernes mest fremragende Politikere, som Folketingets Formand 1870—83 og som en af den radikale Fløj af Venstres mest begavede Ledere i den store Kamptid bør hans Navn nævnes. Han var dengang omtrent Byens eneste Venstremand og den nystiftede »Grenaa Folketidende«s virksomme Støtte.

JOHAN NICOLAI WINDING f. 1815, d. 1905. Grosserer i Grenaa 1844—61, senere Hotelejer. Winding var i 1850erne ubetinget Byens »almægtige« og forende Mand paa alle Handelens Omraader. Foruden at drive en meget omfattende Grossererforretning var han Ejendomshandler i stor Stil og grundlagde en Række Foretagender. Pengekrisen i 1857 ramte imidlertid hans Virksomhed. Hans Fallit i 1861 virkede nærmest lammende paa hele Byen. I 1867 opførte og indrettede Winding Hotel »Dagmar«, Byens første Hotel af virkeligt Format, men maatte af øko-

Byfoged J. Aagaard
12/9 1777—15/6 1852

Borgmester Chr. Krabbe
20/7 1833—22/5 1913

Grosserer J. N. Winding
10/3 1815—20/5 1905

Vicekonsul N. L. Koch
8/11 1820—2/4 1881

Apoteker F. Hoffmeyer
7/3 1835—30/12 1910

Vicekonsul C. J. Momme
2/6 1831—17/1 1916

nomiske Grunde afhænde det og forlod Byen i 1873. Han døde i København 90 Aar gammel.

NIELS LAURITS KOCH f. 1820, d. 1881. Købmand i Grenaa, Vicekonsul, Ejer af »Aftenstjernen«. Koch var en fremragende Købmand med mange personlige Fortrin og stor Handelsdygtighed. Han var Formand for Borgerrepræsentationen 1852—68, indtil den nye Kommunallov fastsatte, at Byfogeden fremtidig skulde være Byraadets fødte Formand. Koch var i en lang Aarrække Borgerskabets Førstemand baade i politiske og kommunale Anliggender. Medstifter og administrerende Direktør for Sparekassen til sin Død. Han rantes ligesom Winding af Pengekrisen i 1857, maatte afhænde sin Forretning og døde i Grenaa som en fattig, men anset Mand.

F. HOFFMEYER f. 1835, d. 1910. Apoteker i Grenaa 1867—1902. Medlem af Byraadet 1873—85 og 1891—95. Hoffmeyer var en overordentlig alsidig Begavelse, rig paa Initiativ og med fremragende Handlekraft. Han var i 1870 og 80erne ubetinget Grenaa's forende Personlighed baade politisk, kommunalt og selskabeligt. Hoffmeyer var Stifter eller Medstifter af en lang Række Foreninger, Selskaber og Institutioner bl. a. Grenaa Handelsforening, Grenaa Telefonselskab, Fugleskydningsselskabet, Realskolen, Asylet, Handels- og Kontoristforeningen, og han var den ledende Kraft i Arbejdet for Jernbanen og den nye Havn i 70erne. Hoffmeyer var en af Højres Førere og et Par Gange opstillet som Folketingskandidat. I 1902 solgte han Apoteket og flyttede til Aarhus som Direktør for »Jydske Telefon-Aktieselskab«.

C. J. MOMME f. 1831, d. 1916. Købmand i Grenaa 1856—95 Svensk-norsk Vicekonsul. Momme tilhorte en lidt senere Aargang end Winding og Koch. Han var ligesom de en fremragende Handelsbegavelse, men med et mere nøgternt Overblik. Desuden havde han den Lykke, at hans egentlige Virkeperiode først faldt efter Pengekrisen. Ved uhyre Flid, Dygtighed og Paapasselighed skabte han sig i Aarenes Lob en særdeles betydelig Forretning baade en gros og en detail og blev en meget rig Mand. Momme tog ikke Del i det politiske eller offentlige Liv, men med sine store Pengemidler stottede han i udstrakt Grad mange samfundsnyttige og humane Formaal. Han vil frem for alt blive mindet som Skaber af det nye Lystanlæg og af Arbejderhjemmet paa Østergade for gamle og svagelige Mennesker af Arbejderklassen.

CARL JACOBI f. 1843, d. 1914. Sognepræst i Grenaa 1877—95. Jacobi var ligesom Apoteker Hoffmeyer en af de Mænd, som i særlig Grad prægede Grenaa i 80erne. Han tilhorte nærmest »kirkeeligt Centrum« og var levende interesseret i det, som man dengang kaldte »kristelige Kærlighedsgerninger«. »Det lykkedes ham at tilvejebringe en ordnet og omfattende Menighedspleje, der kunde tages til Mønster paa andre Ste-

Sognepræst C. Jacobi
5/6 1843—11/5 1914

Skoleinspektør H. Reventlow
17/2 1841—8/1 1897

Fabrikant H. P. Rosenvinge
24/6 1856—15/1 1935

Redaktør C. V. Færch
5/2 1836—1/3 1899

Redaktør J. Skjodsholm
11/1 1862—2/5 1928

Redaktør N. Josiassen
19/1 1873—15/12 1942

der«. (Stefansforeningen, Sondagsskolerne, Menighedssygeplejen m. m.) Jacobi var den ledende ved Arbejdet for Opførelse af Borneasylet, Menighedshjemmet og Kapellet paa Kirkegaarden, og han var en virksom Leder af eller Medarbejder ved mange velgørende Institutioner. Han udnævntes i 1895 til Stiftsprovst i Aalborg og døde i Kobenhavn Aaret efter at have taget sin Afsked.

HELANIUS REVENTLOW f. 1841, d. 1897. Forstelærer og Skoleinspektør i Grenaa 1874—97. Medlem af Grenaa Byraad 1873—93. Reventlow var en dygtig og pligtopfyldende Skolemand, som med fast Haand ledede Skolevæsenet i Grenaa i mere end en Snes Aar. Han var tillige i høj Grad samfundsinteresseret. I Byraadet havde Plantningssagen i særlig Grad hans Interesse, og han var paa dette Punkt Konsul Mommers højre Haand. Det samme gælder med Hensyn til Omsorg for fattige, nødlidende og syge. I en lang Række Aar var han Sygekassens uegenlyttige Formand. Ligesom Hoffmeyer og Jacobi var han en af Højres Ledere og Forgrundsfigur ved politiske og nationale Møder, altid rede til at bryde en Lans for sine Meninger. Han døde i en ung Alder. Paa hans Grav rejstes af taknemlige Medborgere en Mindesten.

H. P. ROSENVINGE f. 1856, d. 1935. Manufakturhandler i Grenaa 1882. Grundlægger af Grenaa Dampvæveri 1893. Byrådsmedlem 1897—1904. Som nævnt under »De tekniske Værker« har Rosenvinge indirekte givet Anledning baade til Gasværkets og Elektricitetsværkets Anlæggelse. Men det som for alle Tider vil betegne hans Hovedindsats i Byens Liv og Udvikling er Grenaa Dampvæveri, som han anlagde og drev frem til at blive en overordentlig stor Virksomhed. Det er nu Landets største Tekstilfabrik, og den har Hovedandelen i hele »Østerbrokvarteret«s Opstaaen. Med god Grund har Byraadet derfor »foreviget« Rosenvinges Navn ved at give Østerbrokvarterets lille Torv Navnet »H. P. Rosenvinges Plads«.

C. V. FÆRCH f. 1836, død 1899. Bogtrykker og Avisudgiver i Grenaa. Byrådsmedlem 1891—99. Færchs Navn er uadskilleligt knyttet til »Grenaa Avis«, hvis Redaktør han var i 30 Aar. I hele denne Periode var Avisen Borgerskabets Organ. Færchs Mening i politisk, kommunal og national Henseende faldt nøje sammen med det aldeles overvejende Flertal af Borgernes, og Færch var dette Flertals Talerør. Der er ingen Tvivl om, at Færch og »Grenaa Avis« baade paa godt og ondt har sat sit Præg paa Byen i den Periode. Som Haandværkerforeningens mangeaarige Formand og Haandværkernes Repræsentant i Byraadet, men navnlig gennem sin Avis har han betydet meget for denne Stand. Med Færchs Død segnede Avisen hen og gennemgik en lang Række Forandringer, før den endelig helt forsvandt.

JAKOB SKJØDSHOLM f. 1862, d. 1928. Redaktør af »Grenaa

Folketidende« 1887—1906. Derefter Bankdirektor. Skjødsholm var en habil Bladleder og en smart Forretningsmand, men hensynsløs og udfordrende i hele sin Færd. Han laa i de første mange Aar i stadig Strid med Borgerskabet, som var Skive for hans Spydigheder, men han havde mange Tilhængere og Beundrere paa Landet. Efterhaanden steg Bladets Indflydelse og Udbredelse stærkt ogsaa i Byen, og Skjødsholm blev en meget velstaaende Mand. I 1906 solgte han Bladet for et ganske anseeligt Beløb og startede en Bank. I Tiden 1900—20 spillede Skjødsholm en overmaade betydelig Rolle i Byens Liv og var Forgrundsfigur i mange store Foretagender bl. a. Grenaa Andels-Svineslagteri og Grenaa—Gjerrild-Banen. I Verdenskrigen var Skjødsholm og Banken i første Række i Borspekulationerne. Da Nedgangen kom, krakkede Banken og maatte træde i Likvidation. Aktiekapital, Reserver og en Del af Sparernes Indskud var tabt, og Skjødsholm gik under sammen med Banken.

N. P. JOSIASSEN f. 1873, d. 1942. Oprindelig Musiker og Træskomand, senere Journalist og Lokalredaktør af »Demokraten«s Djurslandsudgave. Han var Medlem af Grenaa Byraad 1909—39 og Medl. af Landstinget 1924—42. Josiassen var fra sin tidligste Ungdom grebet af den socialdemokratiske Bevægelse og fortsatte med ukuelig Energi det Arbejde, som allerede var begyndt af Typograf Blomberg. Han har mere end nogen anden Æren for, at Partiet baade fagligt og politisk omsider kom til Magten her i Grenaa. I sin 30 aarige Byraadsperiode ovede han en ganske overordentlig Indflydelse paa næsten alle kommunale Forhold, uagtet Partiet ikke i hans Levetid fik Flertallet og dermed Magten. I en Mængde Sager og Udvalg arbejdede han med hensynsløs Energi for Forbedringer og Fremskridt. Særlig kan nævnes Skolevæsenet, Forsørgelsesvæsenet, Sygehusforholdene, Havnevæsenet, Købet af Hessel Hede og Stranden samt Indlemmelsessagen. Som Medlem af Rigsdagen var han i en Mængde Tilfælde en særdeles nyttig Mand baade for Byen og Oplandet. Med Udgangen af 1939 ønskede Josiassen af Helbredshensyn at udtræde af Byraadet, men fortsatte sit Rigsdagsarbejde indtil faa Uger for sin Dod. Taknemlige Partifæller rejste en Mindesten paa hans Grav.

KORT VEJLEDNING FOR BESØGENDE

Torvet med Kirken, Købmandsgaarden og det gamle Raadhus er Byens samlende Midtpunkt og mest karakteristiske Parti. Det er kendt af alle, som blot een eneste Gang har besøgt Grenaa, og er afbildet paa Bogens Omslag. De to gamle Kastanietræer, der stod mod Syd paa Torvet, og som var langt over 150 Aar gamle, er nu fældet paa Grund

Grenaa Torv efter at de to gamle Kastanietræer er fældet paa Grund af Alder. Foto 1951.

af Alder. De havde engang dannet Indgang til Byens gamle Kirkegaard. Paa deres Plads er i 1949 rejst Johannes Bjergs smukke Statue af Søren Kanne. (Se Artiklen Side 86).

Kirken er rimeligvis opført omkring Aar 1300, men er i Tidens Lob omdannet meget stærkt. Den var oprindelig ganske enkel uden Taarn eller Tilbygninger af nogen Art, saaledes som man kan se paa Byens gamle Segl fra omkring Aar 1300 (se Side 2). Vaabehuset og Taarnet, der altsaa oprindelig var uden Spir, stammer rimeligvis fra Unionstiden (ca. Aar 1400). Sideskibet imod Nord er sandsynligvis bygget i Begyndelsen af Reformationstiden, da den gamle Kirke ved Bavnhojbakkens Fod nedlagdes (Aar 1558). Kirken nedbrændte sammen med hele Byens østre Halvdel ved en Kæmpebrand i 1649. De metertykke Mure blev selvfølgelig staaende, og Kirken genopførtes. Sit nuværende Udseende fik Kirken ved en gennemgribende ydre Restaurering i 1870erne under Ledelse af kgl. Bygningsinspektør Walther. Først da blev Kirken forsynet med Spir. (Se Artikel heri Side 21).

Kong Frederik VII Statue er en Kopi efter Bissens Statue paa Torvet i Odense. Den er rejst ved Bidrag fra Land og By og afsløredes 5. Juni 1884. Den havde oprindelig Plads Syd for Kirken (se Billedet Side 111), men flyttedes ved Torvets Regulering i 1930erne til Pladsen foran Raadhuset.

Grenaa Raadhus er opført i Aarene 1805—08. Det er en smuk lille Empirebygning, som opførtes paa en gammel, nedrevet Kobmandsgaards Grund. Byens ældste Raadhus laa ogsaa paa Torvet, men længere

mod Øst tæt ved Østergade, i Hjørnet af Kirkegaarden. (Se Artikel heri Side 19).

Banken for Grenaa og Omegn paa Torvets Nordside, Byens smukkeste nyere Bygning er opført i 1919 for en Sum af ca. $\frac{1}{4}$ Mill. Kr. efter Tegning af Arkitekt Gad. Den overtoges i 1922 af »Banken for Grenaa og Omegn«.

Købmand Skovs Gaard (Sondergade Nr. 1, se Billedet paa Side 6) er opført ca. 1750 af en velhavende Købmand Christopher Ovesen Broch. Han nedrev den gamle Gaard og lod i Stedet opføre denne smukke Bygning i 2 Etager og med Svalegang til Gaardsiden. Den ejes nu af Købmand Torben Skov og vedligeholdes meget smukt.

Djurslands Museum, Sondergade 9, er en gammel Bindingsværksbygning, en Floj af Byens gamle Farvergaard. Fra Bygningen og til Aaen strakte Farverens Eng sig, og ved Aaen var hans Skyllelad. Bygningen købtes Aar 1921 af »Djurslands Museum«. der er oprettet og skænket af Købmand Chr. Vogel. Museet, som er stærkt lokallhistorisk præget, har en righoldig Stensamling og en Del Antikviteter fra Grenaa By og Omegn, ordnet som smaa Interiorer i nogle Stuer. Der er aabent fra 1. Maj til 1. Novbr. hver Onsdag og Lordag fra Kl. 3--5. (Se selvstændig Artikel Side 46).

Aaen. Lige Syd for Grenaa By i hele dens Udstrækning løber Aaen. Som den er nu, opstaar den af to Vandlob, som forenes lige Vest for Byen: *Gammel Aa*, som er Resten af den historiske »Djursaa« (se heri Side 2) og *Kanalen*, som er gravet i 1873, og som fører Vandet fra det nu udtørrede Kolindsund ud i Kattegat. Kolindsund var Landets største Indsø og udtørredes i Aarene 1872—79, hvorved skabtes udstrakte meget frugtbare Mark- og Engarealer (se heri Side 11). Paa begge Sider af Aaen

»Banken for Grenaa og Omegn« paa Torvet. Til venstre ses Frederik VII Statue og et Hjørne af Kirkens Sideskib. (Stenders Forlag Eneret).

Frederik VII Statue paa den oprindelige Plads Syd for Kirken. Afsløringsdagen 5. Juni 1884.

Søren Kannes Statue modelleret af Billedhuggeren Johannes Bjerg, afsløret 30. Juli 1949.

forer meget smukke Spadserestier til Byens Lystanlæg. De to Stier er forbundne ved en Bro lige tæt ved *Pavillon* (se Billedet Side 42).

Lystanlægget strækker sig Syd og Vest om Byen og ender ved Store- og Lillegades Udlob i Randers Landevej. Den sydlige Del af Anlægget er anlagt i Aarene omkring 1880, hovedsagelig ved Gaver fra Konsul C. J. Mømmé, for hvem der er rejst en Mindesten midt i Anlægget (se Side 42). Ved Pladsen, hvor Lille- og Storegade løber ud i Randersvejen, ligger Byens gamle Bryggergaard, Professor August Kroghs Barndomshjem (se Side 95). Det er nu stærkt omdannet. Paa Trekanten foran er rejst en Mindesten for Folketingets tidligere Formand, Niels Pedersen-Nyskov, som i ca. 30 Aar var Folketingsmand for Grenaa-Kredsen. (Om Anlægget se Side 39). Tæt Nord for Anlægget drejer Sygehusvejen (se Side 38) mod Vest fra Bavnhojvejen. Her ligger

A m t s- og B y s y g e h u s e t, som er opført 1921—22 efter Tegning af Arkitekt Frimodt Møller (se Billeder Side 36—37). Lige ved Indkørselen til Sygehusets Grund ligger til venstre Kommunens *Aldersrente-*

boliger, opført 1943. Til højre drejer en lille Spadseresti, som efter 1 Minuts Gang fører til

Ruinen af Grenaa gamle Kirke, som er en virkelig Seværdighed, og som er nærmere omtalt med Billede og Kortskitse Side 28.

Bavnhøj Mølle. Vejen fører videre mod Nord. Paa Bakkens Top ligger »Byens Vartegn« Bavnhøj Mølle (se Side 45). Fra den nærliggende Høj har man en vid Udsigt til Havet mod Ost, Skovene ved Benzon mod Nord og over Hessel Hede og Granskoven til Katholm Skovene mod Syd. Byen i sin Helhed ligger udstrakt ved Bakkens Fod. Lige neden for Højen staar en stor Mindesten, som afsløredes 4. Maj 1950 til Minde om Frihedskampens faldne.

Lillegade. Vi gaar tilbage til Torvet ad Lillegade. Tre smaa Stræder forbinder denne Gade med Storegade. *Nederstræde*, som ligger længst mod Vest, har endnu bevaret al sin gammeldags Smaastadshygge med Bindingsværksbygninger og toppede Brosten.

Den gamle Borgmestergaard (Lillegade Nr. 50, se heri Side 9) tilhører nu »Grenaa Folketidende«. Den opfortes efter en Brand i 1768 af Birke dommer Bay. Gaarden tilhørte senere Byfoged Aagaard, som døde 1852. Den ejedes siden af Borgmester Christopher Krabbe, den kendte Venstrefører, Folketingsformand og Minister, som var Borgmester i Grenaa (1876—83.) Gaarden er Nobelpristageren, Professor August Kroghs Fødested, men sin Barndom tilbragte han i den nærliggende *Bryggergaard*, hvor hans Fader i mange Aar drev Olbryggeri.

»Aftenstjernen«. (Lillegade Nr. 39, se Billede Side 7). Det er en gammel 2-Etages Bindingsværksgaard opført 1751 efter den store Brand af en velhavende Købmand Rasmus Sørensen Mau. Den

Sondergade. Indkørslen til Grenaa fra Syd over Sonderbro. Foto 1945.

Aaen med Spadseresti langs begge Bredder.

havde oprindelig — ligesom Skovs Gaard paa Torvet — Svalegang til Gaarden, men den er fjernet i 70erne. Ved samme Tid horte Kobmandsvirksomheden op. Navnet har den faaet af et Gæstgiveri, som indrettedes i Hjørnebutikken, og som til Skilt bar en forgyldt Stjerne i blaa Bund.

Det nye Raadhus. Fra Lillegade drejer vi mod Nord gennem Smedestræde og kommer til Nytorv. Her ligger Byens nye Raadhus, opført i 1936. Det er opført som *Administrationsbygning*, men er i Realiteten Raadhus med Byraadssal og Udvalgsværelser paa 1ste Sal. I Stueetagen er Borgmesterkontor, Socialkontor og Kæmnerkontor. (Se Billedet Side 20.)

Kirkegaarden. Ad Markedsgade eller tilbage gennem Lillegade over Torvet ad Nørregade gaar Vejen til den gamle Nørreport. Her ligger Kirkegaarden, der bestaar af en Række Afdelinger, som nu ikke længere er tydeligt adskilt. Den indviedes 1822 og er fra den Tid med 20—25 Aars Mellemrum udvidet. Den nyeste Afdeling længst mod Nord er taget i Brug 1941 og anlagt i helt moderne Stil med hyggelige, smaa Afdelinger, skilt ved stedsegrønne Hække og med rigelig Anvendelse af Stensætninger og Blomsterpartier. Ad Nørregade gaar man tilbage til Torvet. (Se Artikel Side 29).

Storegade fører parallelt med Lillegade til Anlægget. Dens største Seværdighed er den kuriøse Port til Overstræde, som er afbildet Side 10. Fra Storegade fører Vestergade til Kommuneskolen og »Pavillonens«.

Havnen og Stranden. Grenaas største Turistattraktion er vel nok — navnlig om Sommeren — ikke Byen, men Havnen og Stranden. Fra Grenaas er der ca. 3 km til Kattegat. Tre Veje fører dertil. *Havnevejen*, der er omlagt for faa Aar siden og er en fuldt moderne Bil- og Cyklevej

Nederstræde med gamle, morsomme Huse.

Cyklister — fører igennem Naaletræsplantning, Birkeskov og Hede til Baderstranden. (Se Side 73 og 74).

Havnevejen. Vælger man den første Vej, Havnevejen, passerer man ved Østerbrogade Grenaa Damvær i (se Billede og Omtale, Side 63). Det er Landets største Tekstilfabrik, som under normale Forhold beskæftiger ca. 800 Mennesker. Lige Øst herfor var indtil 1941 Byens østlige Grænse. Et nu overdækket lille Vandløb »Kejserbækken« var Skel mellem Grenaa By og Bredstrup, saaledes at Vejen til Grenaa Havn i ca. 2 km Længde førte igennem dette Nabo-sogn. I 1941 indlemmedes Bredstrup, saaledes at Havnevejen nu i hele sin Udstrækning er en Del af Grenaa By.

Grenaa Havn er saa gammel som Byen selv, men

med Fortov langs Siderne, *Aastien*, der er kombineret Cykle- og Gangsti og fører umiddelbart langs Aaen fra Sønderbro til Aaens Udlob i Havet. Og endelig *Skovstien*, som drejer af fra Aarhus Landevej ca. 1/2 km fra Byen og fører gennem de fra Hovedgaarden Hessel i 1930erne erhvervede Arealer til Stranden ved Havlund. Stien, der ligesom *Aastien* er en Dobbeltsti — baade for Fodgængere og

Mindesten for Folketingets Formand N. Pedersen-Nyskov, Grenaa Kredens Folketingsformand i 30 Aar.

To Mindestene om Frihedskampen og dens fa'dne.

Til Minde om vore
faldne Kammerater
under Frihedskampen.

5. Maj 1945.

Mod fremmed Aag har Folket stridt
ved felles Kamp blev Landet frit.

har oprindeligt ligget i Aamundingen. I 1812 byggedes den inderste, lille Havn, den nuværende *Fiskerihavn*. I 1870'erne byggedes *Sydhavnen* og i 1931—33 *Nordhavnen*, som er den største og en fuldt moderne Storhavn. Her findes Færgelejet til Hundestedfærgen (se Side 80), som under normale Forhold flere Gange daglig forbinder Djursland med Sjælland ved en Sejltur paa 3 à 3½ Times Varighed.

Ved Havnepladsen ligger »*Badehotellet Grenaa Strand*» og »*Afholdshotellet*». Havnebyen er med to Broer forbundet med

Ostergade. Vejen til Banegaarden og Havnen.

Klitterne ved Grenaa Strand.

Sønderstranden. Hele Strandpartiet, Heden og Plantagerne Syd for Havnen tilhørte tidligere Hovedgaarden Hessel, men er i flere Afdelinger købt af Grenaa By, som nu ejer Heden, Plantagerne og Stranden i ca. 4 km Længde mod Syd. Her rorer sig om Sommeren et muntert Fritidsliv. Stranden er jævn og uden Huller og ganske farefri. Kysten er bred og bestaar af rent, hvidt Sand, som de fleste Steder er fri for Sten. Indenfor strækker Klitrækken sig hele Vejen mod Syd helt til Katholm. Den er dækket af Marehalm og Hjelme. Ved og bag Klitrækken er efterhaanden opført flere Rækker *Sommerhuse*. De ældste byggedes, da Byen endnu ikke ejede Strandarealerne og derfor ikke havde nogen Indflydelse paa deres Beliggenhed. De har derfor faaet Plads paa selve Klitrækken. Al Bebyggelse dør er nu forbudt. De nyopførte Strandhuse ligger alle Vest for Klitrækken ud mod Heden og Granplantagen. En bred, asfalteret Vej fører fra Havnebyen mod Syd gennem Hedearalerne ud til Badehotellet *Havlund*. Vest for Vejen ligger *Vandrehjemmet* og *Søren Kannes Monument* lige ud for det Sted, hvor han ovede sin kendte Redningsdaad.

Ad *Aastien* (se Billedet Side 73) eller ad *Skovstien* (se Billedet Side 74) fører saa Vejen tilbage til Grenaa. Tæt ved Skovstiens Udlob i Aarhusvejen ligger Grenaa Idrætspark, »Stadion«, som er indrettet i 1935. (Se Billedet Side 75).

REGISTER

OVER

BILLEDER, EMNER OG PERSONER

En Stjerne (*) foran Ordet betegner Illustrationer eller Kort.

- A
- *Aacn 110, 113
 *Aagaard, J., Byfoged . 103, 104
 *Aastien 72
 *Administrationsbygningen . . 20
 *»Aftenstjernen«, gammel
 Gaard 7—8, 112
 *Aldersrenteboligerne 39
 *Amtssygehuset 36
 Andersen, Valdemar, Kunst-
 maler 23
 *Anlæg, det gamle 39
 *Anlæg, det nye 40
 Arendrup, C. R., Distriktslæge 45
- B
- *Badehotellet »Grenaa Strand« 83
 *Badehusene 84
 *»Banken for Grenaa og
 Omegn« 110
 *Bavnhøj Mølle 44
 *Bavnhøjvej 45
 *Biblioteksbygningen 51
 *Bisgaard, N. C., Bankdirektor 91
 Blichfeldt, K., Byfoged 26
 Borgerrepræsentantskab 18
 Borgmesteren 16
 Borgmestrene afskaffes 1682. 17
 *Borgmestergaarden, den
 gamle (Lillegade 50) 8, 9, 112
 Bostrup, J., Direktor 58
 Brandene 1626 og 1649 5
 Brandene 1750 og 51 7
 *Brandsprøjter 51, 61
 *Brandstation 61
 *Brandvæsen 60
- Broch, Christopher, Købmand 8
 *Broerne over Grenaa-Aa 16
 Byfogeden 16
 Byhyrden 9
 Byhyrdens Horn 48
 Byraad, se Grenaa Byraad
 *Bytromme, den gamle 47
 *Børnelegepladsen i Anlægget 43
- D
- *Dampvæveriet 63
 »Danmarks Bilruter« 80
 »Diligencen« 56
 Djursaaen 2
 *Djurslands Museum . . . 46, 110
 *Dyckjær, E., Dyrslæge 91
 Dyckjær, M., Dyrslæge 91
- E
- *Elektricitetsværket 59
 Eligerede Borgere, de 17
 *Englændernes Ankomst ¹³/₅ 45 90
- F
- *Fischer, Chr. de, General-
 krigskommissær 31
 Folkevalgte Borgmestre 18
 Fælleskæret 9, 12, 41
 Færch, C. V., Redaktor 106, 107
 *Færgeforbindelsen til Hunde-
 sted 79
- G
- Gadernes Brolægning 58
 *Galge, Borgerne søger Til-
 ladelse til at rejse en 5—6

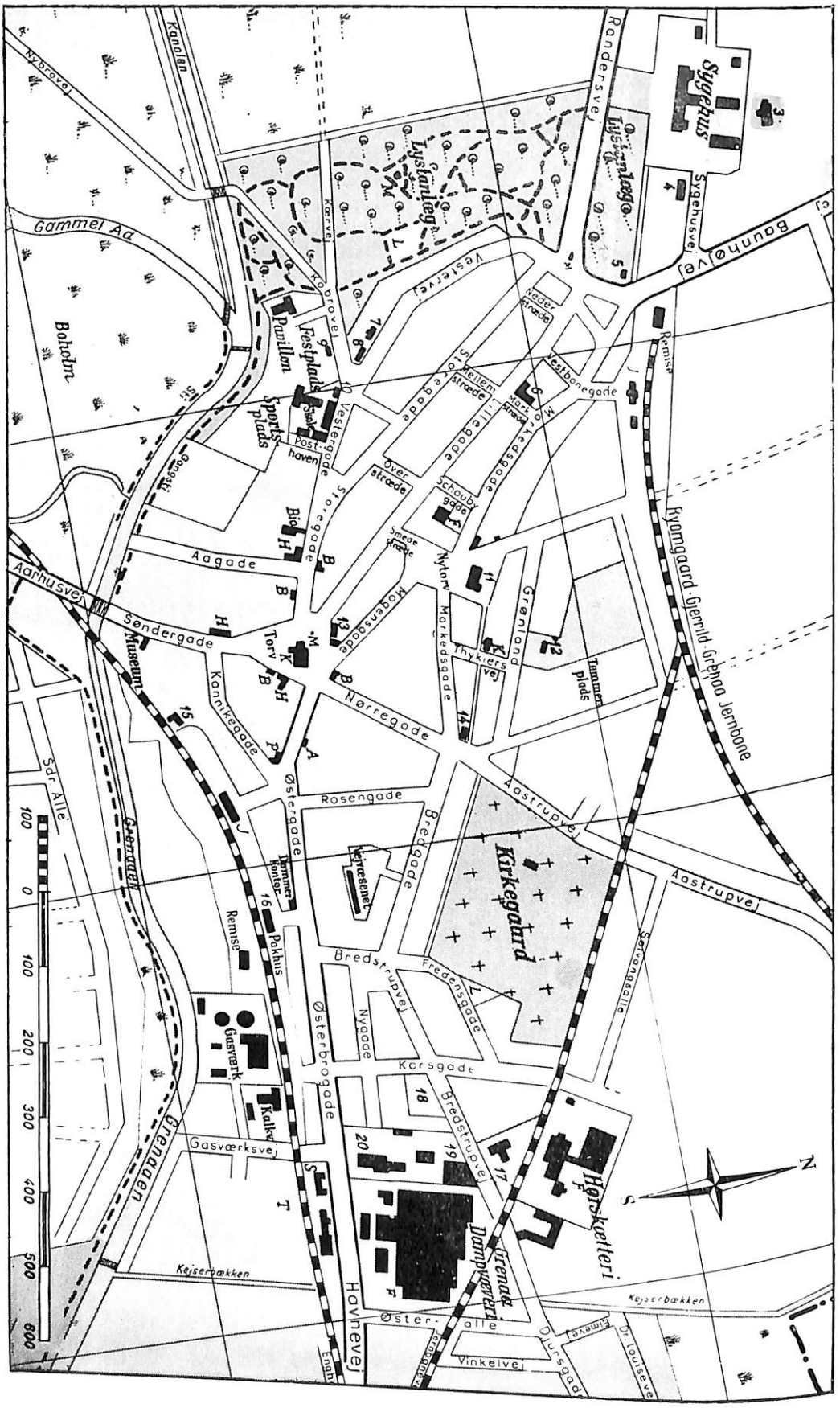
- Galgebakken 5
- *Gamle Grenaa Kirke ... 27—29
- *»De gamles Hjem« 33, 38
- *Gasværket 58
- *Glasmalerier i Kirken 27
- Granskoven 72
- *Grenaa-Aa 42
- *Grenaa Andels-Svineslagteri. 66
- *Grenaa By crhverver Stranden 85
- *Grenaa Byraad 1905 17
- *Grenaa Byraad 1936 18
- Grenaa Bys Indbyggertal ... 9
- Grenaa Bys Navn 14
- *Grenaa Bys Segl. 2, 14, 15
- Grenaa Bys Styrelse 16
- Grenaa Bys ældste Privilegier 4
- *Grenaa Dampvæveri ... 63—66
- *Grenaa Folkebibliotek 51
- *Grenaa gamle Kirke ... 27—29
- *Grenaa gamle Kirkes Døbefont 32
- *Grenaa—Gjerrild Banen ... 55
- Grenaa Havn 11
- *Grenaa Havn og Havneby 77—83
- Grenaa Havns Motorfabrik .. 83
- Grenaa Idrætsforening 76
- *Grenaa Kirke 21—27
- *Grenaa Kirke ca. 1865 .. 22, 23
- *Grenaa Lystanlæg 39—41
- »Grindhøgh« 2
- H
- Hansen, Henning, Landsrets-
sagfører 90
- Harald Haardraade 2
- *Hartmann, E., Malermester. 50
- *Havnebyen 13, 67, 81
- Havnen 11
- *Havnevejen 67, 69
- *Hein, Provst 89, 91
- Hessel Hede 72
- Hessel sælges 74
- Hoffmeyer, F., Apoteker 104, 105
- *Holm, Ove, Spejderchef 100, 102
- *Hundestedfærgen 79
- *Hvass, Jens, Lejrchef .. 100, 102
- I
- Idrætshuset 77
- *Indlemmelsen i 1941 13, 66—72
- J
- *Jacobi, C., Sognepræst 105, 106
- Jensen, Chr. Axel, Museums-
inspektør 28
- *Jernbanen 10, 53
- *Josiasen, N. P., Redaktør 106, 108
- K
- *»Kahytten« i Muscet 50
- *Kannø, Søren 87, 111
- Kapitulation, Tysklands 89
- Kirke, se Grenaa Kirke
- *Kirkegaarden 29
- Kirkens Brand i 1649 22
- *»Kirkeruinen« 28
- Klindt, Aksel, Overlæge 37
- *Klitterne 116
- *Kock, N. L., Vicekonsul 104, 105
- Koch, Nicolaus, Billedsnider. 25
- Kolindsund 1
- Kolindsunds Udtørring ... 10, 11
- *Kong Frederik VII Statue 109, 111
- Kongebesøg i Grenaa, fire .. 98
- Kongebesøget $\frac{9}{10}$ 1876 (Chr.
IX) 54
- *Kongebesøget $\frac{2}{8}$ 1933 (Chr.
X) 81
- *Kongebesøget $\frac{9}{10}$ 1951 (Fr. IX) 95
- Kongens Kilbjerg 6
- *Kort over de indlemmede
Arealer. 68
- *Kort over Grenaa By 120
- *Kort over Grenaa Havn ... 78
- *Krabbe, C., Borgmester 103, 104
- Kridstenskirker paa Djursland 28
- *Krogh, August, Professor 9, 90, 93
- *Købmand Skovs Gaard .. 6, 110
- L
- *Ligkapellet 31
- M
- Marineforeningen 86
- *Menighedshjem, St. Peters . 32
- *Mindesten for Frihedskampen
og dens faldne 115
- *Momme, J. C., Vicekonsul
41, 42, 104, 105
- *»Morgenstjerne«, Vægterens 49
- *Museum, Djurslands 46

- *Møllerne 43
 *Møntfundet paa Aagade . . . 50
- N
- Natmanøvren ved Sostrup . . 101
 *Nederstræde 114
 Nielsen, Jais, Kunstner 24
- O
- *Overdækkede Port, den . . 9, 10
- P
- *Pallesen, N.S., Borgmester 89, 90, 91
 *Pavillonen 41
 Pedersen-Damgaard, Gaardejer 66
 *Pedersen-Nyskovs Statue 111, 114
 Personalhistorie, Lidt . . 103—108
 *Pontoppidans danske Atlas . 16
 Posthaven 75
 *Posthuset 57
 *Postvæsenet 56—58
- R
- Raadhus, det ældste 19
 *Raadhuset paa Torvet, 1805 19
 *Raadhuset, Nytorv 20
 Raadmændene 16
 *Realskole, den private 33
 Reduktion, den store, i 1682 17
 *Resens Atlas 15
 *Reventlow, H., Skoleinspektør 106, 107
 Risom, Johan, Sognepræst . . . 9
 *Rosenvinge, H. P., Direktør 63, 106, 107
 *Rosenvinge, Henrik, Direktør 64
- S
- St. Gjertruds Kirke 1
 *Schoubyes Gaard (Lillegade 33) 8
 *Skolen 33
 *Skolevæsen 33
 *Skovs Købmandsgaard paa Torvet 6, 110
- *Skjødsholm, Redaktør, Bankdirektør 106, 108
 *Skovstien 74
 *»Spanske Ryttere« 93
 Spejderlejren Juli 1951 . . 99—103
 *Stadion 75, 96
 *Stenalderhavets Udbredelse . 4
 Store Tiaar (1870erne), det . 10
 Svend Estridsøn 2
 Svend Grathe 2
 *Svinetorvet 13
 *Sygehuset 36—38
 *Søndergade 112
 Søren Kannes Plantage 86
 *Søren Kannes Statue 111
 *Sønder Mølle 43
 *Søndermøllekvarteret 71
- T
- *Tekniske Skole 35
 *Tekniske Værker, De 58
 Tennisbanen 77
 *Toldboden ved Havnen 11
 Tredivaarskrigen 5
- V
- *Valdemar Sejrs Jordebog . . . 3
 Walther, Professor, kgl. Bygningsinspektør 23
 Vandværket 60
 *Vejledning for besøgende . . 108
 *Vestergade i 1860erne 12
 *Vestergade i 1951 13
 *Vestre Skole 35
 Wilson, Oberst, Spejderchef . 102
 *Winding, J.N., Købmand 103, 104
 *Vogel, Chr., Købmand 47
 *Wynn, engelsk Løjtnant . . . 91
 »Værnemagten« 88
- Ø
- *Ørkenrotterne« 92
 *Østerbrokvarteret 62
 *Østergade 115
 Østre Skole 35

Trykfejl og Rettelser:

Side 105 Linie 3 f. o. Koch, læses: Kock.

Side 110 Linie 2 f. n. 1872—79, læses: 1873—79.

Kort over Grenaa Bys Centrum.

a Portek, b Bank, a Hotel, m Monument, j Jernbanestation, 1 Legeplads, 3 Kirkeruin, 4 Aldersrenteboliger, 5 Vandværk, 6 De gamle Hjem, 7 Teknisk Skole, 8 Menigheds hjem, 9 Bibliotek, 10 Bornesavn, 11 Nye Raadhus, 12 Forsøgsmark, 13 Gl. Raadhus, 14 Missionshus, 15 Postkontor, 16 Toldkontor, 17 Off. Slagterhus, 20 Svinestigteri.